

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

ERATNALILAR'DA TEŞKİLAT VE KÜLTÜR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Fatih BONCUK**

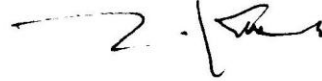
**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Vâris ÇAKAN**

Ankara-2010

ONAY

Fatih BONCUK tarafından hazırlanan; **“Eratnalılar’da Teşkilat ve Kültür”** başlıklı bu çalışma, 10.05.2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Ortaçağ Tarihi Anabilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Varis ÇAKAN

Prof. Dr. Salim KOCA

Prof. Dr. İlhan ERDEM

ÖNSÖZ

Türk Tarihi'nin başlangıcı, M.Ö. VIII. yüzyılda Orta Asya'da Saka İmparatorluğunun kuruluşuna kadar uzanmaktadır. Bugüne kadar Türklerin üç kıtada yaklaşık 150 kadar devlet kurdukları ve geniş bir coğrafyada birbirini takiben kurulmuş olan bu Türk devletlerinin, siyasi ve medeni bakımdan birbirine benzedikleri bilinmektedir. Yani Türk tarihi başlangıcından bugüne dek bütünlülük ve devamlılık arz etmiş, hanedanlar değiştikçe değişen yalnızca devletin adı olmuştur. Aslında bunların hepsi farklı coğrafyalarda farklı isimlerle kurulmuş Türk Devletleri idi.

Türk tarihinin Türkiye Tarihi çerçevesinde ele alınan Türk Devletleri'nden; Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışından sonra başlayan Beylikler devri, iki ayrı zaman dilimi içinde Türkiye tarihinde yer almıştır. Bu devir, ilk olarak, XI. yüzyılda Doğu Anadolu'da Türk hakimiyetini temsil eden Danişmendliler, Mengücekliler, Saltuklular ve Artuklular dönemi ilk beylikler dönemi, ikinci olarak XIII. Yüzyılda ortaya çıkıp, aşağı yukarı XVI. Yüzyıla kadar Türkiye tarihinin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yapısına damgasını vuran Anadolu Beylikleri, Selçuklu hakimiyetinin devamı ve Osmanlı dönemine geçişin bir çeşit ara dönemi sıfatı ile Anadolu'nun siyasi coğrafyasına egemen olmuşlardır.

Yukarıda zikredilen bu beylikler içerisinde bulunan ve tezimizin konusu olan Eratnalılar Orta Anadolu'da XIV. Yüzyılda kurulmuş ve yarım asrı aşkın bir müddet devam etmiştir. İlhanlıların vârisi sıfatıyla diğer Türkmen beyliklerinden farklı bir yapı ve hususiyete sahip olarak kurulan Eratnalıların kurucusu Sultan Alaeddin Eratna'nın bir Uygur Türkü olması ve Anadolu'da diğer beylikler arasında önce İlhanlılara vekaleten, daha sonra müstakil bir devlet kurması önemli bir husustur.

Sultan Alaeddin Eratna Anadolu'da önce İlhanlı hakimiyetine son vermiş, daha sonra Çobanlı Şeyh Hasan'ın hakimiyet kurmasını engelleyerek kendi istiklalini ilan etmiştir. Bu durum Anadolu Türk Beylikleri'nin olduğu kadar, Osmanlı Devleti'nin de yararına olmuştur. Alaeddin Eratna'nın iyi idaresine karşın, onun ölümünden sonra gelen oğulları ve torunları bu dirayeti gösterememiş ve bunların kötü idareleri sebebiyle devlet eski gücünü koruyamayarak parçalanmıştır. Daha sonra söz konusu devlete Kadı Burhaneddin Ahmed son vermiştir.

Biz bu çalışmamızda Eratnalıların kuruluşu, devlet teşkilatı, sosyal, ekonomik, askeri ve kültürel durumu hakkında bilgi vermeye çalıştık. Tezin birinci bölümünde "Eratnalılar'ın Kısaca Siyasi Tarihi", ikinci bölümünde "Devlet Teşkilatı", üçüncü bölümünde "Ekonomik ve Sosyal Hayat", dördüncü bölümünde ise "Kültür Faaliyetleri" ele alınmıştır.

Araştırma konumuzun tespiti ve hazırlanma aşamasında beni yönlendiren, kısa bir sürede çalışmamı tamamlamama yardım eden kıymetli hocam **Doç. Dr. Vâris ÇAKAN**'a teşekkürü bir borç bilirim.

Fatih BONCUK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

ERATNALILAR'IN KISACA SİYASİ TARİHİ

1.1. Emir Temürtaş'ın Anadolu'daki Siyasi Faaliyetleri.....	9
1.2. Alaeddin Eratna ve Eratna Beyliği'nin Kuruluşu.....	11
1.3. I. Gıyaseddin Mehmed Dönemi.....	18
1.4. İzzeddin Cafer Dönemi.....	20
1.5. I.Gıyasedin Mehmed Dönemi-II.....	20
1.6. Alaeddin Ali Dönemi.....	22
1.7. Mehmed Çelebi Dönemi ve Ertanalı Devleti'nin Yıkılışı.....	24

II. BÖLÜM

ERATNALILAR'DA TEŞKİLAT

2.1. Devlet Teşkilatı ve Saray Hayatı.....	26
2.1.1. Devlet Teşkilatı.....	26
2.1.2. Hükümdar ve Hükümdarlık Alametleri.....	28
a) Unvan ve Lakaplar.....	29
b) Hutbe.....	30
c) Para (Sikke).....	30
d)Diğer Hükümdarlık Alametleri.....	31
2.1.3. Saray Hayatı.....	32
a) Hacib.....	32
b) Emir-i Ahur.....	33

c) Çaşnıgir.....	33
d) Candarlar.....	33
e) Şarapdar.....	34
f) Emir-i Alem (Alemdar).....	34
2.2. Hükümet Teşkilatı.....	35
2.2.1. Vezirler.....	35
2.2.2. Divanlar.....	35
2.3. Taşra Teşkilatı.....	37
2.3.1. Valiler.....	37
2.3.2. Kadılar.....	38
2.3.3. Subaşılar.....	38
2.3.4. Müstevfi.....	39
2.4. Adliye (Hukuk) Teşkilatı.....	39
2.5. Askeri Teşkilat.....	41
2.5.1. Ordu.....	42
a) Hassa (Kapıkulu) Askerleri.....	42
b) İhta Askerleri.....	43
c) Çerikler.....	43
d) Gönüllüler.....	44
2.5.2. Askeri Birlikler.....	44
2.5.3. Savaş Usulleri.....	45
2.5.4. Silahlar.....	46

III. BÖLÜM

ERATNALILAR'DA EKONOMİK VE SOSYAL HAYAT

3.1. Ekonomik Hayat.....	47
3.1.1. Tarım ve Ziraat.....	47
a) Has Arazi (Emiriyye).....	50
b) İhta Arazi.....	50
c) Mülk Arazi.....	52
d) Vakıf Arazi.....	53

3.1.2. Ticaret.....	54
3.1.3. Para (Sikke).....	56
3.2. Sosyal Hayat.....	60
3.2.1. Şehir Hayatı.....	61
3.2.2. Köy Hayatı.....	63
3.2.3. Ahilik.....	64

IV. BÖLÜM

ERATNALILAR'DA KÜLTÜR FAALİYETLERİ

4.1. Dil ve Edebiyat.....	68
4.2. Din.....	69
4.3. Eğitim.....	70
4.4. İmar Faaliyetleri.....	71
4.4.1. Alaeddin Eratna Dönemindeki İmar Faaliyetleri.....	72
4.4.2. Gıyaseddin Mehmed Dönemindeki İmar Faaliyetleri.....	73
4.4.3. İzzeddin Cafer Dönemindeki İmar Faaliyetleri.....	74
4.4.4. Alaeddin Ali Dönemindeki İmar Faaliyetleri.....	74
SONUÇ	76
KAYNAKÇA	79
EKLER	91
TÜRKÇE ÖZET	112
İNGİLİZCE ÖZET	114

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
Ans.	: Ansiklopedisi
AÜDTCFD	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DGBİT.	: Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
İA.	: İslam Ansiklopedisi
MEBY	: Milli eğitim Bakanlığı Yayınları
nşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
SAD	: Selçuklu Araştırmaları Dergisi
TDVY	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
TM	: Türkiyat Mecmuası
TOEM	: Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası
Trk. trc.	: Türkçeye tercüme eden
TTK	: Türk Tarih Kurumu
VD	: Vakıflar Dergisi
vd.	: ve devamı

GİRİŞ

26 Ağustos 1071 tarihinde Bizans ile Selçuklu arasında gerçekleşen Malazgirt Savaşı hiç şüphesiz Türk-İslam tarihinin dönüm noktalarından birini teşkil etmektedir. Zira Türkler tarafından kazanılan bu zafer ile İslam dünyası iç karışıklıklardan ve Bizans'ın istila tehdidinden kurtulmuş, bunun yanı sıra Anadolu'nun bir daha değişmemek üzere ebedi olarak Türk ve Müslüman yurdu olma süreci kesin olarak başlamıştır.¹

Malazgirt Zaferi'ni müteakip Anadolu'da hızlı bir fetih hareketi başlamış, Alparslan Malazgirt'e katılan komutanlarını Anadolu'nun fethi ile görevlendirmiştir. Bu komutanlardan Danişmend, Mengücek, Saltuk, Artuk adlı kumandan ve gaziler tarafından ikinci dereceden vasal devletler statüsünde kurulan Danişmenliler, Mengücekliler, Saltuklular ve Artuklular Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması işinde önemli aşamalar kaydetmişlerdir. Bunun yanında birinci dereceden vasal devlet olarak kurulan Anadolu (Türkiye) Selçuklu Devleti ise Anadolu Türk Birliği'ni kurma yolunda büyük gayretler sarf etmişlerdir.² Bu amaçla Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarları yukarıda geçen ikinci dereceden vasal devletleri ortadan kaldırmak suretiyle Anadolu Türk Birliği'ni kurmuşlardır.³

Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılması üzerine bu devletin vârisi sıfatıyla hareket eden Anadolu Selçuklu Devleti Bizans ve Haçlı taarruzlarına karşı mücadele ederek Anadolu'yu korumuşlardır. Özellikle Malazgirt'ten sonra

---

¹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İst, 2002, s. 32

² M. Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ank, 1998, s. 103

³ Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İst, 2001, s. 25-201, Köymen, *a.g.e.*, s. 141-142

Selçuk ve Bizans tarihlerinde ikinci bir dönüm noktasını teşkil eden Miryokefalon (Karamıkbeli - Kumdanlı) zaferi ile Anadolu Selçuklu Devleti hem Bizans'ın Anadolu üzerindeki hakimiyetine son vermiş hem de Bizans'ın Anadolu'yu yeniden zapt ümidini ortadan kaldırarak Anadolu'nun kesin olarak Türk yurdu olduğunu tescillemiştir.⁴

Selçuklu sultanları bu askeri ve siyasi faaliyetleri yürütmenin yanında iskan ve kültür politikalarına da büyük önem vermişlerdir. Moğol baskısıyla Anadolu'ya akın eden Türkmenler sistemli bir şekilde Uç'lara yerleştirilmişlerdir. Bu Türkmenler beylerinin emrinde Ermeni, Bizans ve diğer düşman topraklarına doğru başarılı akınlarda bulunmuşlardır.⁵

Bu arada Anadolu Selçuklu Hükümdarı I. Alaeddin Keykubad döneminde Moğol tehlikesi baş göstermiş ve bu tehlike hükümdarı bazı tedbirler almaya yöneltmiştir. Bu tedbirlerden biri olarak Alaeddin Keykubad Harezm sultanı Celaleddin Harezmsah'ın ittifak teklifini olumlu karşılamıştır. Ancak bir süre sonra Celaleddin Harezmsah'ın Ahlat'ı işgal etmesi iki devlet arasındaki ittifakı bozmuş ve iki Türk sultanı arasında 1230 yılında Yassıçemen'de yapılan savaş sonucu Harezmsahlar mağlup olmuş, bir süre sonra yıkılmıştır. Böylece Moğollar ve Anadolu Selçukluları arasında adeta tampon bölge oluşturan Harezmsahlar'ın ortadan kalkmasıyla Anadolu Selçuklu Devleti Moğollarla karşı karşıya gelmiştir.⁶

Alaeddin Keykubad'ın ülkesini bu Moğol tehlikesine karşı korumak için bazı tedbirler aldığını söylemiştik. İşte bu amaçla sınır boylarındaki kaleleri tahkim etmiş ve bu kalelere Celaleddin Harezmsah'ın ölümünden sonra Selçuklu hizmetine girmiş olan Harezmliler askerleri yerleştirmiştir. Alaeddin Keykubad Moğol tehlikesine karşı aldığı bu tedbirlerle memleketini Moğol

⁴ Abdulhaluk Çay, **II. Kılıçarslan**, Ank, 1987, s. 88, Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 210

⁵ Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, İst, 1999, s. 304

⁶ K. Mahmud Aksarayı, **Müsameretü'l - Ahbar**, çev: Mürsel Öztürk, Ank, 2000, s. 25, Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 363-374, aynı mlf, **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar**, Ank, 1988, s. 82-201

tehlikesinden kurtarmış ve onun devrinde Anadolu siyasi bakımdan olduğu kadar iktisadi ve kültürel bakımdan da en yüksek seviyeye erişmiştir.⁷

Harezmşahlar'ın yıkılışından sonra Alaeddin Keykubad döneminde Anadolu'ya saldırmaktan çekinen Moğollar onun ölümünden sonra bir müddet daha Anadolu'ya dokunmamışlardır. Fakat Alaeddin Keykubad'ın oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in devlet idaresindeki zaafalarını gören Moğollar tekrar harekete geçmişlerdir. Özellikle Baba İshak İsyanı'nın bastırılması sırasında görülen zaafılar Moğoların cesaretini daha da artırmıştır. Onlar bu zaafıları değerlendirerek, Alaeddin Keykubad'ın kabul ettiği ve onun ölümünden sonra Gıyasedin Keyhüsrev'in Moğolistan'a gönderdiği Moğol elçisinin dönüşünü bile beklemeden saldırıya geçmişlerdir.⁸

Moğollar Cormogon Noyan komutasında 1239'da Gürcistan'ı işgal edip, Kars ve Ani beldelerini zaptetti. Bunun üzerine Gıyaseddin Keyhüsrev derhal Sinaneddin Yakut'u Erzurum subaşılığına göndererek Moğollara karşı asker yığıdı. Bu tedbirler bir süre Moğollar'ın cesaretini kırdı ise de Baba İshak isyanı ile devletin zaafı ve Erzurum'daki ordunun bu isyanı bastırmak için gönderilmesi Moğollara tekrar cesaret verdi, Moğolların İran Umumi Valisi Baycu Noyan 1242'de Kars topraklarını aşip, Erzurum'u zaptetti.⁹

Ertesi yıl Baycu Noyan, Sivas'ın doğusuna kadar ilerleyerek, Selçuklu sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'i 3 Temmuz 1243 tarihinde Köseadağ'da kesin bir yenilgiye uğratmıştır. Türkiye tarihinin dönüm noktalarının birini teşkil eden bu felaketten sonra Sivas teslim olmuş Kayseri ise tahrip edilmiştir.¹⁰

⁷ Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", **SAD I**, Ank, 1970, s. 6, Osman Turan, **Selçuklular ve İslamiyet**, İst, 1999, s. 54

⁸ **Anonim Selçukname**, çev. F. N. UZLUK, Ank, 1952 s. 32, Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 420-431

⁹ M. Fahreddin Kırzioğlu, **Kars Tarihi**, İst, 1953, s. 437, Turan, **a.g.e.**, s. 429

¹⁰ Gregory Abu'l farac, **Abu'l Farac Tarihi**, çev: Ömer Rıza Doğrul, Ank, 1999, s. 541,542; Faruk Sümer, **Oğuzlar (Türkmenler)**, İst, 1999, s. 157, Turan, **a.g.e.**, s. 431-443; Aksarayı, **a.g.e.**, s. 25,35

Kösedağ bozgunu Anadolu Türklerinin zihninde acı izler bırakmış, bir asır sonra bile (1332 yılında) bu hadise “Baycu Yılı” adı ile hafızalarda yaşamıştır. İbn-i Bibi ve Aksarayi de bu mağlubiyetin Anadolu’da daimi inhitat, buhran ve felaketlerin başlangıcı olarak sık sık zikredip eski devirlerin hasretinin çekildiğini ifade etmişlerdir.¹¹

Baycu Noyan, Kösedağ Savaşı’nda Selçuklu ordusunu yendikten sonra ikinci bir sefer ile istilayı tamamlamak istiyordu. Baycu, Kayseri’yi tahrip ettikten sonra ülkesine dönerken savaş sonunda Amasya’ya çekilen Selçuklu veziri Muhezzibüddin Ali, Baycu ile görüşmek için yola çıktılar. Erzurum’da Moğollara yetiştiler. Baycu Noyan Selçuklu vezirini, Mugan’da kabul etti. Sonunda Selçuklular adına Muhezzibüddin Ali ile Moğollar adına Baycu Noyan arasında bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşma ile Anadolu’da Selçuklu hakimiyeti son bulmuş, Moğol hakimiyeti başlamıştır. Başka bir ifade ile Anadolu Selçuklu Devleti Moğollara tabi duruma düşmüştür.¹²

Bu tarihten itibaren Anadolu Selçuklu Devleti yıkılma dönemine girmiştir. II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in ölümünden sonra ortaya çıkan taht mücadeleleri üzerine, Baycu Noyan Anadolu’ya ikinci defa gelerek Sultan Han’ı yakınında Selçuklu ordusunu bozguna uğratmıştır. Daha sonra Bağdat Seferi’ne çıkmak üzere Anadolu’dan ayrılmıştır.¹³

Kösedağ Savaşı’nı müteakip Anadolu’da yaşanan zamanlara farklı isimler verilmiştir. Bunlar:

1. Kösedağ Savaşı’ndan İlhanlı hakimiyetine kadar geçen zaman (1243-1256). “Tabilik Zamanı”
2. İlhanlıların Anadolu’ya gelişlerinden kesin olarak Anadolu’ya hakim oluşlarına kadar geçen zaman (1256-1277). “İşgal Zamanı”

¹¹Turan, a.g.e., s. 439

¹²Turan, a.g.e., s. 444-450

¹³ Ahmet Eflaki, **Menakibü’l Arifin**, nşr. Tahsin Yazıcı, Ank, 1973, s. 40-43, **Anonim Selçukname**, s. 32,

3. İlhanlıların Anadolu'ya kesin olarak hakim oluşlarından Selçukluların son bulunuşuna kadar geçen dönem (1277-1318). "Son Zaman veya Gölge Sultanlık"¹⁴

Yaşanan bu son dönemden sonra Anadolu Selçuklu Devleti yıkılmış ve Anadolu'da Türk beylikleri doğmuştur. Bu beylikler Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra, İlhanlı hakimiyeti süresince zaman zaman bağımsızlık arayışına girmişler ve İlhanlıların inkırazından sonra da bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.¹⁵

Bağımsızlıklarını ilan eden bu devletler arasında tezimizin konusu olan Eratnalılar, İlhanlıların Anadolu'da en mühim vârisi olmuştur. Devlet, 1327-1381 arasında 53 yıl sürdü. 1327-1335 arasındaki sekiz yılda Eratna Bey, İlhanlıların Anadolu Umumî Valisi idi. 1335'te bağımsızlık kazandı. Fakat 1338-1343 arasında 5 yıl Memlûkler'e tabî olmaya mecbur bulundu. Bu tarihten sonra istiklâlini devam ettirdi. Önce Sivas olan başkent, sonra Kayseri'ye nakledildi. Bütün Anadolu Türk devletleri gibi Sünnî/Hanefî mezhebinden olan Eratna devletinin kurucusu Eratna veya Eratna Bey, Türkmen olmayıp İlhanlı hizmetinde Uygur beylerindendir. Babası Cafer Bey de Kayseri'de ölmüştür. Eratnaoğulları ile bu suretle Anadolu'ya bir miktar Uygur Türkü de girmiştir

Devlette babadan oğula 4 hükümdar gelip geçmiş, kendilerini İlhanlıların meşru halefi sayan bu hükümdarlar "sultân" unvanını takınmışlar, fakat daha çok "Bey" diye anılmışlardır. Bunlar sırasıyla Alaeddin Eratna, Gıyaseddin Mehmed, Alaeddin Ali ve Mehmed Çelebi Beylerdir. Eratna Bey, kız kardeşini meşhur İlhanlı kumandanı Emîr Çoban'ın oğlu Emîr Temürtaş'a vermiştir.¹⁶

¹⁴ Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İst, 1981, s. 232-251, Sümer, *a.g.m.*, s.75,

¹⁵ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri*, Ank, 2003, s. 1-198, Turan, *a.g.e.*, s. 642-650; Togan, *a.g.e.*, s. 317-324, Sümer, *a.g.e.*, s. 182-184,

¹⁶ Kemal Göde, *Eratnahılar*, Ank, 1994, s. 24-29, Sümer, *a.g.m.*, s. 110

Bu beyliğin kurucusu Eratna, Uygur Türkleri'nden olup Moğollar'ın Anadolu valisi Temürtaş'ın maiyetinde idi. Orta Anadolu'da XIV. yüzyıl ortalarına doğru kurulmuş olan bir beyliktir. Temürtaş, Anadolu'yu istilâ ile yayılma hareketine girişmiş, fakat babası Emir Çoban'ın İlhanlı hükümdarı Ebû Said Bahadır (1317-1335) ile arasının açılması neticesinde Mısır'a kaçmış ve yerine Eratna'yı vekil bırakmıştı(1328). Temürtaş'ın yerine Celayirli Şeyh Hasan Anadolu valisi tayin edildi. Eratna memleket işlerini iyi bildiğinden dolayı yine iş başında kaldı. Ebû Said Bahadır'ın evlât bırakmadan ölümü üzerine meydana çıkan karışıklıklardan faydalanarak Moğol ülkesinde kendisine bir yer kapmak isteyen Celayirli Şeyh Hasan İran'a gitmiş ve Eretna Anadolu'da onun vekili olarak kalmıştır. Daha sonra Irak'ta yerleşen Celayirli Şeyh Hasan'dan da ümidini kesen Eratna, Memlûk Sultanı Melik Nâsır'a müracaatla onun himayesine girmiştir (1338).¹⁷

Azerbaycan'da durumu kuvvetlenen Temürtaş'ın oğlu Çobanlı Şeyh Hasan'ın itaat teklifini Eratna kabul etmedi. Çobanlı Şeyh Hasan Anadolu'nun doğusunu alarak beraberinde hükümdar ilân ettiği Süleyman ile Eratna'nın üzerine yürüdü. İki ordu Sivas ile Erzincan arasındaki Karanbük'te karşılaştılar. Bu savaşta Eratna galip gelmiş ve çok ganimet almıştır. (1343) Eratna'nın bu savaştan sonra nüfuz ve şöhreti artmış, Alaeddin ünvanı ile sultanlığını ilân etmiştir. O, aşağı yukarı bütün Orta Anadolu'ya hakim olmuştur. Devletin başkenti önce Sivas sonra Kayseri idi. Ülkesini gayet iyi ve adilane surette idare etmiştir. Eratna 1352 yılında ölmüştür. Yerine Alaeddin Eratna'nın emirlerinin aldığı kararla Gıyaseddîn Mehmed hükümdar ilân edildi. Alaeddin Eratna'nın büyük oğlu Cafer muhalefete kalkıştıysa da yenilerek Mısır'a kaçtı.¹⁸

Mehmed Bey genç olduğundan devlet idaresi vezir Ali şah'ın elindeydi. Çok geçmeden Ali şah isyan etti. Mehmed Memlûkler'in yardımı ile onu

¹⁷Ali Kemali, **Erzincan Tarihi**, 1932, s. 64, İsmail Hakkı-Rıdvan Nafiz, **Sivas Şehri**, İst, 1928, s. 64 Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 155, aynı mlf, "Eretna", **İ.A.**, c. 4, İst, 1945, s. 309, aynı mlf, **a.g.m.**, s. 309, Turan, **a.g.e.**, s. 648-649, Sümer, **a.g.m.**, s. 90, Togan, **a.g.e.**, s. 245

¹⁸ Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s, 309, Göde, **a.g.e.**, s. 87-88

yendi, Ali şah savaşta öldü (1364). Ancak Amasya Emiri Hacı Şadgeldi Paşa'nın tahriki ile harekete geçen beyler Mehmed Bey'i Kayseri'de öldürdüler. Yerine küçük yaştaki oğlu Alaeddin Ali hükümdar oldu (1365). Bu karışık durumdan faydalanan Karamanoğulları Niğde ve Aksaray'ı ele geçirdiler. Memleketteki valiler ise kendi başlarına harekete başlamışlardı. Karamanoğulları Kayseri'yi aldığı zaman Ali Bey Sivas'a kaçtı.

Kadı Burhaneddin, şehri Karamanoğulları'ndan geri almayı başardı. Ali Bey Kadı Burhaneddin'i vezir ilân etmesine rağmen devlet idaresinde başarılı olmadı.

Ali Bey 1380 yılına kadar ismen hüküm sürdü ve bu tarihte Kazâbâd'da vebadan öldü. Yerine henüz 7 yaşındaki oğlu Mehmed hükümdar oldu. Şarkî Karahisar Valisi Kılıçarslan ona naib seçildi. Fakat bir müddet sonra Kadı Burhaneddin, Kılıçarslan'ı öldürerek niyabeti ele aldı ve çok geçmeden de 1381'de Mehmed Bey'i tahttan uzaklaştırarak sultanlığını ilân etti ve bu suretle Eratna Devleti sona erdi. Eratna Beyliği'nden Sivas Güdük Minare, Kayseri Köşk Medrese, Kayseri Sırçalı Kümbet ve Ali Cafer Kümbeti, Niğde Sungur Ağa Camii ve kümbeti gibi eserler zamanımıza kadar gelmiştir.¹⁹

Türkiye tarihinde XIV. yüzyılın başlarından XVI. yüzyılın başlarına kadar süren dönem "Beylikler Devri" olarak anılır. Bu dönemde Anadolu siyasi bakımdan bir birlik içerisinde olmayıp, Anadolu topraklarının her bölgesi bir beyliğin kontrolünde idi. Anadolu'da bu dönem içerisinde irili ufaklı yirmiden fazla beylik kurulmuş ve bu beylikler siyasi bakımdan her ne kadar bir birlik kuramamışsa da Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması hususunda büyük görevler ifa etmişlerdir. Kurulan bu beylikler siyasi, askeri,

¹⁹ Osman Turan, **İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler**, Ank, 1984, s. 71, Halil Edhem, **Düvel-i İslamiye**, ist, 1927, s. 384, Hüseyin Hüsameddin, **Amasya Tarihi**, c. III, s. 17-100, İ. H. Uzunçarşılı, "Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin", **Belleten**, XXXII, Ank, 1968, s. 191-198, Halil Edhem, **a.g.e.**, s. 387, Göde, **a.g.e.**, s. 133-140

idari, dini, ilmi, kültürel, sosyal ve ekonomik sahalarda faaliyet göstererek devlet olmanın şartlarını yerine getirme mücadelesinde olmuşlardır.

Gerek Anadolu'nun fethinden sonra, gerekse Moğol tazyiki ile Anadolu'ya gelen Türkmen grupları, kendi beylerinin idaresinde Köseadağ Savaşı'ndan sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nde oluşan otorite boşluğundan faydalanarak "Anadolu Beylikleri" olarak anılan küçük devletler kurmuşlardır. Bu beyliklerin çoğu Türkiye Selçuklu Devleti hizmetinde bulunmuş ikta sahibi, yüksek dereceli emir ve devlet adamları tarafından kurulmuştur.

Çalışmamızın konusu olan Eratnalılar'ın kuruluşu ise bu beyliklerden farklılık arz etmektedir. Şöyle ki, Anadolu Beylikleri'nden farklı olarak Eratnalılar Türkiye Selçuklularından ayrılmayıp, 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra İlhanlıların Anadolu'da oluşturduğu Anadolu Umumi Valiliği ve bir süre sonra bu valiliğe tayin edilen Temürtaş ile beraber Anadolu'ya gelen Emir Eratna tarafından kurulmuştur. İlhanlıların inkırazından sonra onların Anadolu'daki vârisi sıfatıyla kurulan Eratna Devleti diğer Anadolu Türk Beylikleri gibi devlet teşkilatı alanında bir devletin sahip olması gereken tüm özelliklere sahip idi. Orta Anadolu'da Sivas, bir süre sonra Kayseri, daha sonra tekrar Sivas merkez olmak üzere faaliyet gösteren Eranalılar yarım yüzyıldan fazla hüküm sürmüştür. Bu süre içerisinde Anadolu Selçuklularıyla İlhanlıların devlet teşkilatı ve müesseselerinden yararlanmış, bu teşkilat ve müesseseleri alarak kullanmışlar ve bunları geliştirerek devam ettirmişlerdir.

I. BÖLÜM

ERATNALILAR'IN KISACA SİYASİ TARİHİ

1.1. Emir Temürtaş'ın Anadolu'daki Siyasi Faaliyetleri

Anadolu Selçuklu Devleti, bir görüşe göre 1308 ve bir diğer görüşe göre de 1318 tarihinde yıkıldıktan sonra²⁰ Anadolu'da yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde, tarih sahnesinde rol oynayan kişinin İlhanlılar'ın Anadolu Umumi Valisi sıfatıyla Emir Çoban'ın oğlu Emir Temürtaş olduğu görülür.

İlhanlı tahtına Gazan Han (1294-1304)'ın yerine Sultan Muhammed Olcaytu (1304-1316) geçince, Anadolu'da hüküm süren anarşiyi gidermek için, ilk defa Anadolu valiliğini tesis edip, 1305 tarihinde İreçin Noyan'ı bu ülkenin ordu komutanlığına getirmiştir.²¹ Anadolu'da İreçin'e karşı direnen Karamanoğulları ve Türkmen Beylikleri'nin hareketleri üzerine Anadolu'da hakimiyetinin sarsıldığını gören Sultan Olcaytu İreçin'i geri çekerek yerine Beylerbeyi Emir Çoban'ı 1314'te Anadolu'ya göndermiştir. Emir Çoban'ın görevi Türkmen Beyleri'ni itaat altına almaktır.²² Emir Çoban bütün Türk beylerini huzurunda baş eğmeye davet etmiş; bu davete Osmanlılar ve

---

²⁰ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İst, 2002, s. 635

²¹ Bertold Spuler, **İran Moğolları**, Ank, 1987, s. 119, Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", **SAD I**, Ank, 1970, s.74, Turan, **a.g.e.**, s. 635

²² K. Mahmud Aksarayi, **Müsameretü'l – Ahbar**, çev: Mürsel Öztürk, Ank, 2000, s. 246-250, M.Fuad Köprülü, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu**, Ank, 1999, Turan, **a.g.e.**, s. 639 s. 35, Sümer, **a.g.m.**, s. 81

Karamanlılar hariç olmak üzere tüm beyler icabet etmişlerdir.²³ Emir Çoban Anadolu'dan ayrılırken yerine oğlu Emir Temürtaş'ı Anadolu Umumi Valisi olarak bırakmıştır. Temürtaş, Kayseri'yi valilik merkezi yaparak idareyi buradan yürütmüştür.²⁴

Olcaytu'nun ölümü ile İlhanlı Devleti'nin başına geçen Ebu Said Bahadır Han (1316-1335) döneminde Emir Çoban'ın devlet idaresindeki etkisi oldukça artmıştır. Bu cümleden olarak Emir Çoban oğullarını devletin eyaletlerine vali tayin etmiştir.²⁵ Fakat ilerleyen zamanlarda İlhanlı merkezindeki Emir Çoban karşıtlığı, Anadolu'ya da sıçramış ve Anadolu'daki İlhanlı emirleri Temürtaş'a karşı ayaklanmışlardır.²⁶

Temürtaş bu ayaklanmaları bastırarak, bunu müteakiben Anadolu'da nizam ve asayiş kurup, kuvvetli bir idare meydana getirmiştir. Bir hükümdar gibi hareket eden Temürtaş, bir süre sonra adına hutbe okutup, para bastırarak, Temürtaş'ın Anadolu'daki bu faaliyetlerini haber alan babası Emir Çoban, Ebu Said Bahadır Han'dan izin alarak mevsimin kış olmasına rağmen Anadolu'ya hareket etmiştir. Emir Çoban, oğlu Temürtaş'ı itaat altına alıp Ebu Said'e götürmüştür, Ebu Said, Emir Çoban'ın hatırına Temürtaş'ı affederek tekrar Anadolu valiliğine göndermiştir.²⁷

Temürtaş, Anadolu'ya geldikten sonra Anadolu Beylikleri ile mücadele ederek, Anadolu'da bir istila ve yayılma hareketine girişmiştir. Bu sırada İlhanlı merkezinde Emir Çoban'ın Sultan Ebu Said ile araları açılmıştır. Temürtaş'ın önce kardeşi Dımışk-Hoca'nın daha sonra da babası Emir Çoban'ın öldürüldüğü rivayetleri ortaya çıkmıştır.²⁸ Bunun üzerine Temürtaş

²³ Aksarayı, **a.g.e.**, s. 251, Turan, **a.g.e.**, 639

²⁴ Turan, **a.g.e.**, s. 642

²⁵ M. Fahreddin Kırzioğlu, **Kars Tarihi**, İst, 1953, s. 449, Turan, **a.g.e.**, s. 645

²⁶ Aksarayı, **a.g.e.**, s. 252-264; Turan, **a.g.e.**, s. 646, Sümer, **a.g.m.**, s. 76

²⁷ İ. H. Uzunçarşılı, "Emir Çoban Saldoz ve Demirtaş", **Bellekten, XXXI**, Ank, 1967, s. 624-329, W. Barthold-M. Halil Yınanç; "Ebu Said", **İ.A.**, c:IV, s. 45-46; Sümer, **a.g.m.**, s. 87, Aksarayı, **a.g.e.**, s. 259-264; Turan, **a.g.e.**, s. 646-647,

²⁸ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri**, Ank, 2003, s. 155, Turan, **a.g.e.**, s. 648

hayatında bir dönüm noktası meydana getirecek tarihi kararını vererek ailesini ve bir kısım servetini muhkem kalelerden birine yerleştirdikten sonra aldığı izin üzerine Memlûklü Sultanı Melik Nasır'a iltica etmek üzere, yerine kayınbiraderi Uygur Türklerinden Emir Eratna'yı vekil bırakarak Anadolu'dan 1327'de ayrılmıştır.²⁹ 1328'de Mısır'a ulaşan Temürtaş Memlûk Sultanı tarafından iyi karşılanmış, fakat gerek Karamanoğlu Bedreddin Bey'in Melik Nasır'ın Temürtaş'a olan güvenini sarsmak için Temürtaş'ın Mısır'ın hakimiyetini eline geçirmek için oraya gitmiş olduğunu Mısır Sultanına iletmesi, gerekse Ebu Said'in elçilerinin Temürtaş'ın teslim edilmesi için Mısır'a gidip gelmeleri sonucu Memlûk Sultanı Melik Nasır şüphe ve korkuya kapılarak Temürtaş'ı önce hapsedmiş daha sonra da idam ederek başını Ebu Said'e göndermiştir.³⁰

Temürtaş'ın ortadan kaldırılmasıyla onun Anadolu'da vekil olarak bıraktığı Eratna ile başlayan yeni bir dönem açılmıştır. Bu yeni dönemde, Emir Eratna "Eratnalılar" adıyla bir devlet kurmuş olup, adını Anadolu'da devlet kuranlardan biri olarak yazdırmıştır.³¹

1.2. Alaeddin Eratna ve Eratna Beyliği'nin Kuruluşu (1327-1352)

Eratna Beyliği'nin kurucusu olan Eratna Uygur Türklerinden olup İlhanlı Hükümdarı Sultan Olcaytu döneminde ikinci derecedeki emirlerden idi.³² Babası, Gazan Han devrindeki emirlerden olup, Taycu Bahşi (Cafer Bey), annesi ise Tükelti Hatun'dur.³³ Eratna'nın kardeşleri hakkında Kemal Göde Abdullah Kaşani'nin "Tarih-i Olcaytu" adlı eserinden nakil ile şu bilgileri

²⁹ Halil Edhem, **Düvel-i İslamiye**, ist, 1927, s. 384, Kemal Göde, **Eratnalılar (1327-1381)**, Ank, 1994, s. 13-14; Turan, **a.g.e.**, s. 649, Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s. 632

³⁰ Hüsnü Kılıç, **Anadolu Türk Beylikleri Devrinde Kayseri'yi İlgilendiren Notlar**, Kayseri, 1939, s. 2, Sümer, **a.g.m.**, s. 91, Turan, **a.g.e.**, s. 650, Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s. 637-640

³¹ Göde, **a.g.e.**, s. 15

³² Uzun çarşılı, **a.g.e.**, s. 155, aynı mlf, "Eratna", **İ.A.**, c. 4, İst, 1945, s. 309

³³ Sümer, **a.g.m.**, s. 22-23, Göde, **a.g.e.**, s. 28-29, aynı mlf, "Eratnalı Devleti Tarihi'ne Genel Bir Bakış", **Türkler Ans**, VI. Cilt, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 798

aktarmıştır. “Eratna’nın soyu hakkında Abdullah Kaşani, kaleme aldığı Farsça Tarihi’nde, Sultan Olcaytu (1304-1316) zamanında yaşamış beylere ait bir cetvel verilmiştir. Verilen bu cetvelde, İlhanlı Hükümdarı Olcaytu’nun aile ve umerası sayılırken on altıncı sırada Emir Tarımtaz ve iki birader Sünüktaz ve Eratna Uygur kavminden ibaresi geçmektedir.”³⁴ Ayrıca İsmail Hakkı Uzunçarşılı “Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri” adlı eserinde Eratna Ailesi şeceresi olan bir çizelgeye yer vermiştir.³⁵

Eratna Devleti’nin kurucusu olan Eratna’nın Sultan Olcaytu döneminde kardeşleri ile birlikte İlhanlı emirlerinden biri olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu dönemde Anadolu’ya işgal kuvvetleri olarak gönderilen ve ilk başta Tokat, Amasya, Çorum, Kırşehir, Kayseri, Sivas çevresine yerleşen Moğollar arasında Uygur ve diğer Türk kavimlerinden önemli zümreler de vardı. Kaynaklardan anlaşıldığına göre Eratna daha Olcaytu Han zamanında Anadolu’da bulunan Moğol ordusunun bir fırkasının komutanlığına getirilmiş ve önemli emirler arasına girmiştir.³⁶

Olcaytu Han’dan sonra İlhanlı tahtına geçen Ebu Said Bahadır Han (1316-1335), 1318 yılında Emir Çoban’ın oğullarından Temürtaş’a Anadolu’nun idaresini vermişti. Temürtaş’ın Eratna’nın kız kardeşi ile evlenmesi sonucu Eratna Temürtaş’a naib olmuş ve bu akrabalık sayesinde Ebu Said Bahadır Han’ın birinci derecedeki emirleri arasına girmeyi başarmıştır.³⁷ Elbette Eratna’nın bu başarısında yukarıda bahsedilen akrabalığın yanı sıra onun doğruluğunu, çalışkanlığını ve becerikliğini de hesaba katmak gerekir.

Temürtaş Anadolu Umum Valiliği’ni aldıktan sonra Anadolu’da müstakil bir devlet kurmak ve bağımsızlığını ilan etmek için teşebbüslerde

³⁴ Göde, **a.g.e.**, s. 26

³⁵ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 161

³⁶ İsmail Hakkı-Rıdvan Nafiz, **Sivas Şehri**, İst, 1928, s. 62, Sümer, **a.g.m.**, s. 20-21, Göde, **a.g.m.**, s. 798

³⁷ Erdoğan Merçil, **Müslüman-Türk Devletleri Tarihi**, Ank, 2006, s. 293, Mustafa Çetin Varlık, “Eratna Beyliği”, **D.G.B.İ.T.**, c. 8, İst, 1992, s. 570, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 155

bulunuyordu. Nitekim Anadolu beylerini ortadan kaldırmak için mücadeleye girişen Temürtaş, Anadolu'daki beylerden Afyonkarahisar Emiri Sahiboğlu üzerine, emirlerinden Eratna'yı göndermişse de Eratna Karahisar'ı zabtetmesine rağmen Sahiboğlu'nu ele geçirememiştir.³⁸

İlhanlıların Anadolu Umum Valisi Temürtaş'ın, hem Türkmen Beyleri hem de Moğol Emirlerine karşı uyguladığı baskı üzerine, bu emirler onu Ebu Said'e şikayet etmişlerdir. Bu şikayet üzerine Ebu Said Eratna'yı Temürtaş'ı itaat altına alması için görevlendirmiş, Temürtaş üzerine yürüyen Eratna, onu Eğirdir'de yenmiştir.³⁹

Eğirdir'de Eratna'ya yenilen Temürtaş kardeşi Dımışk-Hoca'nın öldürüldüğünü duymuş ve İlhanlı merkezindeki olayları daha yakından takip edebilmek için Sivas'a hareket etmiştir. Fakat Ebu Said'in Temürtaş'ın Anadolu'dan atılması için İrencin Noyan adındaki komutanını Erzurum'a gönderdiğini ve bu emirin Sivas'a hareket ettiğini haber alınca Sivas'a girmemiş, tekrar Kayseri'ye dönmüştür. Erzurum'dan Sivas'a gelen İrencin Noyan Emir Eratna'ya Temürtaş'ın üzerine yürümeyi teklif etmiş ise de Eratna Sivas'ı boş bırakamayacağını öne sürerek İrencin Noyan'ın teklifini reddetmiş, bu olay İrencin Noyan ile Eratna'nın arasının açılmasına sebep olmuştur. Hatta İrencin Noyan Sivas'ı, istila etmek üzere kuşatmış ise de bir netice alamamıştır. Daha sonra İrencin Noyan Niksar'da Karamanoğlu Yahşi Bey ile yapılan bir çatışmada öldürülmüş, bu durum en çok Eratna'nın işine yaramıştır.⁴⁰ Temürtaş Kayseri'ye döndükten sonra babası Emir Çoban'ın öldürüldüğünü duymuş ve kendi hayatının da tehlikede olduğunu düşünerek ailesini emin bir kaleye yerleştirerek, Anadolu Umum Valiliği görevini kayınbiraderi olan Emir Eratna'ya bırakarak Mısır'a iltica etmiştir.⁴¹

³⁸ Hüsni Kılıç, **a.g.e.**, s. 2, Turan, **a.g.e.**, s. 648, Sümer, **a.g.m.**, s. 88, Göde, **a.g.e.**, s. 31

³⁹ Göde, **a.g.e.**, s. 31-32, aynı mlf, **a.g.m.**, s. 799

⁴⁰ Abdurrahim Şerif Beygu, **Erzurum**, İst, 1936, s. 72, Varlık, **a.g.m.**, s. 571

⁴¹ Zeki Velidi Togan, **Umumi Türk Tarihine Giriş**, İst, 1981, s.245, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 155, aynı mlf, **a.g.m.**, s. 309, Turan, **a.g.e.**, s. 648-649, Sümer, **a.g.m.**, s. 90

Temürtaş'ın Mısır'a gittiği sırada Eratna ile arası açılmış olduğundan Emir Eratna, Sungur Ağa ile birlikte Karaman ülkesine gitmişlerdi.⁴² Temürtaş ile Eratna'nın aralarının açık olmasına rağmen Anadolu Umum Valiliğini neden Eratna'ya bıraktığı sorusu manidardır. Bu soruya Kemal Göde "Eratnalılar" adlı eserinde şöyle açıklık getirmiştir: " Bilinen bu kırgınlığa rağmen, Temürtaş'ın Anadolu Umum Valiliği görevini Eratna'ya bırakmış olması Temürtaş'ın umumi valiliğe layık birini bulamamış olması ile açıklanabileceği gibi, karısının kardeşi olan Eratna'ya güvenmek ve ailesini emanet etmek mecburiyetinde kalışıyla da izah edilebilir."⁴³

1327 tarihinde Temürtaş'ın Mısır'a giderken yerine vekil olarak Eratna'yı bırakması Türkiye tarihinde yeni bir dönem başlatmıştır. Bu dönemde Anadolu Beylikleri'nin birbirleriyle mücadeleleri sırasında İlhanlılar'ın varisi sıfatıyla Emir Eratna da Anadolu'da önemli bir rol oynayacaktır. Temürtaş Anadolu'yu terk ederken Ebu Said Temürtaş'ı azletmiş yerine Anadolu Umum Valisi olarak Celayirli'lerden Büyük Şeyh Hasan'ı görevlendirmişti. Umumi Vali sıfatıyla 1329 yılında büyük bir ordu ile Anadolu'ya gelen Celayirli Büyük Şeyh Hasan, Karamanoğlu başta olmak üzere bütün Anadolu beylerini itaat altına aldı. Bu sırada Emir Eratna da Celayirli Şeyh Hasan'ın huzuruna giderek itaatini arz etti. Bunun üzerine Şeyh Hasan, Eratna'yı kendisine vekil bırakarak İran'a döndü. O, zaman zaman Anadolu'ya gelip bir süre kaldıktan sonra tekrar İran'a gidiyordu. Eratna, görünüşte Şeyh Hasan'a bağlı görünse de aslında Anadolu'ya kendisi hakim olmak için hazırlık yapıyordu. Üstelik Anadolu halkı Eratna'nın iyi idaresinden oldukça memnun idi.⁴⁴

Bu sırada Ebu Said Bahadır Han'ın 1335'te evlat bırakmadan ölümü üzerine, çıkan karışıklıklardan faydalanarak Moğol ülkesinde kendisine bir yer kapmak isteyen Şeyh Hasan, İran'a gitmiş ve Eratna'yı Anadolu'da vekil

⁴² Varlık, **a.g.m.**, s. 570, Göde, **a.g.e.**, s. 32

⁴³ Göde, **a.g.e.**, s. 32-33

⁴⁴ Ali Kemali, **Erzincan Tarihi**, 1932, s. 64, İsmail Hakkı-Rıdvan Nafiz, **a.g.e.**, s. 64, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 155-156, Varlık, **a.g.m.**, s. 571

bırakmıştır. İran'da karışıklıklar sürerken, Emir Eratna iyi idaresi sayesinde, hakim olduğu yerlerde, mevkiini kuvvetlendirmiş ve Şeyh Hasan'a olan bağlılığını devam ettirmiştir.⁴⁵ Celayirli Şeyh Hasan işleri yoluna koymuş gibi görünürken, yeni bir rakip olan Çobanlı Küçük Şeyh Hasan ile karşılaşmıştır. İki taraf arasında 1318 tarihinde Aladağ'da yapılan savaş sonucu Celayirli Şeyh Hasan mağlup olarak Bağdat'a çekilmiş, böylece Azerbaycan ve çevresi Çobanlı Şeyh Hasan'a geçmiştir. Celayirli ile Çobanlılar arasında meydana gelen olayları dikkatle takip eden Emir Eratna Celayirli Şeyh Hasan'ın Çobanlı Şeyh Hasan'a yenilmesini kendisi için bir tehlike olarak gördüğünden Mısır Memlûklü Sultanlığı ile iyi ilişkiler kurma yolunu seçmiştir. Bu sırada Çobanlı Şeyh Hasan Anadolu'ya gönderdiği bir haberle Eratna'nın kendisine itaat etmesini istemiş, fakat bu istek Eratna tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine Çobanlı Şeyh Hasan'ın Anadolu'da istila hareketine başlaması üzerine Eratna Kayseri Kadısı Siraceddin Süleyman'ı 1338 yılında Mısır Memlûklü Sultanı Melik Nasır'a elçi göndererek kendisine yardım etmesini istemiş, bu yardım karşılığında sultanın naibi sıfatıyla Anadolu'da görev yapacağını bildirmiştir. Bu isteği kabul gören Eratna'ya Melik Nasır tarafından mülk ve hil'at verilerek onun Anadolu Valiliği tasdik edilmiştir. Eratna da Melik Nasır adına hutbe okutmuş ve para bastırmıştır.⁴⁶

Bu arada Azerbaycan'da hüküm süren Çobanlı Şeyh Hasan Anadolu üzerindeki faaliyetlerine hız vermiş ve Eratna'yı ortadan kaldırarak Anadolu'ya kesin olarak hakim olmak için hükümdar ilan ettiği Süleyman Han idaresindeki bir orduyu Anadolu'ya göndermiştir. Süleyman Han'ın üzerine gelmekte olduğunu duyan Eratna, Memlûkler'den müteşekkil kuvvetlerin yanında Moğollardan ve yerli Türklerden de asker toplayarak hazırlıklarını tamamlamıştır.⁴⁷ Süleyman Han'ın niyeti Eratna'nın merkezi olan Sivas'ı kuşatarak almak idi. Fakat bu planı zamanında öğrenen Eratna, üzerine

⁴⁵ İ. H. Uzunçarşılı, "Sivas ve Kayseri Dolaylarında Eretna Devleti, **Belleten**, XXXII, s. 165, Göde, **a.g.e.**, s. 40-41, Merçil, **a.g.e.**, s.293

⁴⁶ Nuri Yavuz, **Anadolu'da Beylikler Dönemi- Siyasi Tarih ve Kültür**, Ank, 1998, s, 103-104; C.E. Basword, **İslam Devletleri Tarihi**, çev. E. Merçil-M. İşpirli, İst, 1980, s, 297, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 156, Halil Edhem, **a.g.e.**, s. 384, Kırzioğlu, **a.g.e.**, s. 459

⁴⁷ Sümer, **a.g.m.**, s. 105; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 156; Göde, **a.g.e.**, s. 51-57

gelen orduyu Sivas'tan daha ilerde bulunan Karanbük Ovası'nda karşıladı. 1343 (Eylül-Ekim) tarihinde yapılan Karanbük Savaşı'nda başta Süleyman Şah üstün duruma geçti ise de Süleyman Şah'ın askerlerinin kaçanları kovalamak yerine ganimet elde etmek için uğraşmaları savaşın seyrini değiştirmiş, Eratna ihtiyat kuvvetleri ile ani bir saldırıya geçerek Süleyman Han'ın ordusunu gafil avlamıştır. Bu arada Eratna'nın kaçan askerlerinin de geri dönmesi ile Süleyman Han'ın ordusuna büyük bir zayıflık verilmiştir.⁴⁸

Eratna bu zaferden sonra Anadolu'daki yerini kuvvetlendirmiş, "Alaeddin" ve "Sultan" ünvanlarını kullanmaya başlayarak hemen hemen bütün Orta Anadolu'ya hakim olmuştur. Hutbe ve paralardan Memlük Sultanı'nın ismini de çıkararak kendi adına hutbe okutup para bastırmıştır. O, bu zaferden sonra istiklaline kesin olarak kavuşmuş olmakla birlikte, diğer Anadolu Beyleri de kendisine hürmetkar ve çekingen bir vaziyet almaya mecbur kalmışlardır.⁴⁹

Karanbük Savaşı'ndan bir süre sonra Çobanlı Şeyh Hasan öldürülmüş, yerine kardeşi Melik Eşref geçmişti. Melik Eşref de Şeyh Hasan gibi Eratnalılar'a karşı taarruzlarda bulunuyor ve Eratna'nın kendisine tabii olmasını istiyordu. Eratna ise bu teklifi daha önce de olduğu gibi reddedip mevkiini kuvvetlendirmeye çalışıyordu.⁵⁰

Eratnalılar'ın komşuları olan beyliklerden Dulkadiroğulları, Karamanoğulları, Osmanoğulları, Taceddinoğulları ve Amasya Beyleri ile bazen dost bazen düşmanca münasebetleri olmuştur.⁵¹ Bunlardan 1337 tarihinde Karaca Bey tarafından kurulan Dulkadiroğulları kurulduktan hemen sonra kuzey komşusu olan Eratna'nın topraklarına saldırmışlar fakat Memlük

⁴⁸ Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s. 309, Varlık, **a.g.m.**, s. 372-373

⁴⁹ Edhem, **a.g.e.**, s. 384, Yavuz, **a.g.e.**, s. 104, Göde, **a.g.m.**, s. 801, Sümer, **a.g.m.**, s. 110

⁵⁰ E. Merçil-Y. Yücel, **Türkiye Tarihi (Fetihten Osmanlılar'a Kadar)**, Ank, 1995, s. 267, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 157, Ali Kemali, **a.g.e.**, s. 68

⁵¹ Şikari, **Karamanoğulları Tarihi**, çev. Mesud Koman, Konya 1946, s. 17-67, Şahabeddin Tekindağ, "Karamanlılar", **İA**, c. VI, s. 316-330, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 153-154, Hüseyin Hüsameddin, **Amasya Tarihi**, c. III, s. 17-100, Mükrimin Halil Yinanç, "Dulkadırlılar", **İA**, c. III, s. 654-662

Sultanı'nın uyarısı ile saldırıdan bir süre vazgeçmişlerdir. 1338 tarihinde Darende Valisi Hadım Mercan'ın bir iş için Sultan Eratna'nın yanına gitmesinden faydalanan Dulkadirli Zeyneddin Karaca bir ordu göndererek burayı ele geçirmişti. Bunun üzerine Karaca Bey üzerine yürüyen Eratna kuvvetleri bozguna uğramış, Mısır Sultanı'nın araya girmesiyle barış yapılmıştır. Buna rağmen Dulkadiroğullarının Eratna topraklarına yaptıkları akınlar son bulmamıştır.⁵² Sultan Alaeddin Eratna'nın bu beyliklerden başka Mardin Artukluları ve Aydınöğulları ile de münasebetleri olmuştur.⁵³

Usta siyaseti sayesinde Anadolu'da tutunmayı başaran Sultan Alaeddin Eratna devlet merkezi olarak bir süre Sivas'ı kullandıktan sonra, başkenti Kayseri'ye taşımıştır. Bunun yanında Eratnalılar'ın hakim olduğu yerler arasında; Niğde, Erzincan Amasya, Tokat, Ankara, Aksaray, Bayburt, Gümüşhane, Çorum, Develi-Karahisar, Canik, Zile, Ürgüp, Şarki-Karahisar, Harput, Merzifon, Niksar, Samsun, Sinop, Erzurum, Kırşehir, Darende, Konya, Baran gibi şehirler ile buna ilaveten Nevşehir, Yozgat, Tunceli, Giresun'un güneyi, Malatya'nın kuzeyi de sayılabilir.⁵⁴

1327'den 1352'ye kadar "Emir, Noyan, Umumi-vali, Sultan" sıfat ve ünvanlarıyla önemli görevler ifa eden Sultan Alaeddin Eratna, kurduğu Eratnalı Devleti'ne Sivas'tan sonra başkentlik etmiş olan Kayseri'de 1352 tarihinde vefat etmiştir. Naaşı bugün Köşk Medrese adıyla bilinen Hangahın avlusundaki türbeye defnedilmiştir. İlhanlılar'ın Anadolu'da meydana getirmiş oldukları anarşiyi ortadan kaldırıp arzu edilen birlik ve beraberliği kurmayı başaran Alaeddin Eratna'nın ölümü ülke içinde ve dışında büyük üzüntülere

⁵² M. H. Yinanç, **a.g.m.**, s. 655, Refet Yinanç, **Dulkadir Beyliği**, Ank, 1989, s. 11-12

⁵³ Sümer, **a.g.m.**, s. 121

⁵⁴ Yılmaz Öztuna, **Devletler ve Hanedanlar**, c.II, Ank, 1996, s. 51, Cl Huart-B. Darkot, "Aksaray", **İA**, c. I, s. 274, Besim Darkot, "Ankara", **İA**, c. I, s. 442, aynı mlf, "Divriği", **İA**, c. III, s. 597, aynı mlf, "Harput", **İA**, c. V, s. 297, aynı mlf, "Karahisar", **İA**, c. VI, s. 281, aynı mlf, "Kayseri", **İA**, c. VI, s. 485-486, aynı mlf, "Kırşehir", **İA**, c. VI, s. 765, aynı mlf, "Merzifon", **İA**, c. 7, s. 785-786, aynı mlf, "Niğde", **İA**, c. IX, s. 254, aynı mlf, "Niksar", **İA**, c. IX, s. 273-274, aynı mlf, "Samsun" **İA**, c. X, s. 174, aynı mlf, "Sinop", **İA**, c. X, s. 683-688, aynı mlf, "Sivas", **İA**, c. X, s. 571-572, M. Tayip Gökbilgin, "Tokat", **İA**, c. XII, s. 403-404

sebepler olmuştur. Zira o, deneyimli bir devlet adamı olmasının yanında adaletli, şefkatli ve yüksek otoriteye sahip bir sultan idi.⁵⁵

1.3. Gıyaseddin Mehmed Dönemi (1352-1354)

Sultan Alaeddin Eratna'nın Şeyh Hasan, Cafer ve Mehmed adında üç oğlu vardı. Bunlardan Bedreddin Şeyh Hasan daha babası hayattayken ölmüş, bugün Sivas'taki Gündük Minare adıyla anılan kümbette medfundur.⁵⁶ Alaeddin Eratna'nın ölümüyle en küçük oğlu olan Mehmed Bey, Türk veraset sistemine aykırı olarak önünde ağabeyi Cafer Bey olduğu halde "Gıyaseddin" unvanıyla Eratnalılar'ın ikinci sultanı olarak tahta oturmuş, kendi adına hutbe okutup para bastırmıştır. Gıyaseddin Mehmed Bey tahta geçtikten sonra yerini daha da sağlamlaştırmak için, bilhassa veziri Hoca Ali Şah'ın tahrikleriyle ağabeyi Cafer Bey'i hapsedirdi. Yaşının küçük olması yanında, zayıf bir kişiliğe de sahip olan Gıyaseddin Mehmed, tahta çıkmasında rolü olan Hoca Ali Şah'ın etkisinde kalmış ve Ali Şah'ın devlet işlerinde etkili olmasına mani olamamıştır. Bu sırada hükümdarın amcası olup Erzincan'da hüküm sürmekte olan Burak Bey, Eratna tahtında hak iddia ederek isyan etti. Ancak Hoca Ali Şah, isyan fazla büyümeden Burak Bey'i Erzincan'a dönmeye ikna etmiştir.⁵⁷

Babası Alaeddin Eratna dönemindeki birliği-beraberliği bir türlü koruyamayan Gıyaseddin Mehmed, yaşının küçük ve idaresinin zayıf olması sebebiyle, iktidarın emirlerin eline geçmesini fırsat bilen Türkmen aşiretleri başkaldırarak, Canik ve çevresine tamamen hakim olmuşlardır. Güneyden ise Dulkadiroğulları, Eratnalılar'ın aleyhine olarak sınırlarını genişletiyorlardı. 1351 yılında Mısır Memlûklü tahtında meydana gelen saltanat değişikliği sırasında Halep Valisi Bin Boğarus isyan ederek Şam'ı zaptetmiştir. Dulkadirli

⁵⁵ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 157, İ.Hakkı-R.Nafiz, **a.g.e.**, s. 66-68, Göde, **a.g.e.**, s. 79-81

⁵⁶ İ. Hakkı-R. Nafiz, **a.g.e.**, s. 68

⁵⁷ Göde, **a.g.e.**, s. 87-88, Varlık, **a.g.m.**, s. 575, H. Hüsameddin, **a.g.e.**, c. III, s. 44

Karaca Bey Alaeddin Eratna'nın ikazlarına rağmen asi valiye yardım etmişti. Memlük Sultanı, Bin Boğarus isyanını bastırdıktan sonra isyana yardım eden Dulkadiroğulları üzerine yürümüş ve Karaca Bey kaçarak Gıyaseddin Mehmed'e sığınmıştı. Gıyaseddin Mehmed ise Memlük sultanından çekindiğinden Karaca Bey'i bir süre misafir ettikten sonra Halep'e göndermiştir. Buradan Kahire'ye gönderilen Karaca Bey idam edilmiştir. Bu arada Memlüklülerin Malatya Valisi Esendemir Tazi ise devamlı olarak Dulkadir ve Eratna topraklarına saldırıda bulunuyordu. Esendemir'e karşı ittifak kuran Dulkadir ve Eratna kuvvetleri Malatya Valisini bertaraf ettiler. Memlük Sultanı bu hareketten dolayı Kutlu Boğa komutasında Eratna ve Dulkadir üzerine bir ordu sevk etti ise de hiçbir başarı gösteremediler.⁵⁸

Alaeddin Eratna'nın kuvvetli otoritesi sebebiyle ülkede hiçbir isyan hareketi görülmezken, oğlu Gıyaseddin Mehmed'in zayıf idaresi sebebiyle ülkede isyanlar görülmeye başlamıştı. Bununla beraber Mehmed Bey devlet işlerini de kendisi gibi genç ve tecrübesiz olanlara bırakmıştı. Bu sebeple halkta ve emirlerde sultana karşı bir itaatsizlik ve soğukluk baş göstermişti. Bütün bu sebeplerden dolayı, devlet işlerinde söz sahibi olmayı başarmış olan Emir Seyyid ile Gıyaseddin Mehmed'in araları açılmıştı. Emir Seyyid'in baskılarına dayanamayan Sultan 1354'te Konya'ya sığınmak zorunda kalmıştı. Emir Seyyid'in liderliğini yaptığı muhalif emirler, Gıyaseddin Mehmed'den boşalan Eratnalı tahtına Mehmed Bey'in kardeşi olan Cafer Bey'i çıkarmışlar ve "İzzeddin" ünvanıyla üçüncü Eratnalı Sultanı ilan etmişlerdir.⁵⁹

⁵⁸ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 157-158, H. Hüsameddin, **a.g.e.**, s. 45-46, M. H. Yinanç, **a.g.m.**, s. 656, R. Yinanç, **a.g.e.**, s. 18, İ.Hakkı-R.Nafiz, **a.g.e.**, s. 69

⁵⁹ Osman Turan, **İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler**, Ank, 1984, s. 71, Halil Edhem, **a.g.e.**, s. 385, Göde, **a.g.e.**, s. 88-90; H. Hüsameddin, **a.g.e.**, c. III, s. 48-49; Sümer, **a.g.m.**, s. 121

1.4. İzzeddin Cafer Dönemi (1354-1355)

“İzzeddin” ünvanıyla tahta çıkan Cafer Bey, ilk iş olarak Mehmed Bey’in adamlarını devlet işlerinden uzaklaştırıp devlet işlerine kendi adamlarını tayin etti. Bu sebeple mevkilerini kaybeden Mehmed Bey’e bağlı emirler ve bilhassa Hoca Ali Şah, onu tekrar tahta çıkarmak için faaliyetlere başladılar. Hoca Ali Şah ilk olarak Mehmed Bey’i Karamanoğlu Alaeddin Bey ile ittifak yapmaya ikna etti ve bunda da muvaffak oldu. Alaeddin Bey’in verdiği kuvvetleri de beraberine alan Mehmed Bey, ağabeyi Cafer’in üzerine yürüyerek onu Kayseri Kalesi’nde sıkıştırdı. Mehmed Bey kaleyi yedi ay kuşattıysa da bir netice alamayarak Konya’ya döndü. Bu sırada Konya’da Vali Davut Bey’in zalimane idaresine karşı halkta bir hoşnutsuzluk vardı. Bu durumu iyi değerlendiren Eratna Emirlerinden Hacı Kutlu Şah, Konya ileri gelenleri ile anlaşarak Konya’ya sahip oldu. Konya Valisi Davut Bey Larende’ye, Mehmed Bey ise Sivas’a kaçtı. Bu gelişmelerden sonra Konya 1354 tarihinde Eratnalı valilerinden Hacı Kutluşah vasıtasıyla Eratnalıların eline geçmiştir. Sivas’a gelmiş olan Mehmed Bey tanınmamak için derviş kılığına girerek bir tekkeye sığınmışsa da, Vali Hacı Kutluşah onu tanıyıp saygı göstermiş ve sarayına götürerek, ona sultan gibi davranmıştır. Böylece Hacı Kutluşah ile Hoca Ali Şah’ın desteklemesiyle Mehmed Bey, tahtını tekrar elde etmek için Sivas’tan Kayseri’ye hareket etmiştir. Mehmed Bey, ağabeyi Cafer’in kuvvetleriyle Yalnızgöz mevkiinde karşı karşıya gelmiş, 1355 tarihinde yapılan savaşta Cafer Bey ve Emir Seyyid yenilmişlerdir. Cafer Bey bu yenilgi üzerine Mısır’a sığınmış ve orada kalmıştır.⁶⁰

1.5. Gıyaseddin Mehmed Dönemi-II (1355-1365)

Eratnalılar tahtına tekrar oturan Mehmed Bey, eski alışkanlıklarından vazgeçmemiştir. Devlet işleri ile ilgilenmeyen Mehmed Bey’in çok geçmeden

⁶⁰ Mustafa Akdağ, **Türkiye’nin İktisadi ve İctimai Tarihi**, c. 1, s. 183, H. Hüsamuddin, **a.g.e.**, s. 49-51, Sümer, **a.g.m.**, s. 121, Göde, **a.g.e.**, s. 90-94

veziri Hoca Ali Şah ile araları açılmıştır. Bu durum üzerine Mehmed Bey, Hoca Ali Şah'a karşı daha önce kendisini tahtından eden Emir Seyyid ile yakınlaşmış ve müttefik olmuştur. Böylece iki taraf 1355 tarihinde Cuma Mescidi (Azone) denilen yerde karşı karşıya gelmişler ve yapılan savaşta Mehmed Bey bozguna uğramıştır. Moğollar bu yenilgiyi fırsat bilerek Mehmed Bey'in etrafında birleşmiş, böyle bir destek alan sultan, Hoca Ali Şah üzerine yürümüştür. Kırşehir çevresindeki Malya Ovası'nda yapılan savaşta Mehmed Bey kazanmıştır.⁶¹

Hoca Ali Şah'ı bertaraf eden Sultan Mehmed, devlet idaresinde söz sahibi tek kişi olarak tahtını sağlamlaştırmıştır. Ancak bu durum Ertanalı Emirler arasında endişe ile karşılanmış, Hoca Ali Şah'ın başına gelenlerin kendi başlarına da gelebileceğinden korkarak aralarında ittifak kurmaya başlamışlardır. Sultan Mehmed'in uğraştığı meselelerden biri de problem çıkarmak için fırsat kollayan Moğollar olmuş fakat bu sorun çözülememiştir. Bu arada Sultan Mehmed 1364'te Ankara seferine çıkmış fakat eli boş dönmüştür. Aynı tarihte ordusunun bir kısmı da Iğın yöresinde Moğollara yenilmiştir. Bu yenilgiden sonra Sultan bizzat katıldığı bir ordu ile Moğollarla karşılaşmış ve yenilmiştir. Moğollar bu savaşta önemli bir rol oynayan Babük Bey'i Sultan Mehmed'in yerine geçirmek için Kayseri'ye girmişler ve burayı yağmalamışlardır. Durumunu bir türlü düzeltemeyen Sultan Mehmed'in Emirlerine, Emirlerinin de Sultan Mehmed'e karşı menfi tutumları öyle bir noktaya gelmişti ki Sultan Mehmed, aralarında gizli bir ittifak kurmuş olan emirleri tarafından 1365 tarihinde Sivas'ta öldürülmüştür. Kabri Kayseri'de babasının yanındadır.⁶²

⁶¹ Turan, **a.g.e.**, s. 72-73; Sümer, **a.g.m.**, s. 122; H. Hüsameddin, **a.g.e.**, c. III, s. 40, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 157

⁶² Halil Edhem, **a.g.e.**, s. 384, Sümer, **a.g.m.**, s. 123; Turan, **a.g.e.**, s. 72-73; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 158; Göde, **a.g.e.**, s. 94-100

1.6. Alaeddin Ali Dönemi (1365-1380)

1365 tarihinde Gıyaseddin Mehmed'in öldürülmesiyle yerine emirler tarafından küçük yaşta olan oğlu Alaeddin Ali Bey Eratnalı tahtına dördüncü sultan olarak oturtulmuştur. Alaeddin Ali'nin tahta çıktığı günlerde, babası gıyasedin Mehmed zamanında başlamış olan fitne ve karışıklıklar had safhaya ulaştı. Bu sebeple Orta Anadolu'daki Türklerden büyük bir kısmı güneye Ayıntab'a, bir kısmı da Batı Anadolu'ya göç etmişti. Bu durum Batı Anadolu, Marmara ve Ayıntab'ın Türkleşmesinde önemli bir faktör olmuştur.

Bütün bu iç karışıklıklara rağmen Ali Bey, zevk ve eğlence ile günlerini geçirmekte idi. Zayıf iradeli ve kabiliyetsiz olan Sultan devlet işlerine de Moğolları getirmişti. Sultan Ali'nin bu davranışları Moğol olmayan Eratnalı Emirlerin sultana saygı duymamalarına ve başlarına buyruk hareket etmelerine sebep olmuştur. Sultan Ali'nin saltanatı süresince siyaset sahnesinde şu emirler vardı: Sivas Hakimi Hacı İbrahim, Amasya Emiri Hacı Şadgeldi, Koyulhisar Emiri Kılıçarsan, Tokat Hakimi Şeyh Necib, Kayseri Sahibi Şeyh Cüneyd, Kayseri Kadısı ve sonra Eratnalı Veziri Burhaneddin Ahmed.⁶³

Beyliğin bu perişan halini gören komşu devletler Eratna Beyliği'ne son darbeyi vurma zamanının geldiğine inanmışlardı. Karamanoğlu Alaeddin bey 1366 tarihinde Konya'yı topraklarına katmış, daha sonra Niğde ve Aksaray'ı ele geçirerek kendisine Kayseri yolunu açmıştı. Yine aynı yıllarda Dulkadiroğulları Eratna topraklarına saldırılarda bulunmuşlardır. Bir yandan Osmanlılar Ankara bölgesini denetimleri altına almışlar, bir yandan da Babük, Moğollar ile birlikte Sivas'ı kuşatmışsa da Moğolların Alaeddin Ali Bey ile anlaşması sonucu kuşatmayı kaldırmış, daha sonra Sahibin Bükü'nde yapılan savaşta yenilmişti.

⁶³ Kılış, **a.g.e.**, s. 4, Turan, **a.g.e.**, s. 70-71, Sümer, **a.g.m.**, s. 123-125, E. Merçil-Y. Yücel, **a.g.e.**, s. 271

Ülke içinde ve dışında bunlar olurken Ali Bey'in sefahat hayatı yaşaması emirleri kendisinden uzaklaştırmış, emirler bağımsız hareket etmeye başlamışlardı.⁶⁴ Eratnalıların içine düştüğü bu durumdan faydalanmak isteyen Karamanoğlu Alaeddin Bey, 1375-1376 tarihinde Kayseri'ye hücum etmiş, Ali Bey bu saldırı sonucu Sivas'a kaçmıştır. Karamanlıların takibinden Kadı Burhaneddin Ahmet sayesinde kurtulan Ali Bey Sivas'a ulaşmıştır. Kayseri'yi zaptetmiş olan Karamanoğlu Alaeddin Bey, Kayseri'nin idaresini Kadı Burhaneddin'e bırakarak Konya'ya dönmüştür. Kadı Burhaneddin daha sonra Karamanoğlu askerlerini bertaraf ederek şehri geri almıştır. Fakat Ali Bey Kadı Burhaneddin'in yönetimi ele geçirme planlarını öğrenince onu hapsettirdi. Sivas Emiri Hacı İbrahim ise Ali Bey'i tutuklayarak Kadı Burhaneddin'i hapisten kurtardı. Hacı İbrahim'in bu tutumu üzerine Ali Bey taraftarları Hacı İbrahim ile çarpışarak Ali Bey'i kurtarmışlardır. Bu sırada Hacı İbrahim'in kölesi olan Hacı Mukbil Sivas valiliğini beyinin çocuklarından birine vermek istediye de Kadı Burhaneddin ile anlaşan Ali Bey Hacı Mukbil'i saf dışı bırakmıştır. Ali Bey bu olaylar sırasında büyük yardımını gördüğü Kadı Burhaneddin'i vezirlik makamına getirmiştir.(1378)⁶⁵

Bundan sonra Alaeddin Ali Bey'in veziri Kadı Burhaneddin ile devlet otoritesini sağlamlaştırmaya çalıştığını görüyoruz. Merkeziyetçi devleti güçlendirme yolunda ilk faaliyet Amasya'da Hacı Şadgeldi'ye karşı olmuştur. Amasya Kalesi kuşatma altına alınmış ancak daha sonra iki taraf arasında anlaşma sağlanmış ve Ali Bey Sivas'a çekilmişti. Sivas'a henüz dönmüş olan Ali Bey'in huzuruna Niğde'den bir elçi gelerek şehri kendisine teslim edeceklerini söylemişlerdir. Bunun üzerine sefere çıkan Ali Bey Kayseri'ye gelmiştir. Buradan Niğde'ye hareket eden Ali Bey Niğde yolu üzerindeki Develi-Karahisar'ı kuşatmış ve kale ele geçirilmiştir. Buradan hareketle Niğde önlerine varan Ali Bey, burada davetin aksine bir mukavemetle karşılaşmış, Karamanoğullarının da yardıma gelmesiyle Ali Bey evhama kapılarak Niğde

⁶⁴ Sümer, **a.g.m.**, s. 126-127, Turan, **a.g.e.**, s. 72-73, Yücel, **a.g.e.**, s. 271-272

⁶⁵ E. Merçil-Y. Yücel, **a.g.e.**, s. 272-273, Yaşar Yücel, **Kadı Burhaneddin**, Ank, 1987, s. 2-8, Göde, **a.g.e.**, 109-114

muhasarasını kaldırmıştır. Bu başarısızlıktan sonra Aksaray'da bulunan Moğol Bey'i Babükoğlu üzerine yürüyen Ali Bey yine başarısız olarak Sivas'a dönmüştür. Kışı Sivas'ta geçiren Ali Bey 1379 ilkbaharında başına buyruk davranan Taceddin Bey'in idaresindeki Niksar üzerine harekete geçmiş, fakat korkaklığı yüzünden bir kısım askeri ile Sivas'a dönmüştür. Taceddin Bey'in ölümünden sonra Ali Bey Tokat'ı idaresine almaya çalışmışsa da başarısız olmuştur.⁶⁶

1379 tarihinde Erzincan Emiri Pir Hüseyin Bey'in yerine geçen Mutahharten bağımsızlığını ilan etmişti. Eratnalı emirler tarafından tepki ile karşılanan bu hareket sonucu ümeranın da teşvikiyle Ali Bey Erzincan üzerine yürüdü. Uzun çarpışmalardan sonra bir netice elde edemeyen Eratna Kuvvetleri Sivas'a dönmüştür. Ali Bey 1380 yılında Amasya'ya ikinci bir sefer düzenlemiş, Kazabad'da karargahını kuran sultan taun (veba) hastalığına yakalanarak vefat etmiştir. Naaşı babasının ve dedesinin bulunduğu Kayseri'deki Köşk Medrese'ye defnedilmiştir.⁶⁷

1.7. Mehmed Çelebi Dönemi ve Eratnalılar Devleti'nin Yıkılışı (1380-1381)

Alaeddin Ali Bey'in vefatı üzerine henüz yedi yaşında olan oğlu II. Mehmed hükümdar oldu. II. Mehmed'in yaşı küçük olduğundan ona bir naib tayini gerekiyordu. Bu amaçla Amasya Emiri Hacı Şadgeldi bu mevkii elde etmek için harekete geçti ise de bunu başaramayarak Amasya'ya geri döndü. Bu vaziyet üzerine halk ve emirler Şarki-Karahisar Bey'i Kılıçarslan'ı Sivas'a davet ederek Kadı Burhaneddin'in de tasvibiyle Sultan Mehmed'e naib tayin ettiler. Buna karşılık Kadı Burhaneddin ülkenin mali işlerine bakacak, ayrıca Kayseri şehri ile Harsenos Kalesi kendisine verilecekti. Nitekim Kadı

⁶⁶ Darkot, "Develi-Karahisar", **İA**, c. III, s. 282, E. Merçil-Y. Yücel, **a.g.e.**, s. 273, Gökbilgin, "Tokat", **İA**, s. 403

⁶⁷ Ali Kemali, **a.g.e.**, s. 71, İ. Hakkı-R. Nafiz, **a.g.e.**, s. 72, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 159,

Burhaneddin Kayseri'ye yürümüş, şehri ele geçirmek için hazırlık yaptığı sırada Kılıçarslan tarafından Sivas'a geri çağırılmıştır. Kılıçarslan rakip olarak gördüğü Hacı Şadgeldi üzerine yürümüş fakat yapılan savaşta yenilerek Sivas'a çekilmiştir. Bu savaştan sonra Kadı Burhaneddin ile Naib Kılıçarslan'ın araları iyice açılmış, nitekim Kadı Burhaneddin bir gezinti esnasında Kılıçarslan'ı ve onun amcası Keyhüsrev'i öldürtmüş ve hemen meclisi toplayarak 1381 yılında Sultan II. Mehmed'e naib seçilmiştir. Kadı Burhaneddin, memleketin her tarafına elçi ve buyruklar göndererek iktidarı ele geçirdiğini bildirdi.⁶⁸

Gücünü iyice artıran Kadı Burhaneddin kendisi için tehdit unsuru olan Hacı Şadgeldi'yi ortadan kaldırmış, daha sonra da Erzincan'a Mutahharten üzerine ordu göndererek onu tehdit etmiştir. Bu olaylardan sonra Kadı Burhaneddin kendisini iktidarı ele geçirmek için yeteri derecede kuvvetli hissediyordu. Nitekim ulemanın ve umeranın da desteğini alan Kadı Burhaneddin, II. Mehmed'i ortadan kaldırarak Eratnalı Devleti'ne son vermiştir.⁶⁹

---

⁶⁸ Mirza Bala, "Kadı Burhaneddin", **İA**, c. VI, s. 46, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 159-160, Yücel, **a.g.e.**, s. 6-7, İ. Hakkı-R. Nafiz, **a.g.e.**, s. 74-75

⁶⁹ İ. H. Uzunçarşılı, "Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin", **Belleten**, **XXXII**, Ank, 1968, s. 191-198, Halil Edhem, **a.g.e.**, s. 387, Göde, **a.g.e.**, s. 133-140, Yücel, **a.g.e.**, s. 9; Bala, **a.g.m.**, s. 46

II. BÖLÜM

ERATNALILAR'IN DEVLET TEŞKİLATI

2.1. Devlet Teşkilatı Ve Saray Hayatı

Bugüne kadar Türkler yaklaşık 150 kadar devlet kurmuşlar ve geniş bir coğrafyada birbirini takiben kurulmuş olan bu Türk devletleri, siyasi ve medeni bakımdan pek farklılık arz etmemişlerdir. Devlet teşkilatı alanında da Türk devletleri tarihten beri devam ede gelen Türk hâkimiyet anlayışına göre hareket etmişlerdir. Eratnalılar da bu hâkimiyet anlayışını kendi döneminin şartlarına uygun olarak devam ettirmişlerdir.

2.1.1. Devlet Teşkilatı

Eski Türk hâkimiyet anlayışına göre, Türk hükümdarlarına idare etme hakkı Tanrı tarafından ilahi bir lütuf olarak bağışlanıyordu. Yani hükümdar, Tanrı kendisine “kut” (yönetme yetkisi) verdiği için hükümdardır ve siyasi iktidar hakkına sahiptir, onun devleti yönetme yetkisinin kaynağı kendisine kut veren Tanrıdır. Bu hakimiyet anlayışı Asya Hun Devleti zamanından itibaren, yüzyıllar boyunca Türk devlet idaresinin temel unsuru olarak kalmıştır.⁷⁰

---

⁷⁰ Reşat Genç, **Karahanlı Devlet Teşkilatı**, Ank, 2002, s. 33, İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, İst, 1998, s. 248-258, Aydın Taneri, **Türk Devlet Geleneği**, İst, 1997, s. 106-107

Anadolu Beylikleri de kendilerinden önceki Türk devletlerinden miras kalan bu hakimiyet anlayışını aynen devam ettirmişler ve devleti yönetme yetkisi bu beyliklerde de belli bir aileye mahsus kılınmıştır.⁷¹

Tarih boyunca kurulmuş bütün Türk Devletleri'nde olduğu gibi, Eratnalılar da devlet olmanın şartlarını yerine getirmeye çalışmış, devlet teşkilatının oluşumunda yukarıda bahsedilen hakimiyet anlayışına göre hareket etmiştir. Fakat Eratnalılar'da Emir Eratna'nın bir İlhanlı komutanı olması dolayısıyla olsa gerek devlet teşkilatlarında İlhanlı devlet teşkilatının etkisi de görülmektedir. Yani Anadolu'da İlhanlı devlet teşkilatından etkilenen devlet (Beylik) Eratnalılar olmuştur.⁷²

Diğer Anadolu Beylikleri'nde olduğu gibi Eratnalılar da geleneksel hakimiyet anlayışı olarak "*devlet hanedan üyelerinin ortak malıdır.*" düşüncesine göre hareket etmişlerdir. Fakat Eratnalılar bu anlayışı biraz daha farklı uygulamışlardır. Eratnalılar bu anlayışı yalnız Eratna hanedanı ile sınırlı tutmamış, ülkede bulunan iktalara sahip olan diğer aileler de bu anlayıştan faydalanmış ve bu aileler bağımsız gibi hareket etmişlerdir. Nitekim, Sultan Alaeddin Eratna'dan sonra onun yerine geçen oğlu Gıyaseddin Mehmed'in devlet yönetimindeki zaaflarından faydalanan bir çok emir buldukları yerlerde başlarına buyruk hareket etmişlerdir. Daha sonra Gıyaseddin Mehmed'in yerine geçen oğlu Alaeddin Ali ve onun oğlu Mehmed Çelebi'nin tahta geçtiklerinde yaşlarının küçük olması hasebiyle sözü geçen emirler bağımsız gibi hareket etmişler ve bu yüzden Eratna ülkesinde merkezi otorite bir türlü kurulamamıştır. En son olarak Eratnalıların bir veziri olan Kadı Burhaneddin Ahmed'in Eratna saltanatına son verip Eratna

⁷¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal**, Ank, 1988, s. 132, aynı mlf, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu – Karakoyunlu Devletleri**, Ank, 2003, s. 199, Osman Turan, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**, İst, 1998, s. 94-101

⁷² Kemal Göde, **Eratnalılar**, Ank, 1994, s. 141-142

toprakları üzerinde kendi devletini kurması, Türk hakimiyet anlayışının Eratnalılar'da tam olarak uygulanmadığının en önemli göstergesidir.⁷³

2.1.2. Hükümdar ve Hükümdarlık Alametleri

Anadolu Beylikleri'nde ailenin en yaşlısına veya aile tarafından başkan olarak seçilmiş beyine halk ve aşiret arasında "Ulu Bey" denirdi. "Emir-i Azam" veya "Sultan-ı Azam" ünvanı ise genel olarak teşrifat, tahrirat ve fermanlarla sikke, hutbe ve kitabelerde kullanılırdı. Ulu bey kendisine merkez edindiği şehirde oturur, diğer evlat ve kardeşleri ise kendilerinin idarelerine verilen vilayetlerde hükümet işlerini idare ederlerdi.⁷⁴

İlhanlılar'ın Anadolu'daki bir emiri olan Eratna tarafından kurulan Eratnalılar Devleti Sultan Alaeddin Eratna döneminde bir süre İlhanlılar'ın, İlhanlılar'ın inkırazından sonra da Memlükler'in vesayetini kabul etmek zorunda kalmışlardı. Bu bakımdan devletin kurucusu olan Emir Eratna, devrin hükümdarlık anlayışının gereği olan para bastırmak, hutbe okutmak gibi hak ve yetkilerini bu iki devletin hükümdarları adına kullanmıştır. Dönemin şartlarına göre hareket edip otoritesini sağlamlaştıran Emir Eratna bir süre sonra paralardan ve hutbelerden İlhanlı ve Memlüklü sultanlarının isimlerini kaldırarak aşağıda bahsedeceğimiz üzere paralara ve hutbelere kendi adını koydurmanın yanında hükümdarlık alametlerinden olan lakaplar ve unvanlar da almıştır.

⁷³ Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, c. II, Ank, 1991, s. 305-306, Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, s. 133, Göde, *a.g.e.*, s. 142

⁷⁴ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu – Karakoyunlu Devletleri*, s.199, Yücel, *a.g.e.*, s. 307

a) Unvan ve Lakaplar

Eratnalılarda da sultanlar hükümdarlık alameti olarak çeşitli unvanlar ve lakaplar kullanmışlardır. Anadolu Beylikleri'nde olduğu gibi Eratnalılarda da ailenin en büyüğü "Noyan", "Noyan-ı azam"; "Emir", "Emir-i ümera"; "Melik", "Melik-i ümera"; "Sultan", "Sultan-ı âzam" gibi unvanlar alarak devletin başına geçip, ülkeyi idare etmişlerdir. Ayrıca Eratna sultanları bu unvan ve lakaplardan başka, çeşitli unvan ve lakaplar da kullanmışlardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz.

Eratna Devleti'nin kurucusu Emir Eratna "Sultan" unvanının yanında "Alaeddin", "Reşideddin" ve "Seyfeddin" ünvanlarıyla da anılmıştır. Ayrıca Alaeddin Eratna'nın karısı Süli Paşa'ya ait 1339 tarihli türbe kitabesinde Eratna, "Melikü'l Ümera", "Noyanü'l Azam" ve "Emir" unvanlarıyla anılmıştır.⁷⁵ Alaeddin Eratna'nın henüz kendisi hayattayken vefat eden ve Sivas'ta Güdük Minare denen yerde medfun olan oğlu Şeyh Hasan Bey'in künyesi "Bedreddin" idi.⁷⁶

Alaeddin Eratna'dan sonra Eratnalıların başına geçen Mehmed Bey, "Gıyaseddin" ve "Nasıreddin" unvanlarını almıştır.⁷⁷ Gıyaseddin Mehmed'den sonra bir süre tahta geçen kardeşi Cafer Bey, "İzzeddin" ayrıca "Zeynüddin" veya "Şerafeddin" unvanlarını kısa süren saltanat döneminde kullanmıştır. Gıyaseddin Mehmed'in ikinci saltanat döneminde öldürülmesi ile yerine oğlu Ali Bey 1365 tarihinde "Sultanu'l-Azam Alaeddin" unvanıyla Eratnalıların başına geçmiştir.⁷⁸ Görüldüğü gibi Eratnalılar'da da diğer Anadolu Beylikleri'nde olduğu gibi hükümdarı reayadan ve diğer idarecilerden ayıran, maddi ve manevi unsurlar olan hakimiyet alametleri kullanılmıştır.

⁷⁵ Hüseyin Hüsameddin, **Amasya Tarihi**, c. III, s. 31-36, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sivas – Kayseri Dolaylarında Eretna Devleti", **Belleten XXXII**, Ank, 1968, s. 171'de Sultan Alaeddin Eratna'nın karısı Süli Paşa'nın 1339 tarihli türbe kitabesinde bulunan kitabenin üç satırlı olan Arapça metnini vermiştir.

⁷⁶ Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s. 175

⁷⁷ Hüseyin Hüsameddin, **a.g.e.**, c. III, s. 44

⁷⁸ Göde, **a.g.e.**, s, 94, 102

b) Hutbe

Hemen hemen bütün İslam devletlerinde bağımsızlığın en önemli göstergelerinden biri, ülke sınırları içerisindeki camilerde kılınan Cuma ve Bayram namazları sırasında okunan hutbelerde, hükümdarın ad, unvan ve lakaplarının hatipler tarafından zikredilerek, kendisine dua edilmesidir.⁷⁹

Hutbe manevi bir hakimiyet alameti olup, tahta geçen sultan hakim olduğu yerlerde hutbeler vasıtasıyla hakimiyetini duyurur ve her Cuma bu durum devam ederdi. Sultanın adı halifeden sonra okunur, başka bir kişinin adına hutbe okutması demek isyan anlamına gelirdi. Eratnalı sultanları da bağımsızlık alameti olan hutbelerde kendi adlarını okutmuşlardır. Nitekim Sultan Alaeddin Eratna 1343 Karanbük Savaşı'nın ardından hutbelerden Mısır Sultanı'nın ismini kaldırarak kendi adını koydurmuş ve tam bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Bu durum Eratnalılar'ın hakimiyetinin devam ettiği süre içerisinde devam etmiştir.⁸⁰

c) Para (Sikke)

Hükümdarların en önemli hakimiyet alametlerinden biri de sikke (para)dır. Bağımsızlığını ilan eden veya tahta çıkan hükümdarın ilk işi, üzerinde adının, unvanının ve lakaplarının yazılı olduğu para bastırması olmuştur. Bu şekilde, hakimiyet ve hükümdarlık meşru bir yolla ilan ve ifade edilmiş oluyordu. Hükümdar tahtında bulunduğu sürece bu paralar kullanılırdı. Hutbede olduğu gibi başka birinin kendi adına para bastırması isyan anlamına gelirdi.⁸¹ Eratnalı Devletinde de Sultan Alaeddin Eratna

⁷⁹ Nesimi Yazıcı, **İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi**, TDVY, Ank, 2002, s. 295

⁸⁰ Halil Edhem, **Düvel-i İslamiye**, İst, 1927, s. 384, Mehmed Neşri, **Kitab-ı Cihan-Nüma**, Hzr. F. Reşit Unat-M. Altay Köymen, Ank, 1987, c. I, s. 51, Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", **SAD I**, Ank, 1970, s. 110,

⁸¹ Erdoğan Merçil, **Selçuklular'da Hükümdarlık Alametleri**, Ank, 2007, s. 89, Refik Turan, "Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beylikleri'nde Teşkilat", **Türkler Ans.**, VII. Cilt, Ed. Salim Koca, Semih Ofset, 2002, s. 154

bağımsızlığını ilan ettikten sonra ilk iş olarak sikke kestirmiştir. Kestirdiği sikkenin bir yüzünde “Es-sultanü'l-adel Alaüd'dünya ve'd-din halled Allahû mülkehu” (Adil sultan Alaeddin-Allah mülkünü daim kılsın) yazılıdır. Ayrıca Sultan Alaeddin Eratna'nın oğlu Gıyaseddin Mehmed ve torunu Alaeddin Ali de kendi adlarına para bastırmışlardır.⁸²

d) Diğer Hükümdarlık Alametleri

Yukarıda sayılan hükümdarlık alametlerinin yanında, Eratnalı Devleti'nde Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu Selçuklu Devleti ve Anadolu Beylikleri'nde görülen çeşitli hükümdarlık alametleri de vardır. Bunlardan bazıları Tıraz (hil'at, elbise), Nevbet (Mızık Takımı), Çetr (güneşlik şemsiye veya çadır), Tuğ ve Sancak olarak sıralanabilir.⁸³ Eratnalıların Anadolu Selçuklu Devleti'nin devlet teşkilatını taklit ettiğini ve Anadolu Beylikleri'nin bir çoğunda bu hakimiyet sembollerinin olduğunu düşündüğümüzde bu hakimiyet alametlerini Eratnalıların da kullandığını söylemek yerinde olacaktır.

Bunlardan başka Eratna sultanları tahta çıkarken biat merasimleri yapılmış, sultanların ölümlerinde de cenaze merasimleri düzenlenmiştir. Kadı Burhaneddin Ahmed Alaeddin Ali Bey'in hastalıktan ölmesi üzerine bir cenaze merasimi yapmıştır.⁸⁴

⁸² İbrahim-Cevriye Artuk, **İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu**, c. II, İst, 1974, s. 824, Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s. 187

⁸³ Merçil, **a.g.e.**, s. 103,116,139,142'nci sayfalar, Refik Turan, **a.g.m.**, s. 155

⁸⁴ İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed”, **Bellekten XXXII**, Ank, 1968, s. 196-197

2.1.3. Saray Hayatı

Eratna Sultanları devlet yönetimini başkent olarak seçtikleri bir merkezden idare ederlerdi. Bu merkez Eratnalılar'da önce Sivas, sonra Kayseri ve daha sonra tekrar Sivas olmuştur. Bu payitahtlarda birer devlet sarayı olup, bu saraylarda karşılama, ağırlama ve uğurlama merasimleri sistemli bir şekilde yapılmıştır. İbn Batuta Sultan Alaeddin Eratna ile Sivas'ta sultanın sarayında görüşüğünü nakletmiştir.⁸⁵

Eratnalıların Anadolu Selçuklu Devleti Teşkilatı'nı örnek alarak bu teşkilatı devam ettirdiğinden yukarıda bahsetmiştik. Bu cümleden olarak Selçuklu teşkilatını örnek alan Anadolu Beylikleri'nde görülen saray görevlilerinin Eratnalılar'da da görülmesi mümkündür. Belli başlı saray görevlilerini şöyle sıralayabiliriz.

a) Hacib : Saray teşkilatında hükümdardan, bütün devlet teşkilatında da hükümdar ve vezirden sonra gelen en büyük makam sahibi Ulu Hacib idi. Türklerde haciblik kurumunun çok eski bir geçmişi vardır. Bu makamı işgal eden kimseye eskiden "Aygucu" ve "Tayangu" denirdi. İslami tesirlerle, Karahanlılar bu makamın sahibine tayangu demeyi bırakarak, onun yerine "Hacib"i kullanmaya başlamışlardır. Karahanlılar'da Hacib (Tayangu) hükümdarla reaya arasında bir vasıta idi; reaya dileklerini onun aracılığı ile hükümdara iletebilirdi, yani Karahanlı Devleti'nde Hacib, idare edenin idare edilenlerle münasebetlerini düzenleyen görevlidir. Hacib'in bu görevinin önemini Yusuf Has Hacib, "Bir beyin gören gözü Ulu Hacib'dir." demek suretiyle dile getirmiştir. Hacib'in bir görevi de elçilerle ilgilenmekti. Elçilerin geliş gidişlerinde Hacib onları karşılayıp uğurlar, dönüşlerine izin verilmesini sağlar ve hediyelerini temin ederdi. Ulu Hacib'in emrinde başka hacibler de

---

⁸⁵ Göde, a.g.e., s. 39

vardır. Bu hususu “Hacibü'l-Hüccab” anlamında kullanılan “Ulu Hacib” sözü de doğrulamaktadır.

Haciblik makamını Karahanlılar'dan sonra, Gazneliler'de, Büyük Selçuklular'da ve Anadolu Selçuklularında da görmekteyiz. Türk devlet teşkilatının birbirinin devamı olarak düşündüğümüzde bu makamın Beylikler Dönemi'nde de olması pek tabiidir. Şöyle ki İbn Batuta Seyahatnamesinde Eratnalı saraylarında ağırlama ve uğurlama merasimlerinin sistemli bir şekilde yapıldığını ifade etmiştir.⁸⁶

b) Emir-i Ahur : Mirahur ya da İmrahur da denilen Emir-i Ahur, hükümdarın sarayında bulunan atlara bakan seyislerin ve hademelerin başıdır. Karahanlılar'da “İlbaşı” adıyla görülen Emir-i Ahur'a Anadolu Selçuklularını ahır komutanı anlamına gelen “Kont İstabl” da demişlerdir. Emir-i Ahur merasimlerde hükümdarın atını dizginlerinden çekerlerdi.⁸⁷

c) Çaşnıgir : Görevi, maiyetindekilerle birlikte sultanın sofrasını hazırlamak ve sofraya konulan yemekleri sultandan önce tatmak suretiyle onun zehirlenme ihtimalini önlemektir. Büyük Selçuklu Devleti'nde ve çeşitli İslam devletlerinde rastlanan çaşnıgir hükümdarın en güvenilir emirleri arasından seçilirdi. Bu görevliye İlhanlı ve Anadolu Beylikleri teşkilatında da rastlanmaktadır.⁸⁸

d) Candarlar : Karahanlılar'da “Kapucubaşı” adında bir memuriyetin maiyetinde çalışan candarlar, sarayın ve hükümdarın muhafazası ile ilgilenen

⁸⁶ Aydın Taneri, “Hacib”, **DİA**, c. 14, İst, 1996, s. 508-511, Genç, **a.g.e.**, s. 130-132, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal**, s. 79

⁸⁷ Genç, **a.g.e.**, s. 151, Refik Turan, **a.g.m.**, s. 152, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 83

⁸⁸ Aydın Taneri, “Çaşnıgir”, **DİA**, c. 8, İst, 1993, s. 232, Refik Turan, **a.g.m.**, s. 152, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 80-81

memurlardır. Bunların başında bulunanlara da “Emir-i Candar” denirdi. Daha sonra bu ünvanın Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları tarafından da kullanıldığını görüyoruz.⁸⁹

e) Şarapdar : Hükümdarın sofrasının veya sarayda verilen ziyafetlerin meşrubatını hazırlamaktan sorumlu olan kimsedir. Karahanlılar’da “İdişçibaşı” unvanıyla anılan bu memuriyet Selçuklularda “Şarabdar-ı Has” veya “Şarabsalar” unvanları ile anılmıştır.

f) Emir-i Âlem (Alemdar) : Sancak ya da bayrağı taşıyan ve koruyan kişi olup, özellikle savaşlarda çok önemli bir fonksiyonları vardı. Yusuf Has Hacib, özellikle savaşlarda alemdarların askerin hareketi iyice takip etmesini, hücumlarda askerlerin saf dışında kalmamasını bildirerek, savaş saflarının önünde olduğunu işaret etmektedir. Bu öneminden hareketle sancağı tutan kişi güçlü olmalı askerlerin gözünden kaybolmamalıydı.⁹⁰

Bunlardan başka sarayda hükümdarın işlerine yardım eden ve hizmetini yürüten çeşitli görevliler de vardır.⁹¹

Eratnalılar’da hükümdar eşlerinin de devlet yönetiminde önemli vazifeler ifa ettiği görülmüştür. Mesela, Seyyah İbn Batuta Sultan Alaeddin Eratna’nın eşi Toğa Hatun’un, Kayseri’de devlet sarayında, şehri kocası adına idare ettiğini, kendisini karşılayıp misafir ettiğini ve kendisiyle görüştüğünü nakletmiştir.⁹²

⁸⁹ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 34,81, Genç, **a.g.e.**, s. 143-144, Refik Turan, **a.g.m.**, s. 152

⁹⁰ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 35,83, Genç, **a.g.e.**, s. 145-146

⁹¹ Nuri Yavuz, **Anadolu Beylikleri-Siyasi Tarih ve Kültür-**, Ank, 1998, s. 117-118, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri**, s. 291-292, aynı mlf, **Osmanlı Devleti Teşkilatı’na Medhal**, s. 136-137, Refik Turan, **a.g.m.**, s. 152-153

⁹² Zeki Velidi Togan, **Umumi Türk Tarihi’ne Giriş**, İst, 1981, s. 380, Göde, **a.g.e.**, s. 142-143

2.2. Hükümet Teşkilatı

Anadolu Beylikleri'nde günümüzdeki yönetim organlarının görevini yapan teşkilatların varlığı değişik isimlerle de olsa devlet olmanın gereği idi. Eratnalıların da yarım yüzyılı aşkın bir süre devlet olarak yaşamış olduğu düşünüldüğünde bu teşkilatların varlığı muhtemeldir. Eratnalılar'da bulunan bu yönetim organlarını şöyle sıralayabiliriz:

2.2.1. Vezirler

Önceki Türk-İslam devletlerinde divan işlerine bakmakla yükümlü olan ve devlet yönetiminde sultanların en yakın yardımcıları konumunda bulunan yönetici grubu vezirler olmuştur. Karahanlı Devleti'nde "Yuğruş"⁹³ adı verilen vezirlerin varlığı divan teşkilatının da varlığına delalet eder ki Türkiye Selçukluları'nda olduğu gibi Anadolu Beylikleri'nde de Divan'a vezir başkanlık ederdi. Bu vezirlerin maiyetinde bir kalem heyeti bulunurdu. Vezaret müessesesi Eratnalı Devleti'nde de mevcut olup, bilinen en önemli Eratnalı vezirleri Hoca Ali Şah ile Burhaneddin Ahmed'dir. İki vezir de Eratnalı Devleti'nin kaderinde çok önemli roller oynamışlardır.⁹⁴

2.2.2. Divanlar:

Anadolu Beylikleri'nde Selçuklu Divanını andıran küçük tarzda divanların bulunduğu da şüphe yoktur. Devlet idaresi için zaruri olan böyle bir teşkilatın o tarihlerde Anadolu Beylikleri gibi küçük bir beylik olan Osmanlılarda vezirleriyle beraber mevcudiyeti bilindiğinden bazıları, o

⁹³ Kafesoğlu, a.g.e., s. 357, Genç, a.g.e., s. 168-172

⁹⁴ Osman Turan, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler*, Ank, 1984, s. 70-73, İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri*, s. 200

tarihlerde Osmanlılardan büyük ve mühim olan Anadolu Beylikleri'nde de divan teşkilatının bulunması pek tabidir.⁹⁵

Selçuklularda ve İlhanlılarda görüldüğü gibi, Eratnalılar'da da merkez teşkilatının başında devlet işlerini tertip ve tanzim için bir divan teşkilatı bulunmaktaydı. Eratnalılarda Sultan Alaeddin Eratna'dan başlayarak, Kadı Burhanedin Ahmed'in iktidarı ele geçirmesine kadar geçen dönemde iç ve dış işlerinin görüşüldüğü, savaşa ve barışa karar verildiği divan toplantıları yapılmıştır. Divan işlerinin yürütülmesinde sultanların en yakın yardımcıları vezirleri olmuştur.⁹⁶

Devlet işlerinin görüşüldüğü bu divandan başka Eratnalılar'da sefere çıkıldığında içinde bulunan durumu görüşüp karara bağlamak için önemli devlet adamlarının katıldığı "*Harb Divanı*" bulunmaktadır. Ayrıca sultanların tahta çıkarılmasına, azledilmesine ve makamına naib seçilmesine karar verebilen "*Umumi Meclisler*" de vardır ki bu meclisler önemli vazifeler ifa etmişlerdir. Nitekim Alaeddin Eratna'nın vefatının ardından toplanan böyle bir mecliste Eratna'nın oğullarından en büyüğü olan Cafer Bey'in yerine saltanat makamına, Eratna'nın en küçük oğlu olan Gıyaseddin Mehmed Bey oturtulmuştur. Ayrıca Alaeddin Ali Bey ve Mehmed Çelebi dönemlerinde bu sultanların naibliğine gelen Kılıçarslan ve Kadı Burhaneddin Ahmed de bu makama divan kararıyla oturmuşlardır. Hatta Kadı Burhaneddin Ahmed son Eratnalı sultanı olan Mehmed Çelebi'nin yaşının küçük olması dolayısıyla her gün Divan'da bulunur ve küçük sultanı yanına oturtarak devlet işleri ile ilgili kararlar alırdı.⁹⁷

⁹⁵ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilatı'na Medhal**, s. 138, Yücel, **a.g.e.**, s. 308-309

⁹⁶ Şikari, **Karamanoğulları Tarihi**, çev. Mesud Koman, Konya, 1946, s. 58-66, Bertold Spuler, **İran Moğolları**, çev. Cemal Köprülü, Ank, 1987, s. 303-310, Göde, **a.g.e.**, s. 143-144

⁹⁷ Mirza bala, "Kadı Burhaneddin", **İA**, c. VI, s. 46, İsmail Hakkı-Rıdvan Nafiz, **Sivas Şehri**, İst, 1928, s. 74-75

Eratnalı divan üyeleri arasında vezirlerden başka mali işleri yürüten bir üye⁹⁸, adli işlere bakan bir kadı, askeri işleri yürüten sipehsalar (ordu komutanı) da bulunuyordu. Bunların yanında divan toplantılarına emirler ve alimler de katılabilirlerdi.⁹⁹

2.3. Taşra Teşkilatı

Anadolu Beylikleri'nde ülke yönetimi çeşitli yönetim birimlerine ayrılmıştı. Bunlardan biri merkezi yönetime bağlı olan vilayetlerdir. Vilayetlere yönetici olarak hanedan mensuplarından veya askeri sınıftan güvenilir biri gönderilirdi.¹⁰⁰ Bu vilayetlerin başlıca görevlilerini şöyle sıralayabiliriz.

2.3.1. Valiler

Vilayetlerin her türlü idari işlerini valiler yürütürlerdi. Eratnalılar'da da bu böyle olmuştur. Fakat bu valiler Sultan Alaeddin Eratna döneminde merkeze bağlı oldukları halde, Gıyaseddin Mehmed, İzzeddin Cafer, Alaeddin Ali ve Mehmed Çelebi dönemlerinde ortaya çıkan iktidar ve otorite boşluğundan istifade ederek bağımsız hareket etmeye başlamışlardır. Bu Eratnalı valilerinden en önemlileri, Sivas Hakimi Hacı İbrahim, Amasya Emirleri Hacı Kutluşah ve Hacı Şadgeldi, Erzincan Emiri Mutahharten, Şarki-Karahisar Hakimi Kılıçarslan ve Kadı Burhaneddin Ahmed'dir. Hatta bu valiler Alaeddin Eratna'dan sonra Eratna yönetiminde oluşan zaafardan yararlanmak istemişler ve Eratnalı iktidarını ele geçirmek için birbirleriyle

⁹⁸ Alaeddin Ali Bey'in ölümü üzerine Mehmed Çelebi'nin yedi yaşında tahta geçmesi üzerine Kadı Buhaneddin Ahmed'in tasvibiyle Sultan Mehmed'e naib olarak Şarki-Karahisar Bey'i Kılıçarslan seçilmişti. Kılıçarslan'ın naiblik makamına karşılık Kadı Burhaneddin Ahmed, ülkenin mali işlerini yürütecekti. Bu durum bize Eratnalılar'da mali işlerden sorumlu bir divan üyesinin varlığını göstermektedir.

⁹⁹ Hüseyin Hüsameddin, **a.g.e.**, c. III, s. 42, Göde, **a.g.e.**, s. 144

¹⁰⁰ Fuad Köprülü, "Orta Zaman Türk Hukuki Müesseseleri", **Belleten**, II, Ank, 1938, s. 68-69, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 138-140, Yücel, **a.g.e.**, s. 144

yarışmışlardır. Sonunda Kadı Burhaneddin Ahmed galip gelmiş ve Eratnalı idaresine el koymuştur.¹⁰¹

2.3.2. Kadılar :

Kadı, en genel tarifile kaza yani yargı işlerine bakan görevliye verilen bir unvandır. Ahali arasında vuku bulan ihtilafların çözülmesi maksadıyla İslâmiyet'in ilk devirlerinden itibaren var olan bu müessese Türk-İslam Devletleri'nde de adalet işlerinde kullanılan önemli bir makam olmuştur. Kadı olarak tayin edilecek kişilerde derin hukuk bilgisi olması niteliği aranmıştır.¹⁰²

Karahanlılar'da İslamiyet'in kabulünden sonra teşkil edilen kadılık müessesesi, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçukluları'nda da önemli bir makam olmuştur. Anadolu Beylikleri'nde de vilayetlerde adli işlere bakan kadılar merkezden hükümdar tarafından atanırlardı. Eratnalılar'da en ünlü kadılar Sultan Alaeddin Eratna döneminde Kayseri Kadısı olan Siraceddin Süleyman ve onun torunu olan Kadı Burhaneddin Ahmed'dir.¹⁰³

2.3.3 Subaşılar :

Subaşılar vilayetlerin askerlik ve asayiş işlerinden sorumlu görevlilerdir. Karahanlı Devleti'nde aynı adla mevcut olan bir müessesedir.¹⁰⁴ Anadolu Selçukluları'nda olduğu gibi Anadolu Beylikleri'nde de subaşılar vilayetlerde validen sonra idari işler hususunda önemli bir mevkide bulunuyorlardı. Eratnalıların da aşağı yukarı Konya ve Ankara'dan Erzurum'a, Samsun'dan Kuzey Malatya'ya kadar uzanan topraklarda yarım

¹⁰¹ Göde, **a.g.e.**, s. 143

¹⁰² Fahrettin Atar, "Kadı", **DİA**, c. 24, İst, 2001, s. 67

¹⁰³ Yaşar Yücel, **Kadı Burhaneddin**, Ank, 1987, s. 2-4, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 140-141, Genç, **a.g.e.**, s. 180-182

¹⁰⁴ Genç, **a.g.e.**, s. 221-223

yüzyılı aşkın sürede devlet olarak bulunduğu bilindiğine göre bu geniş topraklardaki vilayetlerde asayişî sağlayan görevlilerin olması muhtemeldir.

2.3.4. Müstevfi :

Vilayetlerde müstevfi denilen tahsil memurları bulunurdu. Bu memurlar vergi mükelleflerinden topladıkları vergiyi icab eden yerlere harcarlar veya merkezdeki büyük mali divana gönderirlerdi. Karahanlılar'da müstevfi adının yerine "Agiçi" (Hazinekar) unvanı kullanılmıştır. Selçuklularda İstifa Divanı'nın başında bulunan müstevfilik makamı Beylikler Dönemi'nde de devam etmiştir.¹⁰⁵

2.4. Adliye Teşkilatı

Orta Asya'daki (Türkistan) ilk Türk devletlerinde toplum düzenini töre adı verilen ve yazılı olmayan kurallar sağlardı, İslamiyet döneminde şer'i kuralların hayata geçirilmesiyle Türk hukukunda önemli değişiklikler meydana geldi. Türk İslâm devletlerinde adalet teşkilâtı ve hukuk kurallarının dayandığı esaslar hemen hemen aynıydı. Bu nedenle Anadolu Selçuklu hukuku, kendilerinden önceki Türk-İslâm devletlerinin devamı niteliğindedir. Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemi hukuku, Büyük Selçuklu hukukunda olduğu gibi, şer'i ve örfî hukuk olarak ikiye ayrılıyordu.

Evlenme, boşanma, miras, nafaka, alacak ve vakıflar ile ilgili davalar şer'i yargı kuralları ile çözümlenirdi. Bu konularla ilgili davalara da şer'i mahkemeler bakardı. Şer'i mahkemelerin başında kadı bulunurdu. Kadılar genellikle medrese eğitimi görmüş olanlar arasından hükümdar veya vezir tarafından atanırdı. Aynı zamanda kadılar, buldukları yerlerde merkezî

---

¹⁰⁵ Refik Turan, **a.g.m.**, s. 165

idarenin de temsilcisi durumundaydılar. Kadılarına vereceği kararlarda hiç bir kişi veya kuruluş müdahale edemezdi. Ancak, verilen kararlara usulüne uygun olarak itiraz edilirse; karar, kadılardan oluşan bir kurul tarafından tekrar gözden geçirilirdi.

Anadolu Selçukluları ve Türk beyliklerinde, şer'i mahkemelerin görev alanları dışındaki anlaşmazlıkları görüşen ve çözümleyen ayrı mahkemeler bulunuyordu. Bu mahkemelerde, kanunlara uymayanlar ve güvenliği bozanlar yargılanırdı. Örfî yargı sisteminin başında bulunan yetkiliye “Emir-i dâd” denirdi. Bir nevi adalet bakanı ve başsavcı olan “Emir-i dâd”ın yetkileri çok genişti. Gerektiğinde divan üyelerini ve veziri yargılama ve tutuklama yetkisine sahipti. Türk-İslâm devletlerinde ağır siyasî suçlar, sultanın başkanlığındaki “Divan-ı Mezalim” adı verilen mahkemede görüşülerek karara bağlanırdı. Bu divan, haftanın belli günlerinde toplanır ve halkın şikâyetlerini dinlerdi. Divan-ı Mezalim, Anadolu Türk beyliklerinde de bulunuyordu. Anadolu Türk beylikleri, diğer alanlarda olduğu gibi hukuk alanında da teşkilâtlar kurarak Anadolu Selçuklu Devleti'ni örnek aldılar.

Türk hâkimiyet anlayışına göre adaleti sağlamaktan en çok sorumlu olan kişi şüphesiz ki hükümdardır. Bizzat hükümdarın adil davranması ve adalet kurallarına uyması beklenir. Eratnalı Devleti Sultanı Alaeddin Eratna'nın adalete ne kadar önem verdiği gelince bu hususta şunları söyleyebiliriz. Sultan Alaeddin Eratna İlhanlılar'ın Anadolu'da görevlendirdikleri kumandan ve umumi valilerin kötü idareleri sebebiyle, Anadolu'da uzun zamandan beri devam eden anarşiyi önlemiş asayişî sağlayarak, devlet otoritesini kurmuştur. Bu cümleden olarak Anadolu Türk insanı Sultan Alaeddin Eratna'yı bir kurtarıcı olarak görmüş, hak, adalet ve doğruluğundan, aynı zamanda sakalının seyrek olmasından dolayı O'na, “Köse Peygamber” lakabını takmışlardır.¹⁰⁶ Bunun yanında Alaeddin Eratna'nın kestirdiği sikkenin bir yüzünde yazılı olanlar onun adalete ne kadar

---

¹⁰⁶ Göde, a.g.e., s. 81-82

önem verdiğini göstermesi açısından önemlidir. Sikkenin bir yüzünde şu ifade geçmektedir. *“Es-sultanü'l-adel Alaüd'dünya ve'd-din halled Allahû mülkehu”* (Adil sultan Alaeddin-Allah mülkünü daim kılsın)

Anadolu Selçukluları'nda ve diğer beyliklerde olduğu gibi Eratnalılar'da da Adalet işlerine Kadılar bakardı. Merkezden hükümdar beratı ile atanan kadılar, İslam Dini'nin kurallarını uygulamak ve anlaşmazlıkları çözümlenmekle yükümlüdürler. Ayrıca kadılar hükümdarın emrettiği her hususta hüküm vermekle yetkili olmanın yanında idari, mali, askeri ve belediye işlerine de bakmakla yükümlü idiler. Devlet merkezinde bütün kadıların üstü olan büyük bir kadı vardı. Eratnalılar'da bilinen en önemli kadılar Alaeddin Eratna döneminde Kayseri Kadılığı yapan hatta bir ara sultanın Mısır'a elçi olarak da gönderdiği Siraceddin Süleyman, onun oğlu olan Şemseddin Mehmed, onun oğlu ve en ünlü Eratna Kadısı, daha sonra Eratna saltanatına son verecek olan Kadı Burhaneddin Ahmed'dir.¹⁰⁷

2.5. Askeri Teşkilat

Türk devletlerinde aile ve ordu iki temel kurumu oluşturmaktadır. Gerek Avrasya ve gerekse Avrasya dışında kurulmuş olan Türk devletleri, kuruluş ve varlıklarını devam ettirebilmek için yaşadıkları çağa göre ileri savaş teknolojisi ve tecrübesine sahip olmuşlardır. Bu yüzden Türklerde "ordu millet geleneği" hakim olmuştur. Bunun manası Türk insanı barışta yani normal hayatında halk konumunda hayatını sürdürmekte, ailesi, obası ve ülkesine yönelik bir tehlike söz konusu olması halinde ise hemen hepsi bir savaşçı yani asker olmaktadır. Türk devletlerinin askeri bakımdan ortak bir özelliği de Büyük Hun Hükümdarı Batur Tanrı Kut'tan (Mete Han'dan) bugüne kadar geçerli olan "on'lu sistem"e göre teşkilatlanmış olmasıdır. Türkiye Cumhuriyeti ordusunun kuruluşunun Mete Han'a kadar uzanması bu

¹⁰⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed”, **Bellekten XXXII**, s. 195-196

onlu sistem ile yakından ilgilidir. Türk ordusunda 10.000 kişilik askeri birliğe Tümen adı verilir ve başında tümen başı bulunur. Bunu 1000'li, 100'lü ve 10'lu birlikler takip etmekte, başlarında binbaşı, yüzbaşı ve onbaşı gibi unvanları olan komutanlar bulunmaktadır.

2.5.1. Ordu

Tarih boyunca kurulan bütün Türk devletlerinde olduğu gibi Eratnalılar'da da devletin dayandığı temel unsur ordu olmuştur. Bu sebeple askeri teşkilatlanmaya büyük önem veren Eratnalılar, merkez ve taşra teşkilatında olduğu gibi, askeri teşkilatta da Selçuklu ve İlhanlı askeri kanun ve kaidelerini uygulamışlardır.¹⁰⁸ Diğer Türk devletlerinde olduğu gibi Eratnalılar'da da ordu çeşitli bölümlerden oluşmakta ve ordu komutanına Subaşı denilmekteydi.

a) Hassa (Kapıkulu) Askerleri

Bu kuvvetler hükümdarın şahsına mahsus askerler olup, en başta gelen vazifeleri sultanın emniyetini temin etmektir. Sultanın maiyetinde piyade ve atlı askerlerden teşekkül eden Hassa (Kapıkulu) Kuvvetleri daimi ordu olarak maaşlı askerlerden oluşmaktaydı.¹⁰⁹

1327-1381 yılları arasında Orta ve Doğu Anadolu'da hüküm süren Eratnalılar'da da sultanın çevresinde bulunan ve onun güvenliğini temin eden böyle bir kuvvetin olması kuvvetle muhtemeldir. Zira Sultan Alaeddin Eratna 1343 yılında vukua gelen Karanbük Savaşı'nda başta yenik düşmesine rağmen çevresinde bulunan bir takım kuvvetlerle tekrar saldırıya geçerek savaşta galip olduğu bilinmektedir. Bundan başka Sultan Alaeddin Eratna'nın

¹⁰⁸ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilatı'na Medhal**, s. 141-144

¹⁰⁹ Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", **DGBİT**, c. 8, İst, 1992, s. 372, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 142

torunu Sultan Alaeddin Ali Bey'in Niksar Seferi sırasında telaşa kapılıp, şehri kuşatmaya cesaret edemeyerek yanında bulunan kuvvetlerle savaş alanını terk etmişti. Sultan Alaeddin Ali'nin yanında bulunan bu kuvvetlerin sultanın maiyetindeki Hassa Kuvvetleri olması kuvvetle muhtemeldir.¹¹⁰

b) İkta Askerleri

Anadolu Beylikleri'nde askeri kanun ve kuralların Anadolu Selçuklularından alındığı bilindiğine göre, Beyliklerde de devletin hakim olduğu arazi, bölümlere ayrılarak asker ve emirlere verilmiştir. Bu usule ikta deniyordu. İkta, Osmanlı Devleti'ndeki deyimi ile Tımar, bir yerin vergi gelirlerinin, devlete asker beslemek veya görevler yüklemek karşılığı emir ve sipahilere bırakılması demektir. İşte, beyliklerde ordunun temelini, bu ikta sahibi sipahiler oluşturuyordu. Sipahiler, savaş zamanında askerleri ile birlikte sefere katılmak zorunda oldukları gibi, ikta sahibi emirler de iktalarının büyüklüğüne göre belli sayıda asker beslemekle yükümlü idiler. Tımar sahibi ölecek olursa, tımarı erkek çocuğuna intikal ederdi.¹¹¹

c) Çerikler

Türkçe bir isimlendirme ile "Çeri" denilen bu kuvvetler, Moğol aşiret kuvvetlerinden müteşekkil askerlerdir. Eratnalılar'ın İlhanlılar'ın Anadolu'daki vârisi olması, bunun yanında 1243 yılında meydana gelen Köseadağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'ya gelen Moğollar'ın genel olarak Eratna Devleti'nin hakim olduğu topraklara yerleştiği düşünülürse Moğol kuvvetlerinin Eratna ordusunda önemli bir yekun tuttuğu söylenebilir.¹¹²

¹¹⁰ Mevlüt Oğuz "Taceddin Oğulları", **AÜDTCFD**, c. VI, Ank, 1948, s. 471, İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri**, s. 202

¹¹¹ Osman Turan, "İkta", **İA**, c. V, İst, 1967, s. 949, Yaşar Yücel, **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar**, c. II, s. 312-313, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, 202-203

¹¹² Kemal Göde, **Eratnalılar**, s. 145

Nitekim, Sultan Alaeddin Eratna, Çobanlı Şeyh Hasan'ın Eratnalı ülkesini tehdit etmesi ve Anadolu'ya hareket etmesi üzerine savunma için hazırlıklara başlayarak, Memlüklerden müteşekkil maiyet kuvvetlerinden başka, Moğollar'dan da asker toplamıştır. Bundan başka, Alaeddin Eratna'nın Karamanlı Bey'i Fahreddin Ahmed ile yaptığı mücadele sırasında Eratna ordusunda Moğol kuvvetlerinin de olduğu bilinmektedir.¹¹³ Sultan Alaeddin Eratna'nın oğlu Gıyaseddin Mehmed'in veziri Hoca Ali Şah ile mücadelesi sırasında Gıyaseddin Mehmed'in ordusunda Moğol kökenli askerler de bulunmuş ve Malatya Ovası'nda yapılan savaşta Hoca Ali Şah mağlup edilmiştir.¹¹⁴

Bu durum Eratnalı ordusundaki çeriklerin, yani Moğol aşiret kuvvetlerinin ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

d) Gönüllüler

Bu birlikler beyliğe bağlı olan aşiretlerden gelen gönüllülerden oluşan askerler idi. Özellikle halkı Müslüman olmayan ülkelere yapılan seferlerde, halktan çok sayıda gönüllü de cihad düşüncesiyle orduda görev alırdı. Örneğin Malazgirt Meydan Savaşında, orduya Malazgirt ve Ahlat halkından gönüllü (gazi) olarak katılanlar olmuştur.

2.5.2. Askeri Birlikler

Eratnalı Ordusunun, sultanın atlı veya piyade kuvvetlerinden, beylerin tımarlı sipahilerinden, çerik denilen Moğol aşiret kuvvetlerinden ve muharebe

¹¹³ Şikari, **Karamanoğulları Tarihi**, çev. Mesud Koman, Konya 1946, s. 57-59, Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", **SAD I**, s. 105,

¹¹⁴ Osman Turan, **İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler**, Ank, 1984, s. 72-73, Sümer, **a.g.m.**, s. 122

esnasında katılan yardımcı kuvvetlerden teşekkül ettiğini yukarıda belirtmiştik. Ordunun miktarı da bu kuvvetlerin muharebelere katılıp katılmamasına göre değişmiştir.

Eratnalı ordusunun sayısı hakkında bilgi veren Şikari, bu konu hakkında değişik rakamlar vermiştir. O, Sultan Alaeddin Eratna'nın Karamanoğuları ile yaptığı bir savaşta yirmi bin, Sultan Gıyaseddin Mehmed Bey'in tahtını geri almak için giriştiği mücadelede yirmi sekiz bin, tahtını ele geçirdiğinde otuz bin kişilik kuvvete komuta ettiklerini kaydetmiştir. Bunun yanında Kadı Burhaneddin Ahmed'in Amasya Seferi'nde kendisinin bin, Amasya Emiri olan Hacı Şadgeldi'nin ise üç bin kişilik orduya komuta ettikleri de bilinmektedir.¹¹⁵

2.5.3. Savaş Usulleri

Diğer Türk Devletleri'nde olduğu gibi, Eratnalı Ordusu da, merkez, sağ-kol ve sol-kol olmak üzere üç bölümden oluşuyordu. Ordunun önünde öncü kuvvet, gerisinde ise ihtiyat kuvvetleri bulunmuştur. Ordunun merkez kuvvetine sultan veya vezir, kollarına ise sultanın çocukları komuta etmişlerdir. Eğer sultanın savaşı idare edecek yaşta çocuğu yoksa, kolların kumandası itimada layık beylere veya hükümdarın akrabasından birine bırakılırdı. Ayrıca orduda sipehsalar denilen bir başkomutan bulunurdu.¹¹⁶

Eratnalı ordusunda ihtiyat kuvvetleri denilen bir kısım olduğunu Karanbük Savaşı'nda görmekteyiz. Bilindiği üzere bu savaşta Eratnalı ordusu bozguna uğramıştı. Eratnalı askerleri kaçarken Çobanlı ordusu kaçan askerleri yakalamak yerine ganimet toplama telaşına düşünce Sultan Alaeddin Eratna yanında bulunan ihtiyat kuvvetleriyle harekete geçerek

¹¹⁵ Şikari, **a.g.e.**, s. 57, 66, 89, 153, Zeki Velidi Togan, **Umumi Türk Tarihi'ne Giriş**, s. 252, Göde, **a.g.e.**, s. 145

¹¹⁶ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 203

savaşın seyrini değiştirmiş, kaçan askerlerin de geri dönmesiyle Çobanlı ordusu mağlup edilerek büyük bir zafer elde edilmiştir.

2.5.4. Silahlar

Tarih boyunca kurulmuş olan Türk ordularında görüldüğü gibi, Eratnalı ordusunda da silah ve malzeme olarak; kargı, ok, yay, kılıç, hançer, zırh, çomak, balta, nacak, gürz ve bilhassa muhasara sırasında taş vesair şeyler atmak için mancınık ve bunun küçüğü olan arrade, ve kale duvarlarını delmek için makkap gibi o zamana ait harp aletleri kullanılmıştır. Ayrıca orduda, her bölüğün bayrağı, davul, kös, zurna, nakkare, zil ve borulardan mürekkep bandolar da bulunmakta idi.¹¹⁷

---

¹¹⁷ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 204, aynı mlf, **Osmanlı Devleti Teşkilatı'na Medhal**, s. 144-145

III. BÖLÜM

ERATNALILAR'DA İKTİSADİ VE SOSYAL HAYAT

3.1. Ekonomik Hayat

XIII. yüzyılda Anadolu Selçukluları, ondan sonra da Anadolu Beylikleri XIV. yüzyıl ile XV. Yüzyılın ilk yarısına kadar sanayiye, ticarete ve ziraata çok büyük önem vermişlerdir. XIV. yüzyıldaki ve XV. Yüzyılın ilk yarısındaki Anadolu'nun ekonomik vaziyeti göz önüne alınacak olursa Anadolu halkının oldukça müreffeh bir hayat geçirmiş olduğu kabul edilebilir. Bu duruma Anadolu'nun zirai potansiyelinin iyi olması ve ticaret yolları üzerinde bulunması ile Anadolu Selçuklu ekonomik mirasının devam ettirilmesi kanıt olarak gösterilebilir.¹¹⁸

Eratnalıların Anadolu'nun ortasında bulunması ve geniş topraklara sahip olması, yukarıda belirtilen durumun Eratnalılar için de geçerli olacağını göstermektedir. Yani Eratnalılar'ın hakim olduğu topraklar da ekonomik olarak gelişmiştir.

3.1.1. Tarım ve Ziraat

XII. yüzyıldan XV. yüzyıl ortalarına kadar Anadolu'daki devlet ve beyliklerin her türlü teşkilatında olduğu gibi toprak idaresine dair bilgiler de çok azdır. Fakat Anadolu Beylikleri, Anadolu Selçuklularının ve o da Büyük

---

¹¹⁸ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri*, s. 245-255

Selçukluların devamı olması hasebiyle Büyük Selçuklulardaki teşkilat ile halk ve toprak idaresinin bu beyliklerde de tamamen mevcut olması mümkündür.

Bunun yanında Anadolu Beylikleri teşkilatının Osmanlı Devleti teşkilatına örnek olduğu ve Osmanlıların kendi teşkilatlarını aynen bu beyliklerden ve İlhanlılardan aldığı bilinmektedir. Germiyoğulları Beyliği, Osmanlı Devleti'nin ilk temas ettiği Anadolu beyliklerindedir. Bu cümleden olarak, Germiyoğulları Anadolu beylikleri içerisinde en kuvvetli ve en teşkilatlı beylik olduğundan Osmanlı Devleti'nin teşkilat alanında bu beylikten çok şey aldığı söylenebilir. Mesela Osmanlı Devleti'nden yarım yüzyıl önce kurulan Germiyan, Karaman ve Menteşe beyliklerinin halk ve toprak teşkilatları Osmanlı Devleti'nin halk ve toprak teşkilatıyla aynıdır ve bu beylikler de teşkilatlarını mensup oldukları Anadolu Selçuklularından ve İlhanlılardan almışlardır.

Anadolu Selçuklularında toprak teşkilatının, has, ikta (tımar), mülk ve vakıf kısımlarından teşekkül ettiğine bakılırsa, toprağın bu tarzda taksim ve idaresini XIV. Ve XV. yüzyıllarda yani Anadolu Beylikleri döneminde de görmek mümkündür.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı toprak teşkilatının Selçuklulardan beylikler vasıtasıyla Osmanlı'ya intikalini Belleken'in XII. cildinde yayınladığı "Ondört ve Onbeşinci Asırlarda Anadolu Beyliklerinde Toprak ve Halk İdaresi" adlı makalesinde şöyle özetlemektedir: *"Anadolu beylikleri'nde bazı ticari resm ve vergi kanunlarından başka arazi ve köylü tabakasının idarelerine dair elimizde hiçbir defter yoktur; fakat Osmanlı tahrir defterlerinde Anadolu Beylikleri defterlerinden nakledilmiş kayıtlar vardır ve bu kayıtların bir kısmı Karamanoğulları zamanındaki defterlerden nakledilmişlerdir. Anadolu Selçuklularından sonra Konya, Kayseri, Karaman, Niğde ve Aksaray gibi mühim şehirlerine sahip olan bu beylik, arazi teşkilatında doğal olarak Anadolu Selçuklularını örnek almıştı. İşte Osmanlı tahrir defterlerinde Karamanoğulları defterlerinden tımar, mülk ve vakıfa ait bir hayli nakiller*

*yapılmaktadır, keza Saruhan, Aydın, Menteşe, Hamit, Çandar ve Dulkadiroğulları'na ait olarak da yine Osmanlı tahrir defterlerinde bu beyliklerin mülk ve vakıf olarak verdikleri yerlerden ve bunu teyit için oluşturdukları berat ve mektuplardan bahsedilmektedir. Bu kayıtlar bize Anadolu Beylikleri'ndeki arazi teşkilatının Osmanlı Devleti'ndeki ile aynı olduğunu göstermektedir.*¹¹⁹

Yukarıdaki malumatlar bize, Anadolu Beyliklerinin de toprak idaresini tıpkı Selçuklularda olduğu gibi has, ikta (tımar), mülk ve vakıf şeklinde oluşturduklarını ve Osmanlı Devleti'nin de aynı kanunlar dahilinde teşkilatlanarak bu sistemi devam ettirip geliştirdiklerini göstermektedir.

Anadolu Selçukluları'nda olduğu gibi Anadolu Beylikleri'nde de toprak devletin mülkiyetinde idi (miri sistem). Bu sistemde toprağın tapusu devletin olmakla beraber halka işleyebileceği miktarda toprak dağıtılmış ve bu toprakların babadan oğla geçmesine izin verilerek topraksız kimsenin kalmaması sağlanmıştır.¹²⁰

Anadolu Selçukluları'ndan sonra Anadolu'da kurulan beylikler içerisinde en geniş toprağa sahip olan siyasi teşekkül, şüphesiz Eratnalılar olmuştur. Eratnalılar toprak idare sistemini diğer Anadolu Beylikleri gibi Selçuklulardan ve İlhanlılardan almışlardır.¹²¹ Eratnalılar'da da ülke toprakları has, ikta, mülk ve vakıf olmak üzere kısımlara ayrılmıştır.¹²²

¹¹⁹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Ondört ve Onbeşinci Asırlarda Anadolu Beyliklerinde Toprak ve Halk İdaresi", **Bellekten II**, Ank, 1938, s. 99-102

¹²⁰ Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, İst, 1999, s. 352

¹²¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri**, s. 238-244, Hilmi Ziya Ülgen, "Türkiye Tarihi'nde Sosyal Kuruluş ve Toprak Rejiminin Gelişmesi", **VD**, XI, s. 61, Osman Turan, "İkta", **İA**, c. V, s. 949, aynı mlf, "Türkiye Selçukluları'nda Toprak Hukuku", **Bellekten XII**, s. 572-573

¹²² Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 241, aynı mlf, **Osmanlı Devleti Teşkilatı'na Medhal**, s. 147

a) Has Arazi (Emiriyye)

Türk-İslam Devletleri'nde görülen toprak sisteminin Eratnalılar'da da devam ettiği düşünülürse Miri Arazi içerisinde olan ve geliri hükümdar ve ailesine tahsis edilen bu toprakların Eratnalılar Devleti'nde de görülmesi mümkündür.

b) İkta Arazi

İktalar, İslam târihi boyunca umumiyetle, devlet gelirlerini arttırmak, başta mevat (ölü) topraklar olmak üzere memleket arazisini ihya etmek, faydalı hale getirmek, askerin ve hizmet ehlinin masraflarını devlet hazinesine yük olmadan temin etmek, devlet gelirlerini ikta sahipleri vasıtasıyla kolayca toplamak, merkezi idarenin işlerini hafifletmek gibi amaçlar için yapılmıştır.

İkta sahipleri, uymaları icap eden şartlara uydukları, vazifeleri haricine çıkmadıkları müddetçe, iktalar ellerinde kalırdı. Hatta iktalar, devlet başkanının müsaadesi dahilinde babadan oğula bile intikal edebilirdi. Bu durum ikta sâhiplerini, topraklara daha iyi sahip olmaya, halk ile daha iyi münasebetler kurmaya, toprağın işlenmesinde halka daha çok faydalı olmaya sevk ederdi.¹²³

İkta sâhipleri devletin memuruydular. Devlet, onları kontrol ederdi. Tayin edilen vergiden başka talepte bulunmazlardı. Bu sebeple köylünün durumu Ortaçağ Avrupa'sında derebeylerin elinde inleyen toprak kölelerinden tamamen farklıydı. Çünkü derebeyler, hem toprağın hem de burada çalışanların sahipleriydiler. Halbuki iktalardaki halk hür idi. İkta sahipleri, onlar üzerinde istedikleri gibi tasarrufta bulunma haklarına sahip değillerdi. İkta

¹²³ Osman Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, s. 69-91, aynı mlf, **a.g.m.**, s. 572-573

sahiplerinin halka zarar vermemeleri, onları rahatsız etmemeleri için devlet tarafından gerekli tedbirler alınmıştı.¹²⁴

Nitekim kıymetli devlet adamı Nizamü'l-Mülk, Siyasetname adlı eserinde; *“İkta sahipleri, halktan mükellef oldukları vergileri toplarken, güzellekle, rıfk ve yumuşaklıkla muamele etmek mecburiyetinde olduklarını bilmelidirler. Vergiler toplandıktan sonra, mükelleflerin, mallarına, çoluk-çocuğuna dokunulmamalı, huzur ve emniyetleri asla bozulmamalıdır. Eğer halk, padişah sarayına gelmek ve halini arz eylemek isterse, kimse mani olmamalıdır. Bunun aksine hareket eden ikta sahiplerinin eli kısaltılmalı, iktası elinden alınmalı, kendisine de gerekli ceza verilmelidir ki, başkaları bundan ibret alıp böyle bir şeye teşebbüs etmeye cüret edemesinler. İkta sahipleri ve valiler, halkı himaye ve korumakla memurdur. Padişah da, ahiret azabından kurtulabilmek için iyi muamelesiyle halkı memnun etmelidir. Her iki yahut üç senede bir, valileri ve ikta sâhiplerini değiştirmelidir ki, kendilerini kuvvetli, yerlerini sağlam görüp, halka eziyet etmesinler. Böyle yapılırsa ister istemez halka iyi muamele ederler, memleket mamur ve huzurlu olur.”* şeklindeki sözleri ile devrin ikta sahipleri, memur ve tebaa anlayışı hakkında en açık bilgileri vermektedir.¹²⁵

İkta şekli ve esasları zamanla devletin her tarafında yaygınlaştı. İkta sistemi vasıtasıyla Selçuklularda, halk ile devlet arasında askeri ve idari bir kadrolaşma meydana geldi. Devlet ile halk arasında daha yakın münasebetler doğdu. Orta Asya'dan mera sıkıntısı ile göç eden Türkmenler, kendilerine muayyen topraklar ikta edilmek (verilmek) suretiyle iskan edildiler. Bu suretle harp zamanında onlardan da istifade edildi. Ayrıca boş duran memleket arazileri mamur hale getirildi.

¹²⁴ Fuad Köprülü, **Bizans Müesseseleri'nin Osmanlı Müesseselerine Tesiri**, Ank, 2000,

¹²⁵ Nizamül-Mülk, **Siyasetname**, çev. Mehmet Altay Köymen, Ank, 1999, s. 23, 29

Büyük Selçuklulardan sonra ikta sistemi biraz daha değişik, fakat gelişmiş şekilde Türkiye Selçuklularında da uygulandı. Fakat Büyük Selçuklulardan edinilen tecrübe ile iktalar küçültüldü.¹²⁶

Büyük Selçuklulardan Anadolu Selçukluları'na, onlardan da Anadolu Beylikleri'ne geçen ikta sistemi, Eratnalılar'da da uygulanmıştır. Eratnalı devlet arazisinin bir kısmı ikta suretiyle ailelere ve ümeraya dağıtılmış, karşılığında beyler ve emirler asker beslemekle yükümlü kılınmışlardır. Eratnalılar'da da diğer Türk devletlerinde olduğu gibi, ikta edilen toprak, sipahinin olmayıp, devletin olmuştur; gerek sipahi ve gerekse halk hizmet karşılığında ve toprakları ekip biçmekle ancak o hakka sahip olabilmişlerdir. Çünkü sipahi hizmet görmez ise azlediliyordu. Köylü ekip biçmez ise toprağı elinden alınıyordu. Eratnalılar Devleti'nde bu beyler Sultan Alaeddin Eratna döneminde merkeze bağılıklarını gösterdikleri halde, Alaeddin Eratna'nın oğulları ve torunları döneminde meydana gelen otorite boşluğundan istifade ederek müstakil hareket etmişlerdir.¹²⁷

c) Mülk Arazi

Bir kısım devlet adamlarına, devlete hizmet edenlere bir miktar arazi mülk olarak verilirdi. Mülk araziye sahip olan şahsın arazi üzerinde tam bir tasarruf hakkı vardı. Mülk sahibinin toprağı elinden alınamaz, ölümü halinde bu toprak evladına miras kalırdı. Bu tip mülk araziye sahip olan kişi, isterse toprağını satar, hibe eder veya vakfedebilirdi. Satılan arazi, araziye alan şahsın mülkü olurdu. Anadolu Selçukluları'nda görülen bu sistem Beylikler döneminde de görülmüştür.¹²⁸ Eratnalı devlet arazisinin bir kısmı da yukarıda

¹²⁶ Osman Turan, **a.g.e.**, s. 69-71

¹²⁷ Kemal Göde, **Eratnalılar**, s. 147, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 244

¹²⁸ Çoşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", **DGBİT**, c. 8, s. 376, İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilatı'na Medhal**, s. 147-150

anlatılan şekilde mülk olarak verilmiş ve gelirinden hazineye vergi alınmıştır.¹²⁹

d) Vakıf Arazi

Vakıf müessesesi, yüzyıllarca İslam devletlerinde büyük önem kazanmış dini-hukuki bir müessesedir. Zira dini ve sosyal hizmetlerin görülmesinin yanı sıra, fethedilen ülkelerde Türk kültürünün yerleştirilmesi hususunda da bu müessese önemli bir yere sahiptir. Bu ilmi ve sosyal hizmet gören müesseselerin masraflarına karşılık olarak tahsis olunan araziye Vakıf Arazi denilmekteydi. Bu arazinin geliri tamamen hayır işlerine ayrılmış olup, devlet bu araziden vergi almazdı, ayrıca bu araziler alınamaz, satılamaz, miras bırakılamaz araziler idi.¹³⁰

Anadolu Beylikleri zamanında bir kısım halk, bazı alimler, şeyhler ya tamamen ya da kısmen vergilerden muaf idiler, mesela Konya’da Sadreddin Konevi ve Mevlana Celaleddini Rumi vakıfları, bu iki mutasavvıfın evlatları tekaliften affedilmişlerdi. Bazı yerlerde de gelip geçen yolculara bakmak, yedirip içirmek şartıyla bazı zaviyelerin mensupları da vergi ve öşürden muaf olmuşlardı. Keza derbent beklemek, madenlerde çalışmak, mekari hayvanları beslemek, av kuşları yetiştirmek ve saire gibi hizmetler dolayısıyla ya tamamen veya kısmen tekaliften affolunmuş köyler ve köylüler de vardı.¹³¹

Eratnalı devlet arazisinin bir kısmı da vakıf arazi olarak dini, ilmi ve içtimai müesseselere hasredilmiştir. Eratna Devleti’ndeki vakıf müessesesine örnek olarak şunları verebiliriz. Eratnalılar’ın başkenti olan Kayseri’nin Develi ilçesindeki “Şeyh Ümmi Zaviyesi”, Sultan Gıyaseddin Mehmed tarafından; Bünyan/Karakaya Köyü’ndeki “Seyyid İsa Zaviyesi” ise İzzeddin Cafer

¹²⁹ Göde, **a.g.e.**, s. 147

¹³⁰ Alptekin, **a.g.m.**, s. 375

¹³¹ Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s. 105

tarafından birer vakıf eseri olarak yaptırılmış ve yolcu evi özelliğini taşıyan bu zaviyelerin işleyişini tescil ve tespit için de, anılan sultanlarca birer vakfiye düzenlenmiştir. Bu cümleden olarak Sultan Gıyaseddin Mehmed tarafından Şeyh Ümmi Zaviyesi'nin her türlü giderlerini karşılamak üzere "Şedin" isimli çiftliğin vakfedilmesi kararlaştırılmıştır. Seyyid İsa Zaviyesi'nin her türlü masraflarını karşılamak üzere vakfedilen çiftlikleri ve adı geçen müessesenin işleyiş esaslarını tespit gayesiyle Eratnalı Sultanı İzzeddin Cafer tarafından düzenlenilmiş bir vakfiye vardır.¹³²

3.1.2. Ticaret

Anadolu yarımadası, doğu ve batı ticaret yolları üzerinde bulunduğu için coğrafi olarak çok önemli bir noktada idi. Memleketlerinin mahsullerini nakledecek olan tüccarlar, kervanlarıyla güneyden kuzeye, doğudan batıya gidip gelmek suretiyle her noktadan Anadolu'yu kat ediyorlardı. Yolcuların, kervanların güvenliklerini sağlamak için her tarafa yollar, köprüler ve yollar üzerinde kervansaraylar ve hanlar yapılmıştı.¹³³

Daha XII. Yüzyılda, yani Anadolu Selçuklu Devleti'nin egemenliği sürdüğü sırada, Anadolu'nun iç ve dış ticareti devamlı ve sağlam bir ilerleme gösteriyor, büyük ticaret yolları üzerindeki Konya, Kayseri, Sivas, Erzurum gibi merkezlerde büyük bir refah göze çarpıyordu. Bu durum İlhanlı egemenliği altında da devam etmişti.¹³⁴

Beylikler dönemine gelindiğinde yine İç Anadolu'nun en mühim piyasa alanları yukarıda belirtildiği üzere Sivas, Kayseri, Konya olmuştur. Bilhassa on üçüncü ve on dördüncü yüzyıllarda Anadolu'daki en büyük ticaret merkezi Sivas idi. Mısır, Suriye, Mezopotamya Müslüman tüccarları ile Ceneviz ve

¹³² Göde, **a.g.e.**, s. 147,166

¹³³ Osman Turan, "Selçuklu Kervansarayları", **Bellekten X**, s. 471, İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri**, s. 245

¹³⁴ Yaşar Yücel, **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar**, c. II, s. 319

Venedik tüccarlarının büyük kabileleri her taraftan buraya gelirler ve burada, ya mallarını satarlar veya gitmek istedikleri yerlere giderlerdi. Sivas ticaret yollarının birleştiği merkez olduğundan her geçen eşyadan vergi alınırdı. Sivas'tan çıkan kervanların yolu doğuda Doğu Anadolu ve İran'a; Güneyde Suriye, Mezopotamya ve İskenderun'a; Batıda Kayseri ve Konya'ya; Kuzeyde ise Trabzon, Farya ve Sinop'a uzanırdı.¹³⁵

XIV. yüzyılda Anadolu'nun en mühim ticari merkezinin İç Anadolu ve İç Anadolu'da da Sivas, Kayseri ve Konya olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu cümleden olarak XIV. yüzyılda, yani 1327-1381 tarihleri arasında Sivas ve Kayseri'nin yarım yüzyıldan fazla Eratnalı Devleti'nin başkentliğini yaptığını düşünürsek Eratnalıların ticari potansiyel bakımından ne kadar önemli bir noktada olduğunu görebiliriz. Özellikle XIV. yüzyılda Sivas'ın Anadolu'da önemli bir ticaret merkezi olması, ayrıca doğu-batı, kuzey-güney ticaret yollarının kesiştiği noktada bulunması Eratnalı ülkesinin bu dönemde ne kadar büyük bir ticaret merkezi haline geldiğini kanıtlar niteliktedir. Yine bu dönemde, Kayseri'nin Pazarören Kasabası'nda bulunan "Yabanlu Pazarı"nın da işlek bir ticaret merkezi olduğu anlaşılmaktadır.¹³⁶

Bundan başka Eratnalı Devleti'ne son veren Kadı Burhaneddin Ahmed, kendi hükümetini kuvvetlendirmek için sarf ettiği emek kadar memleketi dahilinde tüccarın huzur ve güvenliğini temin için büyük gayret sarf etmişti.

İşte gerek Selçuklular ve gerek Anadolu Beylikleri ile bu beyliklerden biri olan Eratnalılar ticaretin sekteye uğramaması için pek çok gayret sarf etmişlerdi. Bu ihtimam sayesinde, Küçük Asya'daki bir çok siyasi karışıklıklara rağmen, ticarete bir zarar gelmemiş, gerek Müslüman gerek

¹³⁵ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 247-248

¹³⁶ Faruk Sümer, "Yabanlu Pazarı", **TDAV** yay, İst, 1985, s. 11 vd., Göde, **a.g.e.**, s. 149

gayri Müslüman tacirler emniyet içinde Anadolu'da ticaretlerine devam etmişlerdir.¹³⁷

3.1.3. Para (Sikke)

Eratnalı Sultanları tahta çıktıklarında hakimiyet alameti olarak kendi adlarına para bastırmışlardır. Bu paralardan günümüze kadar ulaşanlar genellikle gümüş paralardır. Bunun yanında bazı dönemlerde Eratna Sultanlarının altın para bastırdıkları da görülmüştür. Eratna Sultanlarının gümüş ve altın para bastırmaları, Eratnalılar döneminin ekonomik olarak ne kadar iyi bir durumda olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Eratnalı Sultanlarının bastırdıkları paraların içinden günümüze ulaşanlar hakkında örnekler vermek mümkündür.

Orta ve Doğu Anadolu'da Sivas, Kayseri, Tokat, Amasya, Bayburt, Samsun, Gümüşhane, Erzincan, Erzurum, Malatya, Niğde, Aksaray, Konya ve Ankara şehirleri ile bu şehirler civarında İlhanlıların yerine bir beylik kuran Emir Eratna, Anadolu'ya tayin edilen İlhanlı valileri zamanında da siyasi kabiliyeti ile Anadolu Valiliği vekaletini elde etmiş idi. Emir Eratna, İlhanlıların son Anadolu valisi olduktan sonra Bağdat merkez olmak üzere kendi adına Celayirli adıyla devlet kuracak olan Celayirli Şeyh Hasan'ın vekili olarak uzun yıllar sürecek olan devletin temelini atmayı ustalıkla sürdürmüştür. Çobanlı Şeyh Hasan'ın, Celayirli Şeyh Hasan'ı 1338 yılında mağlup etmesi üzerine Eratna Çobanlı Şeyh Hasan'a tabi olmayı reddedip müstakil hareket etmeye başlamıştır. Emir Eratna gerek Çobanlı Şeyh Hasan'ın ve son İlhanlı sultan ve emirlerinin tecavüzünden korunmak, gerekse Eratna ülkesine sık sık saldırarak zarar veren ve kendisine ait Darend'e'yi ele geçirmiş bulunan Dulkadiroğlu Karacabey'e karşı olmak üzere kuvvetli bir hami arayarak 1338 yılında Kayseri Kadısı Siraceddin Süleyman'ı Mısır Memlûklü Sultanı Melik

---

¹³⁷ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 246

Nasır Muhammed'e gönderip memleketini onun naibi sıfatıyla idare etmek istediğini bildirmiştir.

Mısır sultanının bu talebi kabul edip ona Anadolu Naibliği menşurunu göndermesi üzerine Eratna, devrin adeti gereği hutbeyi Melik Nasır Muhammed adına okutmuş ve Mısır sultanının adına kestirdiği sikkelerden örnekleri de Mısır'a göndermiştir. Bu sikkelerden bugüne kadar ele geçen olmamıştır. Ancak tabii ki sultan adına kesilen bu sikkelerin darp yerleri Kayseri, Sivas gibi Eratnalıların şehirleri olacaktır¹³⁸

Eratnalı sultanlarından Sultan Eratna "Alaeddin", Sultan Mehmed "Gıyaseddin", Sultan Ali "Alaeddin", unvanlarıyla kendi adlarına hakim oldukları şehirlerin isimlerini kullanmak suretiyle gümüş sikke (madeni para) kestirmişlerdir. Eratnalı sultanlarında İzzeddin Cafer Bey ile Çelebi Mehmed adlarına sikke kesilip kesilmediği bilinmiyor.¹³⁹

Eratnalı Devleti'nin kurucusu olan Emir Eratna adına kesilmiş sikkelerin bir yüzünde Kelime-i Tevhid ve etrafında Dört Halife'nin isimleri; diğer yüzünün ortasında ise, "Es-sultanü'l-adel Alaüd'dünya ve'd-din halled Allahû mülkehu" (Adil sultan Alaeddin-Allah mülkünü daim kılsın) ve etrafında, kesiliş yeri ve tarihi yazılıdır. Sultan Alaeddin Eratna'nın aşağı yukarı bu usulle kesilen sikkelerini kesiliş yeri ve tarihi itibarıyla şöyle sıralayabiliriz: 7(??) tarihli Sivas, 740 / 1339 tarihli Madenşehir'de kesilmiş gümüş sikkeleri ile 750 / 1349 tarihinde Erzincan'da basılmış bir altın sikkesi vardır. Bunlardan birinciler Arapça, ikincisi ise Arap alfabeli Uygur yazısı ile yazılmıştır.¹⁴⁰

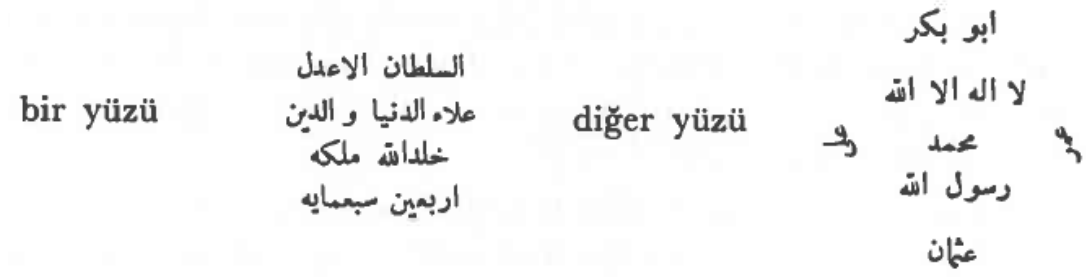
¹³⁸ Mehmet Çayırdağ, "Eratnalı Beyliği'nin Paraları", **Belleten LXIV**, Ank, 2000, s. 437-438

¹³⁹ Göde, **a.g.e.**, s. 162, aynı mlf, "Eratnalılar (1327-1381)'in Paraları", **Türk Nüsmatik Derneği'nin 20. Kuruluş Yılında İbrahim Artuk'a Armağan**, İst, 1988, s. 130, İzzeddin Cafer Bey ve Mehmed Çelebi'nin sikke kestirip kestirmediği konusunda Mehmet Çayırdağ Belleten'in LXIV. sayısının 444-445. sayfalarında İzzeddin Cafer Bey adına olması mümkün olan sikkelerden bahsetmektedir.

¹⁴⁰ İbrahim-Cevriye Artuk, **İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirindeki İslami Sikkeler Kataloğu**, c. II, s. 823-824, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", **Belleten, XXXII**, s. 187, Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Basılmış İslami Paralar", **Kayseri Erciyes Dergisi I**, s. 5-6

Bunlardan başka, Sultan Alaeddin Eratna'nın 75(?) tarihli Aksaray, 752 / 1351 tarihli Sivas ve Kayseri, 753 / 1340 tarihli Erzurum'da kesilmiş altın sikkeleri bulunmaktadır.¹⁴¹

Sultan Alaeddin Eratna'nın Madenşehir'de kesilmiş 740 / 1339 tarihli gümüş sikkesinin metni şöyledir:¹⁴²

Eratnalı Devleti'nin ikinci sultanı Gıyaseddin Mehmed adına kesilen sikkelerde takip edilen usul; sikkenin bir yüzünde Kelime-i Tevhid ve Dört Halife'nin isimleri; diğer yüzünde ise, "Mehmed Eratna, es-Sultanü'l-Azam Gıyasü'd-dünya ve'd-din Halled Allahu Mülkehu" (Büyük Sultan Gıyaseddin-Allah Mülkünü daim kılsın) ile sikkenin tarihi ve kesiliş yeri bulunmaktadır.

Sultan Gıyaseddin Mehmed adına kesilen sikkelerin başlıcalarını tarih ve basılış yerlerini esas alarak şöyle sıralayabiliriz: 761 / 1360 tarihli Erzincan, Erzurum, Harput, Kayseri Konya, Kırşehir, Maden, Malatya, Samsun, Sivas, Tokat ve 762 / 1361 tarihli Erzincan'da kesilmiş gümüş sikkeleri ile tarihsiz olarak Aksaray, Amasya, Bayburt, Beyşehir, Ankara, Sinop ve Kayseri'de kesilmiş gümüş sikkeleri bulunmaktadır.¹⁴³

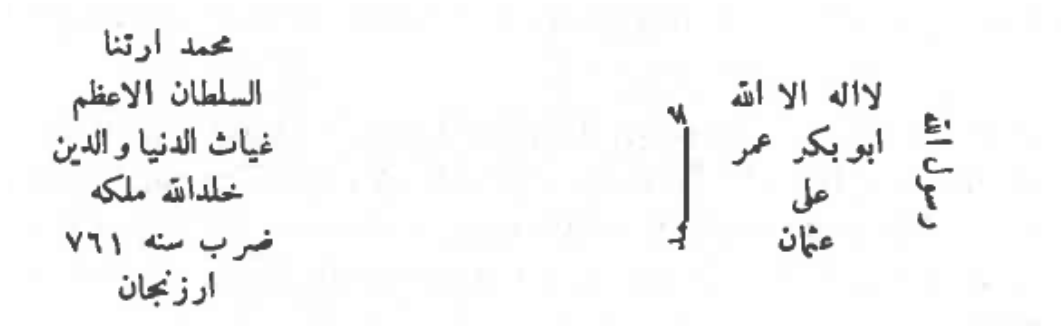
¹⁴¹ İbrahim-Cevriye Artuk, **a.g.e.**, s. 822-824

¹⁴² Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s. 187, Kemal Göde, **Eratnalılar**, s. 163, İbrahim-Cevriye Artuk, **a.g.e.**, s. 824 (1.75 gr., 20 mm)

¹⁴³ İbrahim-Cevriye Artuk, **a.g.e.**, s. 824-825, Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s. 187, Çayırdağ, **a.g.m.**, s. 5-6, Göde, **a.g.e.**, s. 164

*Sikke 1.75 gr. ağırlığında, 20 mm çapındadır.

Sultan Gıyaseddin Mehmed'in Erzincan'da kesilmiş 761 / 1360 tarihli gümüş sikkesinin ön ve arka yüzündeki metinler şöyledir.¹⁴⁴

Sultan Alaeddin Ali adına kesilen sikkeler de, kendisinden önceki Eratnalı sultanlarının sikkeleri usulünce kesilmiştir. Şöyle ki; sikkenin bir yüzünün ortasında Kelime-i Tevhid, etrafında Dört Halife'nin isimleri ve diğer yüzünde ise, "es-Sultanü'l-Azam Alaü'd-dünya ve'd-Din Allahu mülkehu" (Adil sultan Alaeddin-Allah mülkünü daim kılsın) ve basılış tarihi ile yeri yazılıdır.

Eratnalı Sultanı Alaeddin Ali adına kesilen sikkeler de gümüş olup, bunların başlıcalarını basılış yeri ve tarihi itibarıyla, şöyle sıralayabiliriz: 767 / 1365, 768 / 1366, 772 / 1370 tarihli Erzincan, 771 / 1369 ve 778 / 1376 tarihli Erzurum, 768 / 1366 tarihli Şarki-Karahisar, Sinop, Sivas, Tokat, 775 / 1373 tarihli Tokat ve 782 / 1380 tarihli Sivas ve tarihsiz olarak da Bayburt, Harput, Kayseri, Maden, Malatya, Niksar ve Samsun'dur.¹⁴⁵

Sultan Alaeddin Ali'nin Erzincan'da kesilmiş 767 / 1365 tarihli gümüş bir sikkesinin ön ve arka yüzündeki metni şöyledir.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s. 187, İbrahim-Cevriye Artuk, **a.g.e.**, s. 824, (1.80 gr, 19 mm)

¹⁴⁵ İbrahim-Cevriye Artuk, **a.g.e.**, s. 825-826, Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s. 187-188

¹⁴⁶ Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s. 188

*Sikke 1.80 gr. ağırlığında, 19 mm çapındadır

Dünyanın en zengin ülkelerinden biri olan Selçuklu Anadolu'sunda kurulan Eratnalılar ekonomik yönden pek sıkıntı içinde olmamıştır. Özellikle topraklarının geniş olması dolayısıyla üretimin fazla olması, ayrıca ticaret yollarının kesişme noktasında bulunmaları ve Eratnalı Devleti'ne başkentlik yapmış olan Sivas, Kayseri gibi şehirlerin eskiden beri birer ticaret merkezi olması ve bu dönemde de bu şehirlerin statülerini korumaları, bunun yanında Eratnalı paralarının genel olarak gümüş olması, hatta Eratnalılarda altın paraların da görülmesi Eratnalıların ekonomik olarak ne kadar iyi durumda olduğunu gösterir.

3.2. Sosyal Hayat

Toplum hayatını, şehir ve köydeki yerleşme biçimlerine göre incelemek gerekir. Çünkü bu iki yerleşmenin özellikleri farklıdır. Anadolu'ya gelen Türkmenler, bir yandan şehirlere yerleşirken büyük ölçüde de köyler kurarak kendilerine yurtlar edinmişlerdir. Bu arada da büyük ölçüde yerleşik hayata geçmişlerdir. Şunu da belirtmek lazımdır ki, Anadolu'ya yalnız göçebe Türkler gelmemiştir. Orta Asya'dan eski zamanlardan beri köy ve şehir hayatını yaşamış her çeşit halk da gelmiştir. Bunlar Anadolu'ya geldiklerinde de aynı hayat şartlarını devam ettirmişler, köylere yerleşenler derhal tarım

üretimine başlamış, şehirlilere yerleşenler de çeşitli faaliyetlere başlamışlardır.¹⁴⁷

Eratnalı Devleti dönemindeki içtimai yapı Selçuklu Devleti döneminden farklı bir özellik arz etmiştir. Şöyle ki, Selçuklular döneminde içtimai yapının esasını Oğuz-Türkmen-Yörük üçlüsü teşkil etmişken, Köseadağ Savaşı'ndan sonra Moğollar ve Uygur Türkleri de Anadolu'ya gelerek, özellikle İlhanlıların ve sonra da Eratnalıların hakimiyetinde bulunan şehir ve kasabalara yerleşmişler ve toplum yapısında mühim değişiklikler meydana getirmişlerdir.¹⁴⁸ Bunun yanında Moğolların arkasından sayısız dini reisler ve tarikat şeyhleri Orta Asya'dan Anadolu'ya gelmişlerdir. Böylece Türk nüfusu eskiye oranla daha da artmış, Anadolu'da zaman zaman ekonomik çalkantılara sebep olmuştur.¹⁴⁹

3.2.1. Şehir Hayatı

Yerleşiklerin iş bölümüne tabi olarak tarım dışı üretimin yapıldığı şehir, bir ülkenin kültür ve uygarlık düzeyini belirler. Anadolu şehir hayatının gelişmesini, XII. Yüzyılın ikinci yarısına ve XIII. Yüzyılın tamamına götürmek mümkündür. XIII. Yüzyıldan başlayarak Konya, daha sonra Eratnalı devleti'ne başkentlik yapacak olan Kayseri Sivas gibi eski ve büyük şehirlerde, büyük çoğunluğu Türk ve Müslümanlar oluşturmakla beraber Rum, Ermeni ve az da olsa Yahudi var idi. Bu nüfus, çeşitli sınıflara ve mesleklere mensup olarak birlikte yaşıyorlardı.

Anadolu Beylikleri döneminde şehir halkının önemli bir kısmını devlet hizmetinde bulunan veya devlet bütçesinden geçinen kimseler oluşturuyordu.

¹⁴⁷ Faruk Sümer, "Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi?", **Belleten**, XXIV, s. 574-575, Yücel, a.g.e., s. 318

¹⁴⁸ Fuad Köprülü, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu**, s. 43-44, Göde, a.g.e., s. 147

¹⁴⁹ Zeki Velidi Togan, **Umumi Türk Tarihi'ne Giriş**, s. 316, Atsız, **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, İst, 1992, s. 13-15

Başkentte merkezi yönetimin mensupları, oldukça kalabalık bir sınıf teşkil ettikleri gibi, büyük yönetim merkezlerinde de yöresel idareye mensup olanlar mühim bir kalabalık zümre meydana getirmişlerdir. Memurlardan ve askerlerden başka, din adamları, müderrisler, vaizler, şeyhler, seyyidler, saraya veya büyük devlet adamlarına mensup şairler, tabibler, nakkaşlar, çalgıcılar ve hanenler gibi kimseler, devlet hazinesinden para alırlardı.

Şehir halkı, kendilerine yüklenen şeri ve örfi her nevi vergileri verirlerdi. Eğer bunlardan biri köylü gibi toprağı ekip biçerse bu cihetten o yerin sahibine öşür ve resim vermekle de mükellefti. Şehir halkı vergilerini kime tahsis edilmişse ona verirlerdi.¹⁵⁰

Anadolu Türk-İslam şehirlerinin merkezinde bir cami ve bedesten vardı. Bu çekirdek bölgenin hemen arasında zanaatçıların ve esnafın bulunduğu çarşılar yer alıyordu. Her sokağın bütünü veya belirli bir kısmı belli bir dalda çalışan esnaf tarafından işgal edilmişti. İş çevresinin hemen bitişiğinde konut bölgesi başlardı. Türk-İslam şehirlerinin bir özelliğı de bu şehirlerin sosyal tabakalaşmaya göre tabakalaşmamasıdır. Her çeşit şehirliler aynı mahallede otururlardı.¹⁵¹

Türk-İslam Devletleri'nde şehir hayatının genel görünümü yukarıdaki gibiydi. Bu devletlerden biri olan Eratnalıların hakim oldukları sahanın içtimai bünyesini teşkil eden unsurlar içerisinde bulunan şehir ve kasabalar da vardı. Eratnalı şehir ve kasabalarında oturan bir kısmı ticaretle meşgul, bir kısmı vakıf müesseselerinden geçinen bir kısmı da bağ, bahçe ziraat yapan şehirli halk olduğu anlaşılmıştır. Bunun yanında Anadolu Selçuklu döneminin en önemli şehirlerinden olan Sivas ve Kayseri'nin Eratnalıların başkentliğini yaptığı düşünülürse, ayrıca Eratnalı Devleti'nin kaderinde önemli tesirleri olan

¹⁵⁰ Yücel, **a.g.e.**, s. 320, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 240-241

¹⁵¹ Nuri Yavuz, **Anadolu Beylikleri-Siyasi Tarih ve Kültür**, s. 149

ünlü emirlerin Amasya, Erzincan, Tokat gibi şehirlerde valilik yaptıkları bilindiğine göre Eratnalılar'da şehirleşmenin bir hayli geliştiği söylenebilir.¹⁵²

3.2.2. Köy Hayatı

Beylikler döneminde Anadolu köyü, toplumsal bünyesi tarım ya da hayvancılıkla uğraşan ve yaşayışları birbirinden farklı olmayan çiftçi ailesinden oluşuyordu. Bütün iş hayatlarına tarım üretimi ve hayvancılık hakimdi. Bir cami etrafında köyü, dini görev itibariyle imam temsil ediyordu. Ayrıca bazı köylerde zaviye ve tekkelere rastlamak mümkündü. Gerekliği zamanlarda yiğitbaşı gibi bazı liderler aracılığı ile kendilerini temsil ettirebilmekteydiler.¹⁵³

Bu dönemde köylünün işlediği toprak kendisinin mülkü değildi. Toprak devlete aitti. Reaya burada geçici tapu ile bulunuyor ve toprağı işlediği müddetçe evlat ve torunlarına bu toprakları intikal ettirebiliyor, kendisine dokunulmuyordu. Köylü, geçici tapu ile elinde bulunan toprağı işleyip bunun öşür ve resmini bir hizmet mukabili kendisine terk eylediği bir sipahiye veya emire, yahut mülk sahibine yahut da vakfın mütevellisine verirdi. Bazı köy halkı bir kısım vergisini vakfa, bir kısmını da tımarlı sipahiye verirdi. Bunlardan anlaşılacağı üzere reaya, başlıca ikta reayası, vakıf reayası, malikane reayası veya bunlardan ikisinin müşterek reayası olarak dört sınıftı. Köylü elindeki toprağın geçici tapusunu kimin reayası ise ondan alır, öşür ve resmini oraya verirdi. Köylü kendi sipahisinin, vakfının veya mülk sahibinin emrinde olup kendi elindeki yerleri sürüp ekmekle mükellefti, o toprağı bırakarak başkasının toprağına gidemez ve başkasının raiyeti olamazdı.¹⁵⁴

¹⁵² Faruk Sümer, "Türk Kültür Tarihine Umumi Bir Bakış", **DTCFD**, Ank, 1963, s. 228

¹⁵³ Yavuz, **a.g.e.**, s. 150, Yücel, **a.g.e.**, s. 318-319

¹⁵⁴ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 243, Yücel, **a.g.e.**, s. 151

3.2.3. Ahilik

Arapça “Kardeşim” manasındaki ahi kelimesinden gelen bu adın Türkçe’deki “akı”dan (cömert) türetildiğini ileri sürenler vardır. Anadolu’da ahiliğin kurucusu olarak biline ve İran’ın Hoy şehrinde doğan Şeyh Nasirüddin Mahmud sonraları Ahi Evran ismiyle anılmıştır. Özellikle I. Alaeddin Keykubad’ın büyük destek ve yardımıyla, bir taraftan İslami tasavvufi düşünceye ve fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak tekke ve zaviyelerde şeyh-mürid ilişkilerini, diğer taraftan iş yerlerinde usta, kalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadi hayatı düzenleyen Ahiliğin Anadolu’da kurulup gelişmesinde Ahi Evran’ın büyük rolü olmuştur.¹⁵⁵

Ahilik, XIII. yüzyılda belirgin olarak ortaya çıkıp, XIX. yüzyıla kadar varlığını korumuş, başlangıçta sadece Anadolu topraklarında daha sonraları da Osmanlı Devleti’nin her tarafına sosyal ve iktisadi mahiyette bir organizasyon olarak yaygınlaşmıştır. Ahilik, XIII. yüzyılın başlarında dini vasfı önde gelen, ancak zamanla iktisadi-ticari özellikleri ağır basan, şehirlerde, kasabalarda hatta köylerde organize olmuş, her türlü esnaf ve sanatkarı bünyesinde toplamış bir birlik niteliği taşımaktadır. Ahiliğin kökeni konusundaki bir kısım görüşe göre Ahiliğin kökenleri, Araplar arasında gelişmiş olan “Fütüvvet” denilen örgüte dayanmaktadır. Bir kısım görüşe göre ise Ahilik, batı loncalarının bilhassa Bizans loncalarının etkisiyle oluşmuş bir organizasyondur. Bunlardan başka Ahiliğin Uygur Türkleri ile birlikte Orta Asya’dan (Türkistan) Anadolu’ya geldiği ve geliştirildiği iddiası da vardır.¹⁵⁶

Anadolu Beylikleri döneminde Türkiye şehirleri tamamıyla Türk karakterini almışlardır. Artık azınlık durumuna düşmüş olan Hıristiyanların ayrı mahallelerde oturdukları görülmektedir. Daha XIV. yüzyılın başlarında bütün Türkiye şehirlerinde “Ahi” denilen kalabalık zümreler vardı. Şehirlerdeki

¹⁵⁵ Ziya Kazıcı, “Ahilik”, **DİA**, c. 1, İst, 1988, s. 540

¹⁵⁶ Süleyman Eryiğit, **Ahi Birliklerinde Yönetim ve İşletme Fonksiyonları’nın Temel Yapısı**, Ank, 1989, s. 1-7

bütün Türk zanaatkar ve esnafı bu zümreye dahildi. Ahiler tamamen Türk olup, Türkçe'den başka bir dil konuşmuyorlardı. Bunlar Türkçe veya Müslüman isimleri taşıyordu. Her şehirde her biri bir mesleği temsil etmek üzere kollara ayrılmışlardı.¹⁵⁷

Ahi teşkilatı şehir ve kasabalarda sanayi, ticari ve iktisadi faaliyetleri tanzim ediyor, dini ve ahlaki temel ve ananeleri ile bir tarikat haline gelmiş bulunuyordu. Bu sayede devletin hiçbir tesiri olmadan şehir esnafı ve halkı kendi kendisini idare ediyor, en küçük bir mesleki suiistimal, yolsuzluk ve ananeye aykırı bir harekete fırsat verilmiyordu.¹⁵⁸

İşte Anadolu Selçuklu Devleti'nin ticaret ile meşgul olan şehirli esnafın meydana getirdikleri ahilik müessesesi, Eratnalılar döneminde de gelişerek devam etmiştir. Başta Sultan Alaeddin Eratna olmak üzere diğer Eratnalı sultanlar bu müessesenin gelişmesine yardımcı olmuşlar ve ahilere ilgi duymuşlar, onlara sevgi ve saygı göstererek, devletin mühim işlerinin yürütülmesinde vazife vermişlerdir.¹⁵⁹ Mesela Ahilerin Eratnalı ülkesindeki faaliyetleri için şu örnekleri verebiliriz. 1332-1333 yıllarında Aksaray'da Sultan Alaeddin Eratna'nın vekili olarak Ahi Şerif Hüseyin bulunuyordu. İbn Batuta Kayseri'de Alaeddin Eratna'nın eşi ile görüştükten sonra Ahi Ali'nin zaviyesinde misafir edilmiştir. Yine İbn Batuta Sivas'a geldiğinde Sultan Alaeddin Eratna ile görüşmesine kadar Ahi Çelebi'nin zaviyesinde üç gün kalmış, görüşmeden sonra yine üç gün aynı zaviyede kalmıştır. Eratnalı hükümdarlarından Alaeddin Ali Bey döneminde Erzincan emirliğini 1362 yılında ölen ve bir ahi olan Ahi Ayna Bey yapmıştır. Mehmet Çelebi döneminde ise sultanın naibi Kadı Burhaneddin Ahmed Amasya Emiri Hacı Şadgeldi'ye elçi olarak Ahi İsa'yı göndermiştir.¹⁶⁰ Yine Kadı Burhaneddin Ahmed Ahi İsa, Ahi Nevruz, Ahi Alişah, Ahi Muhammed, Ahi Nasrüddin gibi

¹⁵⁷ Neşet Çağatay, **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Ank, 1997, s. 43-47, Sümer, **a.g.m.**, s. 228, Yavuz, **a.g.e.**, s. 131-132

¹⁵⁸ Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar**, Ank, 2003, s. 210-211, Osman Turan, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**, İst, 1998, c. II, s. 21, Süleyman Eryiğit, **a.g.e.**, s. 1-7

¹⁵⁹ Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", **SAD I**, s. 114, Göde, **a.g.e.**, s. 148

¹⁶⁰ Göde, **a.g.e.**, s. 38,39,67,135,

nüfuzlu ahilerle daha hükümdar olmadan önce Eratnalılar döneminde iyi ilişkiler kurmuştur.¹⁶¹

Bu örneklerin yanında Eratnalılar döneminde Ankara Eratnalı sınırları içinde olup burada Osmanlı Sultanı I. Murat'ın fethine kadar bir Ahi Hükümeti olduğu bilinmektedir.¹⁶² Bütün bu örnekler bize Eratnalı sultanlarının ahilere ne kadar önem verdiklerini göstermektedir.

---

¹⁶¹ Çağatay, **a.g.e.**, s. 89

¹⁶² Mehmed Neşri, **Kitab-ı Cihan-Nüma**, Hzr. F. Reşit Unat-M. Altay Köymen, Ank, 1987, c. I, s. 190-193, İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Murad I", **İA.**, c. VIII, s. 587

IV. BÖLÜM

ERATNALILAR'DA KÜLTÜR FAALİYETLERİ

Anadolu, Malazgirt Zaferi'ni müteakiben siyasi, demografik ve kültürel bakımdan Türkler lehine esaslı değişikliklere sahne olmuştur. Bu savaşa katılan Türkmen beyleri, Anadolu'nun çeşitli bölgelerini ele geçirerek buralarda hakimiyetlerini tesis etmeye başlamışlardır. Anadolu Beylikleri, Köseadağ Savaşı'nda Anadolu Selçuklularının Moğollara yenilmesiyle merkezi idare ile bağlarını kopararak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Beyler, hakimiyet kurdukları "uç"taki kent merkezlerini ele geçirmek suretiyle oraları sahip oldukları bölgenin siyasi ve kültürel merkezleri durumuna getirmişlerdir.¹⁶³

Bir milletin milli ve manevi hayatını devam ettirmesinde milli kültürün rolü büyüktür. Eratnalı Devleti'nin dayandığı temel unsur Türkler olup, sarayda mühim vazifeler almışlar ve önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Moğol ordusuyla Anadolu'ya gelmiş olan kentli Uygur Türkleri de Eratnalı idaresinde Türkmenler ile birlikte yaşamaya başlamışlardır. Uygur Türklerinin medeni tesirleri geniş sahalara kadar yayılmış ve İslam Medeniyeti ile uyuşabilme imkanı bulmuştur.¹⁶⁴

İlhanlılar, bir taraftan İranlıları devlet teşkilatında hizmete alırken, diğer taraftan Uygurları da ihmal etmemişlerdir. Eratna da İlhanlı sarayında yetişmiş bir emir ve noyan olarak kavimdaşları olan Uygurlarla birlikte İlhanlı

---

¹⁶³ Ali Akar, "Anadolu Beylikleri Döneminde Türk Dili", **Türkler Ans.**, c. 7, Ed. Salim Koca, Ank., 2002 s. 609

¹⁶⁴ Osman Turan, **Selçuklular ve İslamiyet**, İst, 1999, s. 26, Kemal Göde, **Eratnalılar**, Ank, 1994, s. 149

ordusunda Anadolu'ya gelmiş; akli, kültürü, sabrı sayesinde bir siyasi teşekkül kurmayı başarmış ve Anadolu'da hiç yabancılık çekmemiştir. Çünkü o, 1071 Malazgirt Zaferi'nden beri Türkleşen ve İslamlaşan Anadolu'da Türk milli kültürünü hazır bulmuştur.¹⁶⁵

Ayrıca Kayseri ve Sivas'ın Anadolu Selçuklu Devleti döneminde birer kültür merkezi olması ve Eratnalılar'ın da bu iki önemli şehri merkez edinmesi yanında Anadolu Selçuklularının önemli şehirleri üzerinde devletlerini kurmaları da Eratnalıların Anadolu Türk-İslam kültürüne çabuk intibaklarını sağlamıştır.

4.1. Dil ve Edebiyat

Anadolu Beylikleri devri Türkçe'si, XIII. Yüzyılın sonlarından XV. Yüzyıl ortalarına kadar uzanan zaman içerisinde yani Anadolu Selçuklularının yıkılışından Osmanlı Devleti'nin imparatorluk temellerinin atılmasına kadarki dönemde konuşulan dildir. Bu dönemde Türkçe, bir yandan Selçuklu çağındaki Farsça'nın mutlak hakimiyeti karşısında kendini bir yazı dili olarak göstermeye başlamış, diğer yandan da klasik Osmanlı yazı dilinin oluşumuna kaynaklık etmiştir. Beylikler devrinde Arapça ve Farsça'ya karşı Türkçe'yi hakim kılma mücadelesinin en güzel örneği, Karamanoğlu Mehmed Bey'in 13 Mayıs 1277'de "*Şimdiden gayri hiç kimse kapuda ve divanda ve mecalis ve seyranda Türk dilinden gayri dil söylemeye*" şeklinde duyurduğu fermanıdır. Böylece, o, bir yandan divandan çıkacak ve divana girecek yazıların emniyetini sağlarken, diğer yandan da milli dil mücadelesini başlatmıştır.¹⁶⁶

Eratna'nın 1071 Malazgirt Zaferi'nden beri Türkleşen ve İslamlaşan bir Anadolu'da Türk milli kültürünü hazır bulduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu

¹⁶⁵ Osman Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İst, 1999, s. 342, Göde, *a.g.e.*, s. 149-150

¹⁶⁶ Akar, *a.g.m.*, s. 610-611

sebeple Anadolu'nun diğer yerlerinde olduğu gibi, Eratnalı hakimiyetinde olan yerlerde de halk Türkçe konuşmuştur. Fakat bunun yanında yazı dili olarak Arapça ve kısmen de Farsça kullanılmıştır. Eratna'nın çok iyi tahsil, terbiye gördüğü ve alim bir insan olduğu, bu sebeple de Arapça'yı gayet ince ve doğru bir şekilde konuştuğu İbn Batuta tarafından kaydedilmiştir.¹⁶⁷ Ayrıca bu dönemde Uygur Türkçesi'nin de kullanıldığı, Uygur Türkçesiyle şiirler yazıldığı ve Uygurca'nın Fatih dönemine kadar Anadolu'da etkili olduğu ve sarayda öğretildiği de bilinen bir husustur.¹⁶⁸

Eratna beylerinden olan Hacı Şadgeldi adına, Mehmed Cemalüddin-i Aksarayı tarafından "Ravzatü'l-ulema" adlı Arapça eser "Teferrücü'l-ümera" adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Bunun yanında Eratna Devleti'nde kadılık ve vezirlik yapan Kadı Burhaneddin Ahmed de şair ve tarihçiydi. "Kadı Burhaneddin Divanı" devrin en önemli dil yadigarlarından biridir.¹⁶⁹

4.2. Din

Orta Anadolu'da Eratnalı Devleti'nin kuruluşuna kadar, Türkleşme ile iç içe yürütülen İslamlaşma hareketi ile Anadolu şehirleri birer Türk-İslam kültür merkezleri haline almıştır. Özellikle Eratnalı Devleti hakimiyetinde bulunan Konya'dan Erzurum'a, Samsun'dan Malatya'ya kadar olan saha tam bir Türk-İslam diyarı haline gelmiştir. Anadolu Selçukluları ve Beylikler, Büyük Selçuklularda olduğu gibi, İslam dininin Sünni mezhebini benimsemişlerdi. Sünni mezhepler içinde Anadolu'da en yaygın olanı da Hanefilik idi. Sultan Alaeddin Eratna da iyi bir Müslüman olup, Sünni Hanefi mezhebini kabul

¹⁶⁷ Faruk Sümer, **Oğuzlar**, İst, 1999, s. 184, Göde, **a.g.e.**, s. 150

¹⁶⁸ Zeki Velidi Togan, **Umumi Türk Tarihi'ne Giriş**, İst, 1981, s. 272,381

¹⁶⁹ Akar, **a.g.m.**, s. 610

etmiştir. Ayrıca Eratnalı idaresindeki halkın Müslüman oldukları ve Eratnalıların Ekberiyye tarikatını korudukları da anlaşılmaktadır.¹⁷⁰

4.3. Eğitim

Büyük Selçuklularda olduğu gibi Anadolu Selçukluları ve beylikler döneminde de eğitim ve öğretim kurumları medreselerdi. Medreseler, çağının en önemli bilim ve eğitim merkezleriydi. Anadolu Selçukluları ve beylikler döneminde açılan medreseler, fikir ve bilim hayatının gelişmesinde önemli katkı sağladılar. Anadolu Selçukluları ve beylikler döneminde açılan medreselerde eğitim ve öğretim, tıpkı Büyük Selçuklu medreselerindeki gibiydi. Medreselerde Kur'ân, hadis, kelâm, fıkıh gibi din bilimleri verilirken, Arapça, matematik, hukuk, dil, hendese, tarih, mantık, astronomi gibi dersler de okutuluyordu.

Eratnalı Devleti döneminde de eğitim ve öğretim diğer beyliklerde olduğu gibi medreselerde yapılmıştır. Bunun yanında birer misafirhane olarak yol uğraklarına kurulan zaviyelerde de halka yönelik eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü İbn Batuta tarafından kaydedilmiştir. İlme ve ilim adamlarına değer vermiş olan Sultan Alaeddin Eratna, ilim tahsili için Kayseri'de Köşk Medrese'yi yaptırmıştır. Kendisi de tefsir ve hadis ilmiyle meşgul olmuş, yüksek din alimleriyle sohbetler etmiştir. Bu konuda İsmail Hakkı Uzunçarşılı şu bilgileri vermiştir. *“Sultan Alaeddin Eratna'nın tefsir ve hadise dair incelemelerde bulunduğunu, yüksek ilim adamlarından olan allame Takiyyüddin Ali bin el-Subki'ye sormuş olduğu suallerden anlamaktayız. Eratna'nın sualleri üzerine Takiyyüddin Subki şu mısrayı yazmıştır: 'Eratna'nın sualleri bize nice hikmetler öğretti.’*¹⁷¹ Sultan Alaeddin

¹⁷⁰ Yılmaz Öztuna, **Büyük Türkiye Tarihi**, c. II, s. 14, Adnan Adıvar, **Osmanlı Türklerinde İlim**, İst, 1943, s. 1-2 Osmanlı müderrislerinden olan ve 1350 yılında vefat eden Davudi Kayseri bu tarikattan olup, Kayseri'de yaşamıştır.

¹⁷¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Sivas-Kayseri ve Dolaylarında Eretna Devleti”, **Bulleten XXXII**, Ank, 1968, s. 174-175, Göde, **a.g.e.**, s. 151

Eratna oğlu Mehmed'i tahsil için Konya'ya göndermiştir.¹⁷² Sultan Gıyaseddin Mehmed ise, oğlu Ali Bey'e Muhsinü'l-Kayserî'den ders aldirmiştir.¹⁷³

Eratna Devleti kadılarından olan Şemseddin Mehmed, oğlu Burhaneddin Ahmed'i on dört yaşında ilim tahsili için Kahire'ye götürmüştür. Burhaneddin Ahmed orada tahsiline devam ederek fıkıh, usul-i fıkıh, feraiz, heyet ve tıp dersleri okumuş ve oradan Şam'a gelmiştir. Şam'da tabiat, riyaziye ve ilahiyat dersleri gördükten sonra Hicaz'a gidip gelmiş ve sonra Halep'te bir yıl daha ilim tahsil etmiştir. Burhaneddin Ahmed, buradan Kayseri'ye dönmüş ve babasının yerine kadı seçilmiştir. Görülüyor ki, Burhaneddin Ahmed'in tahsil hayatı bile bize Eratnalılar dönemindeki ilmi ve edebi faaliyetler hakkında yeterli bilgi vermektedir.¹⁷⁴

4.4. İmar Faaliyetleri

Eratnalılar'ın Anadolu'daki imar faaliyetleri, komşularına oranla yok denecek kadar azdır. Bunun sebepleri olarak, birincisi Eratnalılar'ın Anadolu Selçukluları'nın önemli merkezlerine yerleşmiş oldukları için imar faaliyetlerine gerek duymamış olması, ikincisi ise bu yapıların kitabelerinin sökülmüş bulunması veya vakfiyelerinin günümüze ulaşmamasıdır.¹⁷⁵ Bütün bunlara rağmen Eratnalılar'ın günümüze ulaşan eserleri de küçümsenmeyecek derecededir.

¹⁷² Şikari, **Karamanoğulları Tarihi**, çev. Mesud Koman, Konya, 1946, s. 61, 66

¹⁷³ Göde, **a.g.e.**, s. 151

¹⁷⁴ Yaşar Yücel, **Kadı Burhaneddin**, Ank, 1987, s. 1-2, Göde, **a.g.e.**, s. 151

¹⁷⁵ Halil Edhem, **Kayseriyye Şehri**, Sadeleştiren. Kemal Göde, Ank, 1982, s. 112

4.4.1. Alaeddin Eratna Dönemindeki İmar Faaliyetleri:

1. Kayseri Kılıçarslan Mahallesi'nde Eratna'nın babası Cafer Bey'e ait olduğu kabul edilen tarihsiz Ali Cafer Kümbedi.¹⁷⁶

2. Kayseri Yanıkoğlu Mahallesi'nde Anadolu'da İlhanlı Umumi Valisi Temürtaş'ın son zamanları ve Emir Eratna'nın ilk zamanlarında yapılan 1327 tarihli Emir Şahap Türbesi.¹⁷⁷

3. Kırşehir'de Aşıkpaşa Türbesi 1332 yılında mermerden yapılmıştır.¹⁷⁸

4. Niğde'de 1335 tarihli portali ve mihrabıyla çok güzel bir eser olan Sungur Bey Camii.¹⁷⁹

5. Develi Karahisar adıyla anılan Yeşilhisar'da Sultan Alaeddin Eratna tarafından 1346 yılında yaptırılmış olan Cami-i Kebir/Ulu Camii.¹⁸⁰

6. Sivas'ta Sultan Alaeddin Eratna'nın genç yaşta ölen büyük oğlu Şeyh Hasan adına 1347'de kesme taştan yapılmış olan Güdük Minare.¹⁸¹

7. Eratnalılar'ın en önemli eserlerinden biri olan Köşk Medrese, Kayseri'nin Gültepe Mahallesi'nde Köşk Dağı denilen yerde olup, bu eser Sultan Alaeddin Eratna tarafından yaptırılmıştır. Kesiti kare şeklinde olup aşağı yukarı otuz metredir. Kuzeye açılan bir kapıdan içeri girilir. Medrese avlusunun ortasında kitabesinden anlaşıldığına göre, Sultan Eratna tarafından karısı Sülipaşa Hatun adına 1339 Temmuz-Ağustosunda sarımtırak kesme taştan yaptırılmış ve üzeri konik bir külahla örtülmüş bulunan sekizgen bir kümbed/türbe vardır ki, bu türbenin içine Sülipaşa'nın

¹⁷⁶ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, c. II, s. 200, Mahmut Akok, "Kayseri'de Dört Mezar Anıtı", **Türk Etnografya Dergisi**, sayı. 12, Ank, 1970, s. 23-24, Halil Edhem, **a.g.e.**, s. 108-109

¹⁷⁷ Göde, **a.g.e.**, s. 152

¹⁷⁸ Oktay Aslanapa, **Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı**, İst, 1977, s. 34

¹⁷⁹ Gönül Öney, **Beylikler Devri Sanatı XIV.-XV. Yüzyıl (1300-1453)**, Ank, 1989, s. 11

¹⁸⁰ Göde, **a.g.e.**, s. 154

¹⁸¹ İsmail Hakkı-Rıdvân Nafiz, **Sivas Şehri**, s. 151, Halil Edhem, **a.g.e.**, s. 138

yanı sıra Eratnalı Sultanları'ndan Alaeddin Eratna, Gıyaseddin Mehmed ve Alaeddin Ali gömülmüşlerdir.

Bu türbenin kitabesinde “Hazihi't-türbe” ibaresi yerine “Hazihi'l-imore” ibaresi kullanılmıştır. Buna bakarak bu yapının yalnız türbe inşasına değil, belki etrafını çeviren bir medrese veya tekke zannedilen binayı da içine alması gerekir. Bu görüşten hareketle türbenin etrafını çeviren bu binanın hem tasavvuf ehline ait tekke, hangah, zaviye, hem konaklama yeri olarak ribat ve eğitim-öğretim yuvası olan medrese olduğu kanaati oluşmaktadır.¹⁸²

8. Bunlardan başka, Ürgüp Damsa Köyü'nde bulunan 1341 tarihli türbe, Hafik'te bulunan 1342 tarihli Kutlu Bey oğlu Cemaleddin İlbizim tarafından yaptırılan kervansaray ve Amasya Gümüşhacı Köyü'nde bulunan 1343 tarihli çeşme, Kayseri'de bulunan 1345 tarihli Zengioğlu Emirzade Mehmed Türbesi, Tokat'ta bulunan 1347 tarihli zaviye, Kayseri'de Gavremoğlu Mahallesi'nde bulunan Şah Kutluğ Hatun Zaviye-Kümbedi, Kayseri Kartal semtinde bulunan 1350 tarihli Emir Ali / Pişrev Ali Türbesi de Alaeddin Eratna devri mimari eserler arasında yer almaktadır.¹⁸³

4.4.2.Gıyaseddin Mehmed Dönemindeki İmar Faaliyetleri:

1. Kayseri'nin Develi ilçesinde bulunan 1352 tarihinden sonraki bir tarihte yapıldığı anlaşılan Şeyh Ümmi Zaviyesi.

2. Niğde'nin Bor ilçesinde bulunan 1358 tarihli bir Mevlevihane.

¹⁸² Halil Edhem, **a.g.e.**, s. 132-140, Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s. 171, Aslanapa, **Türk Sanatı**, c. II, s. 200, Göde, **a.g.e.**, s. 153

¹⁸³ M. Zeki Oral, “Yeni Bulunan Kitabeler”, **Belleten XXVI**, Ank, 1962, s. 149, aynı mlf, “Anadolu'da Sanat Değeri Olan Ahşap Mimberler”, **VD**, sayı. 5, Ank, 1962, s. 66, Osman Ferit Sağlam, “Şimdiye Kadar Yayınlanmamış Bazı Kitabelerde Meskukatın Milli Tarihe Hizmetleri”, **4. Türk Tarih Kongresi**, s. 16-166, Halil Edhem, **a.g.e.**, s. 138-139, Göde, **a.g.e.**, s. 154

3. Tokat'ın Turhal ilçesine bağlı Taziya / Gümüştop Köyü'nde bulunan Zaviye ve 1361 tarihli Eminüddin Hoşkadem Camii.¹⁸⁴

4. Kayseri Kalenderhane Mahallesi'nde bulunan 1364 tarihli Amasya Emiri Hacışadgeldi'nin sağlığında ölen büyük kızı Ulu Hatun için yaptırdığı Ulu Hatun Türbesi, yine Kayseri Yanıkoğlu Mahallesi'nde bulunan 1366-1367 tarihli Babük Bey Sarayı gibi yapıtlar Gıyaseddin Mehmed devri mimari eserleridir.¹⁸⁵

4.4.3. İzzeddin Cafer Bey Dönemindeki İmar Faaliyetleri:

Kayseri Bünyan İlçesi Karakaya Köyü'nde bir Zaviye yapılmış ve zaviyedarlığına Seyyid İsa getirilmiştir. Bu zaviyeye yakın bir yerde mezarlık içinde Zaviyedar Seyyid İsa ve babası Şeyh Halil'e ait kubbeli bir türbe vardır.¹⁸⁶

4.4.4. Alaeddin Ali Dönemindeki İmar Faaliyetleri:

1. Sivas'ta bulunan 1369 tarihli Hacı Emin Yusuf oğlu Ahmed Çelebi tarafından yaptırılan zaviye ile Turhal'ın Gümüştop Köyü'nde bulunan 1375-1376 tarihli Abdullah Lülü tarafından yaptırılan zaviye.¹⁸⁷

2. Zile'de yolcular için yaptırılan Sayis Bey Misafirhanesi.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Göde, **a.g.e.**, s. 155M. Zeki Oral, "Yeni Bulunan Kitabeler", s. 149

¹⁸⁵ Sağlam, **a.g.m.**, s. 165-166

¹⁸⁶ Göde, **a.g.e.**, s. 155

¹⁸⁷ Erol Yurdakul, "Tokat Vilayeti'nin Gümüştop Köyü'ndeki XIV.Yüzyıla Ait Eski Eserler", **VD**, VIII, Ank, 1969, s. 243-248, M. Zeki Oral, **a.g.m.**, s. 149

¹⁸⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri**, s. 130, Göde, **a.g.e.**, s. 155

Eratnalı yapıları arasında en çok göze çarpanı zaviyeler olmuştur. Bundan anlaşılacağı gibi, Eratnalılar iktisadi ve içtimai hayatın düzenli olması için birer misafirhane ve aynı zamanda birer ilmi-dini sohbet yuvaları olan bu eserleri köylere kadar yaymışlar ve bu müesseselerin ayakta kalabilmesi için de buralara arazi ve çiftlikler vakfetmişlerdir.¹⁸⁹

---

¹⁸⁹ Göde, **a.g.e.**, s. 156

SONUÇ

Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan'ın Bizans'a karşı 1071'de kazandığı Malazgirt Zaferi'ni takiben Anadolu'da kurulan "Türkiye Selçuklu Devleti" doğudan gelen Moğol tehlikesini önleyememiş ve 1243'te Köseadağ'da ağır bir yenilgi almıştır. Bu yenilgi üzerine Anadolu Selçuklu Devleti, İlhanlıların hakimiyetini tanımak zorunda kalmıştır. Bundan böyle İlhanlılar, Anadolu'yu gönderdikleri "Umumi Valiler" ile idare etmeye başlamışlardır.

İlhanlı Sultanı Mehmed Olcaytu (1304-1316), Anadolu'da süren karışıklıkları önlemek ve disiplini yeniden sağlamak için, 1305'te İrencin Noyan'ı Anadolu'ya göndermiştir; Fakat, İrencin Noyan'ın kötü idaresi sebebiyle Sultan Olcaytu İrencin Noyan'ı geri çekerek yerine Beylerbeyi Emir Çoban'ı 1341'de Anadolu'ya göndermiştir. Emir Çoban, Anadolu'daki Türkmen Beyleri'ni itaat altına aldıktan sonra Anadolu Umumi Valiliği'ni oğlu Emir Temürtaş'a bırakarak, Anadolu'dan ayrılmıştır. Emir Temürtaş, Anadolu'yu Kayseri'den yönetmeye başladığında İlhanlı tahtında Ebu Said Bahadır Han (1316-1335) bulunuyordu.

Temürtaş Anadolu'daki hakimiyetini sağladıktan sonra Ebu Said'e karşı isyan ederek, Anadolu'da bağımsızlığını ilan etmiştir. Bunun üzerine babası Emir Çoban Anadolu'ya gelerek oğlunu itaat altına almış ve Ebu Said'e götürmüştür. Sultan Ebu Said tarafından babasının hatırına bağışlanan Temürtaş tekrar Anadolu Umumi Valiliği'ne gönderilmiştir. Bir süre sonra babasının Ebu Said tarafından öldürülmesi üzerine sıranın kendisine geldiğini düşünerek, Anadolu işlerini 1327'de kayınbiraderi olan

Uygur Türklerinden Emir Eratna'ya bırakarak Mısır'a kaçmıştır. Ancak Mısır Memlûklü Sultanı Melik Nasır kendisinden şüphelenerek Temürtaş'ı idam ettirmiştir.

Emir Eratna Anadolu'da önce, İlhanlı Sultanı Ebu Said Bahadır Han'a bağlı olarak vekaleten (1327-1335), sonra Ebu Said Bahadır Han'ın ölümü üzerine, Celayirli Şeyh Hasan ve Memlûklü Sultanları'nın yardımlarını sağlayarak müstakil bir şekilde (1335-1352) hüküm sürmüştür. Emir Eratna Sivas ve Kayseri merkez olmak üzere kendi adıyla anılan Eratnalılar Devleti'ni kurmuştur. Anadolu insanı, Sultan Alaeddin Eratna'yı hak, adalet ve doğruluğundan, aynı zamanda sakalının seyrek oluşundan dolayı "Köse Peygamber" olarak anmıştır. Sultan Alaeddin Eratna'nın Çobanlı Şeyh Hasan'a karşı 1343'te kazandığı Karanbük Zaferi sadece Eratnalıları değil, bütün Anadolu'yu büyük bir dış tehlike ve istiladan kurtarmıştır.

Sultan Alaeddin Eratna'dan sonra, Eratnalılar Devleti'nin başına geçen Gıyaseddin Mehmed ve Alaeddin Ali döneminde devlet yıkılmaya yüz tutmuş, son olarak Mehmed Çelebi döneminde Kadı Burhaneddin Ahmed idareye el koyup, Sivas merkez olmak üzere kendi adıyla anılan bir devlet kurarak, Eratnalı Devleti'ne son vermiştir. Eratna sultanları Kayseri'de bulunan Köşk Medresesi avlusunda yaptırılan türbeye gömülmüştür.

Anadolu'da yarım yüzyıldan fazla hüküm süren Eratnalılar (1327-1381), Anadolu Selçuklu topraklarının büyük bir kısmına hakim olarak sırasıyla Sivas, Kayseri ve yine Sivas merkez olmak üzere devlet olmuşlardır. Türk Tarihi içinde yer alan diğer Türk devletleri gibi, Eratnalılar'ın da tarihimizdeki yeri ve önemi büyüktür.

Eratnalılar Anadolu'da bir devlet kurmakla, sadece İlhanlılar'ın kültür ve medeniyet müesseselerini değil, Anadolu Selçuklularının kültür ve medeniyet müesseselerini de korumuş ve devam ettirmişlerdir. Aynı zamanda da hakim oldukları yerlerdeki müesseseleri geliştirmişlerdir. Bu

müesseseleri kullanıp devam ettirmeleri Eratnalılar'ın diğer Türk Beylikleri kadar Anadolu Türk kültür ve medeniyetine hizmette bulduklarının delilidir.

KAYNAKÇA

- ADIVAR, Adnan, **Osmanlı Türklerinde İlim**, İstanbul, 1970
- Ahmet Eflaki, **Menakibü'l Arifin**, çev. T. Yazıcı, Ariflerin Menkıbeleri, c. II, İstanbul, 1973
- Ahmed Hilmi, **İslam Tarihi**, İstanbul, 1974
- AKAR, Ali, "Anadolu Beylikleri Döneminde Türk Dili", **Türkler Ans**, c. 7, Ankara, 2002
- AKDAĞ, Mustafa, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişaf Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti", **Belleten XIII**, Ankara, 1949
- ----- **Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi (1243-1453)**, c. I, İstanbul, 1974
- AKOK, Mahmud, "Kayseri'de Dört Mezar Anıtı", **Türk Etnoğrafya Dergisi**, sayı. 12, Ankara, 1970
- ----- "Kayseri'de Tuzhisarı, Sultan Hanı, Köşk Medrese ve Alaca Mescid diye Tanınan Üç Selçuklu Mimari Eserin Rölövesi", **Türk Arkeoloji Dergisi**, XVII, Ankara, 1969
- Aksarayı, K. Mahmud, **Müsameretü'l Ahbar**, çev. Mürsel Öztürk, Ankara, 2000
- Ali Kemali, **Erzincan Tarihi**, İstanbul, 1932
- ALPARSLAN, Ali, **Kadı Burhaneddin Divanından Seçmeler**, (1000 Temel Eser, sayı: 73), Ankara, 1977
- ALPTEKİN, Coşkun, "Türkiye Selçukluları", **DGBİT**, İstanbul, 1997

- **Anonim Selçuk-name, Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi,III**, yay. ve çvr. F. N. Uzluk, Ankara 1952
- ARTUK, İbrahim, "Sikke", **İA**, c. X, İstanbul, 1972
- ARTUK, İbrahim - Cevriye, **İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu**, c. II, İstanbul, 1974
- ASLANAPA, **Oktay, Anadolu'da İlk Türk Mimarisi – Başlangıcı ve Gelişmesi**, Ankara, 2007
- ----- **Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı, (XIV. yüzyıl)**, İstanbul, 1977
- ----- **Türk Sanatı II (Anadolu Selçukluları'ndan Beylikler Devri'nin Sonuna Kadar)**, İstanbul, 1973
- ATAR, Fahrettin, "Kadı", **DİA**, c. 24, İstanbul, 2001
- ATSIZ, **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, MEB, İstanbul, 1992
- BALA, Mirza, "Kadı Burhaneddin", **İA**, c. VI, İstanbul, 1968
- BARTHOLD, W, "Ebu Said", Tamamlayan: M. H. Yinanç, **İA**, c. IV, İstanbul, 1945
- BAYRAM, Mikail, "Sadru'd-Din Konevi ve Nasıru'd-Din Tusi", **Tarih Dergisi**, İstanbul, 1947
- BEYGU, A. Şerif, **Erzurum Tarihi**, İstanbul, 1936
- BOSWORTH, C. E., **İslam Devletleri Tarihi**, Trk. trc. E. Merçil-M. İpşirli, İstanbul, 1980
- CAHEN, Claude, **Osmanlılardan Önce Anadolu**, çev. Erol ÜPEYAZICI, İstanbul, 2002
- ÇAĞATAY, Neşet, **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Ankara, 1997

- ÇAKAN, Vâris, **Orta Asya Türk Tarihinin Kaynakları**, Binyıl Yayınevi, Ankara, 2009
- ÇAY, Abdülhaluk, **II. Kılıçarslan**, Kültür ve Turizm Bak. Yay, Ankara, 1987
- ÇAYIRDAĞ, Mehmet, “Kayseri’de Basılmış İslami Paralar”, **Kayseri Erciyes Dergisi**, I, Kayseri, (Mart-Nisan 1978)
- ----- “Eratna Beyliği’nin Paraları”, **Bellekten LXIV**, Ankara, 2000
- ----- “Son Eratnalı Sultanı II. Mehmed’in Mezar Taşı”, **Bellekten LXXIII**, Ankara, 2009
- DARKOT, Besim, “Ankara”, **İA**, c. I, İstanbul, 1950
- ----- “Devel-i Karahisar”, **İA**, c. VI, İstanbul, 1968
- ----- “Divriği”, **İA**, c. III, İstanbul, 1963
- ----- “Şarki Karahisar”, **İA**, c. VI, İstanbul, 1968
- ----- “Harput”, **İA**, c. V, İstanbul, 1964
- ----- “Kayseri”, **İA**, c. VI, İstanbul, 1968
- ----- “Kırşehir”, **İA**, c. VI, İstanbul, 1968
- ----- “Merzifon”, **İA**, c. VII, İstanbul, 1955
- ----- “Niğde”, **İA**, c. IX, İstanbul, 1962
- ----- “Niksar”, **İA**, c. IX, İstanbul, 1962
- ----- “Samsun”, **İA**, c. X, İstanbul, 1966
- ----- “Sinop”, **İA**, c. X, İstanbul, 1966
- ----- “Sivas”, **İA**, c. X, İstanbul, 1966

- Ebu Bekr-i Tihrani, **Kitab-ı Diyarbekiriyya**, Trk. trc. Mürsel Öztürk, İstanbul, 1999
- EDHEM, Halil, **Düvel-i İslamiye**, İstanbul, 1927
- -----, **Kayseriyye Şehri**, Sadeleştiren: Kemal Göde, Ankara, 1982
- ----- “Anadolu’da İslami Kitabeler”, **TOEM (1331)**, VI
- ERYİĞİT, Süleyman, **Ahi Birliklerinde Yönetim ve İşletme Fonksiyonları’nın Temel Yapısı**, Kamu-İş yay, Ankara, 1989
- GABRİAL, A, **Kayseri Türk Anıtları**, Trk. trc. A. Akif Tütenk, Ankara, 1954
- GENÇ, Reşat, **Karahanlı Devlet Teşkilatı**, TTK yay., Ankara, 2002
- GİBB, “Naib”, **İA**, c. IX, İstanbul, 1962
- GÖDE, Kemal, **Sultan Alaeddin Eratna**, Ankara, 1990
- ----- **Eratnalılar (1327-1381)**, TTK, Ankara, 1994
- ----- Eratnaoğulları, **DİA**, c. XI, İstanbul, 1995
- ----- Eratnalı Devleti Tarihine Genel Bir Bakış (1327-1381), **Türkler Ans**, c. 6, Ankara, 2002
- ----- Eratnalılar (1327 - 1381)’in Paraları, **Türk Nümismatik Derneğinin 20. Kuruluş Yılında İbrahim Artuk’a Armağan**, Türk Nümismatik Derneği yay, İstanbul, 1988
- ----- “Eratnalılar Devri Zaviye Vakfiyeleri”, **X. Türk Tarih Kongresi Zabıtları**, Ankara,
- GÖKBİLGİN, M. Tayip, “Orhan”, **İA**, c. IX, İstanbul, 1962
- ----- “Tokat”, **İA**, c. XII, İstanbul, 1974

- Gregory Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), **Ebu'l-Ferec Tarihi** , Süryaniceden İngilizceye çev. Ernest A. Wallis BUDGE, Londra, 1932, Trk. trc. Ömer Rıza DOĞRUL, Ankara, 1999
- GÜNGÖR, Erol, **Tarihte Türkler**, Ötüken yay, İstanbul, 1997
- HINZ, Walther, "Ortaçağ Yakın Şarkına ait Vergi Kitabeleri", Trk. trc. F. Işıltan, **Bellekten, XIII**, Ankara, 1949
- HUART, Ci-Darkot B., "Aksaray", **İA**, C. I, İstanbul, 1950
- HÜSAMEDDİN, Hüseyin, **Amasya Tarihi**, c. II-III, İstanbul, 1329-1332
- İŞİTMAN, İ. Refet, "Köy Adları Üzerinde Bir İrdeleme", **Türk Dili-Bellekten**, Ankara, 1945
- İbn Batuta, **Seyahatname**, Trk. trc. M. Şerif, c. I, İstanbul, 1335
- İbn Bibi, **El-evamirü'l-Alaiyye fi'l-Umuri'l-Alaiyye**, I, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- İbnü'l Esir, **İslam Tarihi**, yay. C.J. TORNBORG, çev. Abdulkerim ÖZAYDIN, İstanbul, 1987
- İNALCIK, Halil, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişaf Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerine Bir Tedkik Münasebetiyle", **Bellekten, XV**, Ankara, 1961
- HAKKI, İsmail-NAFİZ, Rıdvan, **Sivas Şehri**, İstanbul, 1928
- KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul, 1998
- -----, "İbn Batuta", **İA**, c. V, İstanbul, 1964
- KAZICI, Ziya, "Ahilik", **DİA**, c. 1, İstanbul, 1988
- KILKIŞ, H. Hüsni, **Anadolu Türk Beylikleri Devri'nde Kayseri'yi İlgilendiren Notlar**, Kayseri, 1939

- KIRZIOĞLU, Fahreddin, **Kars Tarihi**, c. I, İstanbul, 1953
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, “Anadolu Beylikleri’ne Ait Notlar”, **TM**, c. II, İstanbul, 1928
- ----- **Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Üzerinde Tesiri**, Akçağ Yay, Ankara, 2000
- ----- **Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu**, TTK, Ankara, 1999
- ----- “Ortazaman Türk-İslam Feodalizmi”, **Belleten, V**, Ankara, 1941
- ----- “Ortazaman Türk Hukuki Müesseseleri”, **Belleten II**, Ankara, 1938
- ----- **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Akçağ Yay., Ankara, 2003
- KÖYMEN, M.Altay, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Ankara, 1998
- -----, Alparslan Zamanı Selçuklu Saray Teşkilatı ve Hayatı
- Mehmed Neşri, **Kitab-ı Cihannüma**, yayınlayan. Faik Reşit Unat-Mehmet Altay Köymen, c. I, TTK, Ankara, 1995
- MERÇİL, Erdoğan, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, Ankara, 2000
- ----- **Türk Dünyası El Kitabı**, Anadolu Beylikleri Kısmı, TKAE yay, Ankara, 1992
- -----, **Selçuklular’da Hükümdarlık Alametleri**, TTK, Ankara, 2007
- Nizamüddin Şami, **Zafername**, çev. Necati LUGAL, Ankara, 1987
- Nizamü’l-Mülk, **Siyasetname**, haz. Mehmet Altay Köymen, TTK, Ankara, 1999

- OĞUZ, Mevlüt, “Taceddin Oğulları”, **AÜDTCFD**, c. VI, Ankara, 1948
- ORAL, M. Zeki, “Aksaray’ın Tarihi Önemi ve Vakıfları”, **VD**, sayı. 5
Ankara, 1962
- ----- “Anadolu’da İlhani Devri Vesikaları”, **5. TTK Kongre
Zabıtları**, Ankara, 1960
- ----- “Anadolu’da Sanat Değeri Olan Ahşap Mimlerler”,
VD, sayı. V, Ankara, 1962
- ----- “Develi Karahisar’da Eratna’nın Camii Kitabesi”,
Niğde Akpınar Mecmuası, sayı. 19
- ----- “Durağan ve Bafra’da İki Türbe”, **Bellekten XX**,
Ankara, 1956
- ----- “Yeni Bulunan Kitabeler”, **Bellekten, XXVI**, Ankara,
1962
- ORKUN, Hüseyin Namık, **Türk Tarihi**, c. 4
- ÖZTUNA, Yılmaz, **Türkiye Tarihi**, c.2, Ankara, 1996
- ----- **Devletler ve Hanedanlar**, Kültür Bak. Yay, Ankara,
1959
- RASONYI, L., **Tarihte Türklük**, Ankara, 1971
- RIFAT, Samih, “Türkler ve Diğer Lisanlar Arasında İrtibat”, **I. TTK
Zabıtları**,
- Sadrüddin el-Hüseyini, **Ahbarü’-d-Devleti’s-Selçukiye**, yay.
Muhammed İKBAL, çev. Necati LUGAL, Ankara, 1999

- SAĞLAM, O. Ferid, “Şimdiye Kadar Yayınlanmamış Bazı Kitabelerle Meskukatın Milli Tarihe Hizmetleri”, **IV. TTK Kongre Zabıtları**, Ankara, 1962
- SEVGİN, Nazmi, **Anadolu Kaleleri**, Ankara, 1959
- SEVİM, Ali- YÜCEL, Yaşar, **Türkiye Tarihi(Fetihten Osmanlılara Kadar)**, c. I, TTK, Ankara, 1995
- SÖZEN, Metin, **Anadolu Medreseleri**, 2 cilt, İstanbul, 1970/1972
- SPULER, Barthold, **İran Moğolları Tarihi**, Trk. trc. Cemal KÖPRÜLÜ, Ankara, 1957
- ----- “İlhanlılar”, **İA**, c. V, İstanbul, 1964
- SÜMER, Faruk, **Oğuzlar**, İstanbul, 1999
- ----- , **Karakoyunlular**, Ankara, 1992
- ----- “Türkiye Kültür Tarihine Umumi Bir Bakış”, **AÜDTCFD**, XX, Ankara, 1963
- ----- “Anadolu’da Moğollar” **SAD I**, Ankara, 1970
- -----, “Anadolu’ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi”, **Bellekten XXIV**, Ankara, 1960
- -----, “Yabanlu Pazarı”, **Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı**, İstanbul, 1985
- -----, “Hasan Küçük”, **İA.**, c. V, İstanbul, 1964
- ŞEKER, Mehmet, İbn Batuta’ya Göre Anadolu’nun Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayatı İle Ahilik, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993
- ŞEŞEN, Ramazan, “ İmadü’-din Katip el-İsfehani’nin Eserlerindeki Anadolu Türkleriyle İlgili Bahisler “ , **SAD III**, Ankara, 1971

- ŞİKARİ, **Karamanoğulları Tarihi**, çev: Mesud Koman, Konya, 1946
- TANERİ, Aydın, **Türk Devlet Geleneği- Dün ve Bugün-**, Ankara, 1975
- -----, "Candar", **DİA**, c. 7, İstanbul, 1993
- -----, "Çaşnıgir", **DİA**, c. 8, İstanbul, 1993
- -----, "Hacib", **DİA**, c. 14, İstanbul, 1996
- TEKİNDAG, Şahabeddin, "Karamanlılar", **İA.**, c. VI, İstanbul
- TEMİR, Ahmed, "Anadolu'da İlhanlı Valilerinden Samağar Noyan", **Köprülü Armağanı**, Ankara, 1953
- TEVHİD, Ahmet, Ankara'da Ahiler Hükümeti, **TOEM** (1329)
- ----- Beni Eretna, **TOEM (1330)**, V/25
- ----- **Kadı Burhaneddin Ahmed**, TOEM, (1330), V/27
- ----- **Meskukat-ı Kadime-i İslamiye Kataloğu**, c. IV, İstanbul, 1321
- TOGAN, Z.Velidi, **Umumi Türk Tarihine Giriş**, İstanbul, 1981
- ----- **Tarihte Usul**, İstanbul, 1969
- ----- "İlhanlılar Devrinde Anadolu'nun İktisadi Vaziyeti", **THİTM**, c. I, İstanbul, 1991
- -----, "Azerbaycan", **İA.**, c. II, İstanbul,
- TURAN, Osman, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul, 2001 ,
- ----- , **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 2002
- ----- , **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**, İstanbul, 1998

- ----- , **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, İstanbul, 1999
- -----, **Selçuklular ve İslamiyet**, İstanbul, 1999
- -----, **İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler**, nşr. O. Turan, TTK, Ankara, 1984
- -----, **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar**, TTK, Ankara, 1988
- -----, "Selçuklu Kervansarayları", **Bellekten X**, Ankara, 1946
- ----- , "Eski Türklerde Okun Hukuki Bir Sembol Olarak Kullanılması", **Bellekten, IX**, Ankara, 1945
- ----- "Türkiye Selçukluları'nda Toprak Hukuku", **Bellekten XXII**, Ankara, 1948
- -----, "İkta", **İA**, V, İstanbul,
- ----- "Keykubad I, **İA**, VI, İstanbul, 1968
- TURAN, Refik, "Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beyliklerinde Teşkilat, **Türkler Ans**, c. 7, Ankara, 2002
- UYUMAZ, Emine, **Sultan I. Alaeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)**, TTK, Ankara, 2003
- UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı, **Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal**, TTK, Ankara, 1988
- ----- "Eratna" **İA**, IV, İstanbul, 1945
- ----- **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri**, TTK, Ankara, 2003

- ----- “Sivas-Kayseri Dolaylarında Eretna Devleti”, **Belleten XXXII**, TTK, Ankara, 1968
- ----- “XIV ve XV. Asırlarda Anadolu Beylikleri’nde Toprak ve Halk İdaresi, **Belleten II**, Ankara, 1938
- ----- “Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed”, **Belleten XXXII**, Ankara, 1968
- -----, “Emir Çoban Saldoz ve Demirtaş”, **Belleten XXXI**, Ankara, 1967
- ÜLKEN, H. Ziya, “Türkiye Tarihi’nde Soysal Kuruluş ve Toprak Rejiminin Gelişmesi”, **VD**, s. 10,
- VARLIK, Çetin, “Eretna Beyliği”, **DGBİT**, c. 8, Çağ yay, İstanbul, 1992
- YAVUZ, Nuri, **Anadolu’da Beylikler Dönemi-Siyasi Tarih ve Kültür**, Ankara, 1998
- YAZICI, Nesimi, **İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi**, TDVY, Ankara, 2002
- YİNANÇ, M.Halil, **Türkiye Tarihi-Selçuklular Devri**, İstanbul, 1934
- ----- “Dulkadiriler”, **İA**, c. III, İstanbul, 1963
- -----, “Celayir”, **İA.**, c. III, İstanbul, 1963
- YİNANÇ, Refet, **Dulkadir Beyliği**, TTK, Ankara, 1989
- YURDAKUL, Erol, “Tokat Vilayeti’nin Gümüştop Köyü’ndeki XIV. Yüzyıla Ait Eski Eserler”, **VD**, VIII, Ankara, 1969
- YUVALI, Abdulkadir, **İlhanlılar Tarihi-Kuruluş Devri**, I , Kayseri, 1994

- YÜCEL, Yaşar, **Kadı Burhaneddin**, Kültür Bakanlığı yay, Ankara, 1987
- -----, **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar**, c. I,II, TTK, Ankara, 1991

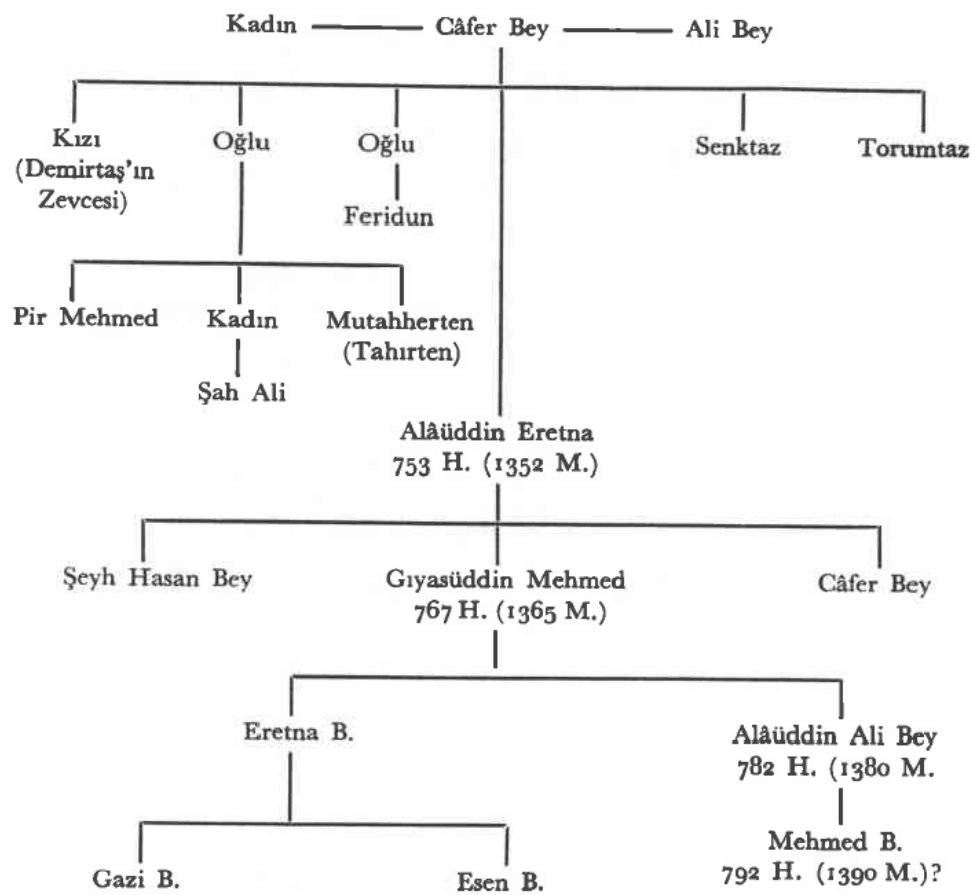
EKLER

Hükümdar Listesi

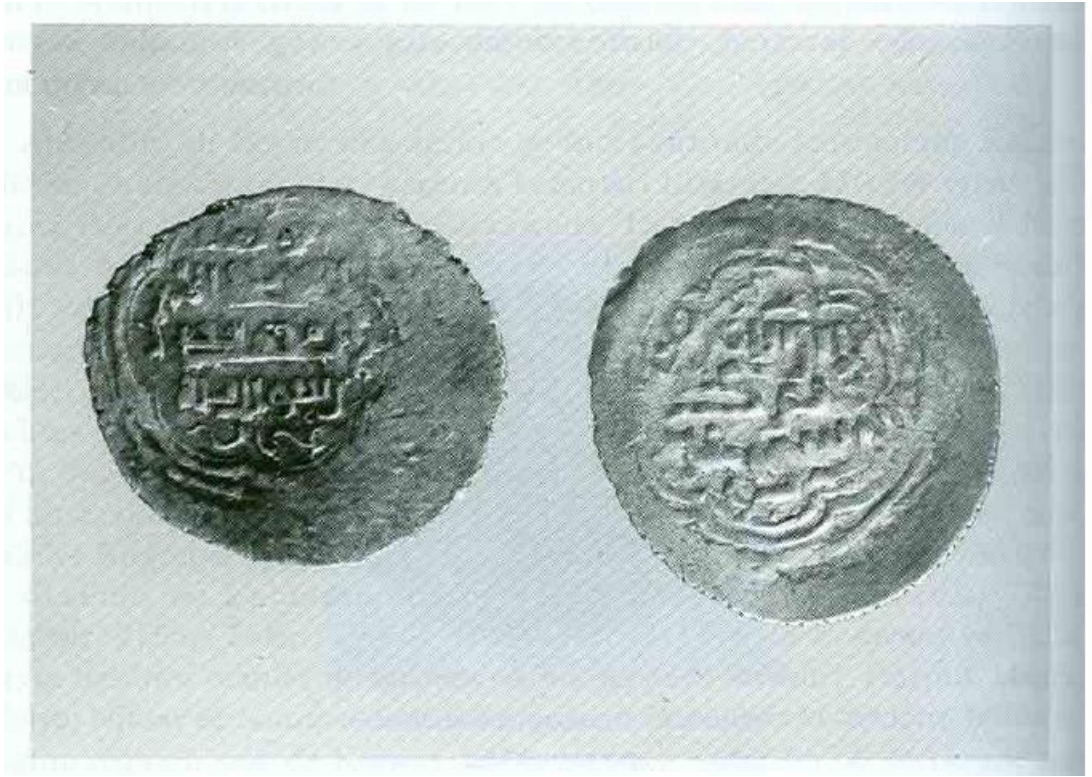
- 1. Alaeddin Eratna (1327-1352)**
- 2. Gıyaseddin Mehmed (Birinci Defa 1352-1354- İkinci Defa 1355-1365)**
- 3. İzzeddin Cafer (1354-1355)**
- 4. Alaeddin Ali (1365-1380)**
- 5. Mehmed Çelebi (1380-1381)**

Eratnalılar'ın Soy Kütüğü¹⁹⁰

ERATNA DEVLETİ

¹⁹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sivas-Kayseri Dolaylarında Eretna Devleti", Belleten XXXII, TTK, Ank, 1968, s. 189, Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", SAD I, Ank, 1970, s. 128

Eratnalılar'ın Paraları¹⁹¹

Alaaddin Eratna'nın beyzî motifli sikkelerinin yüzü.

¹⁹¹ Mehmet Çayırdağ, "Eratna Beyliği'nin Paraları", Belleten LXIV, Ank, 2000

Alaaddin Eretna'nın beyzî motifli sikkelerinin arkası.

Alaaddin Eretna'nın Mühr-i Süleyman'lı ve Uygur-Moğol'ca yazılı sikkelerinin yüzü.

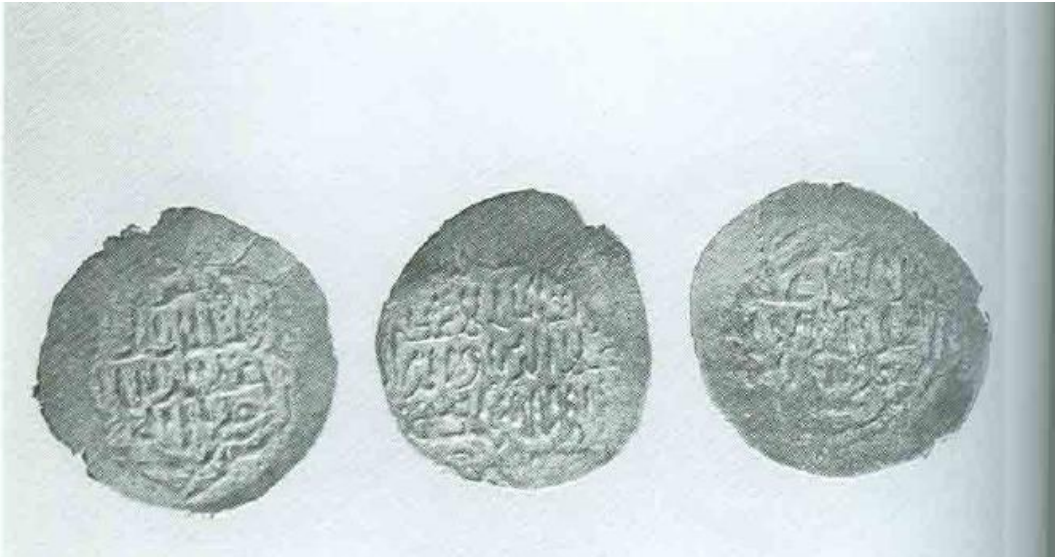

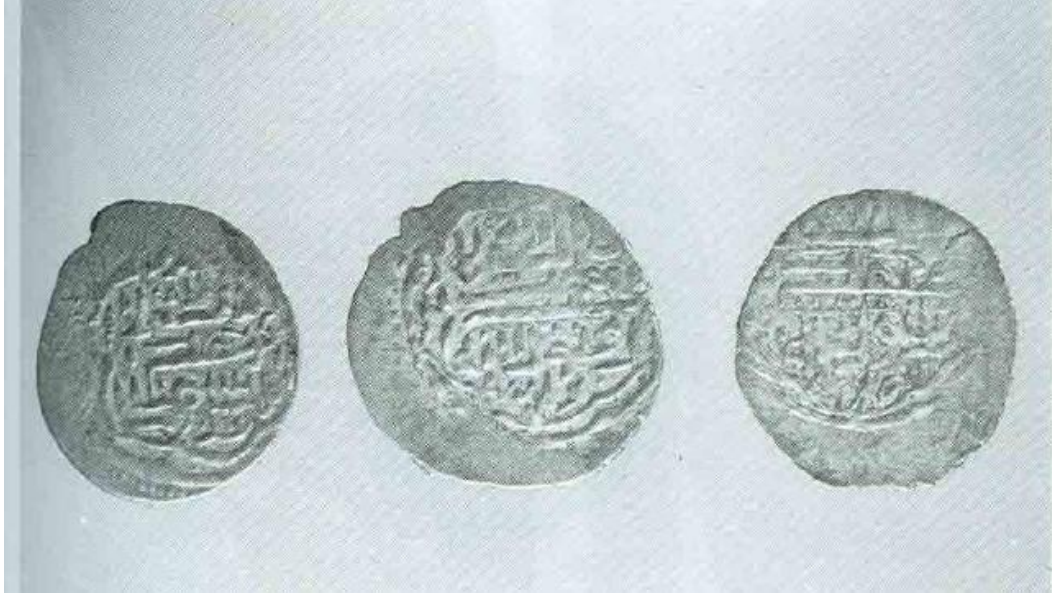
Alaaddin Eretna'nın Mühr-i Süleyman'lı ve Uygur-Moğolca yazılı sikkelerinin arkası.

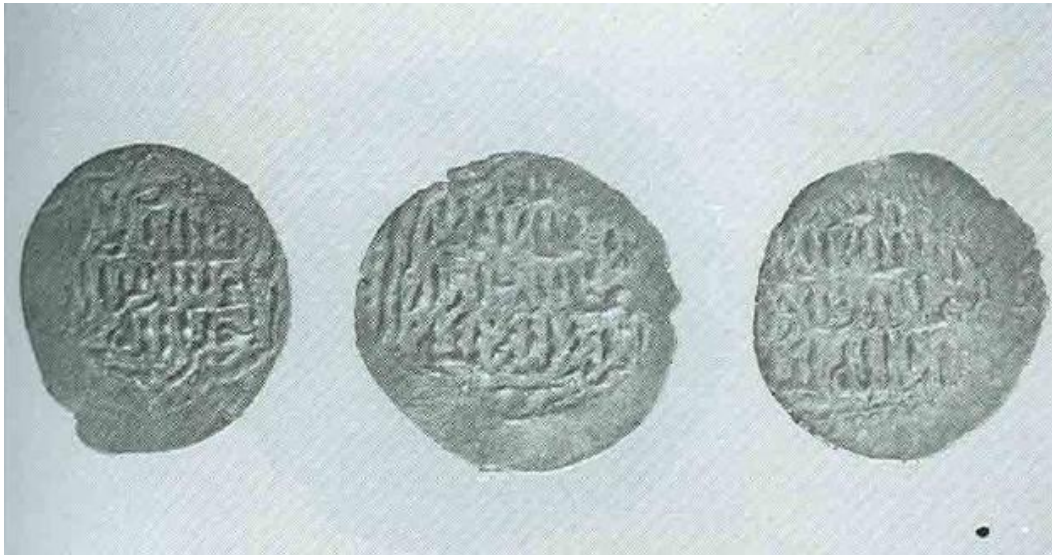
Alaaddin Eretna'nın yüzünde "El-mevlâ" yazılı paralarının yüzü.

Alaaddin Eretna'nın yüzünde "El-Mevla" yazılı paralarının arkası.

Alaaddin Eretna'nın arkasında "El-Mevlâ" yazılı paralarının yüzü.

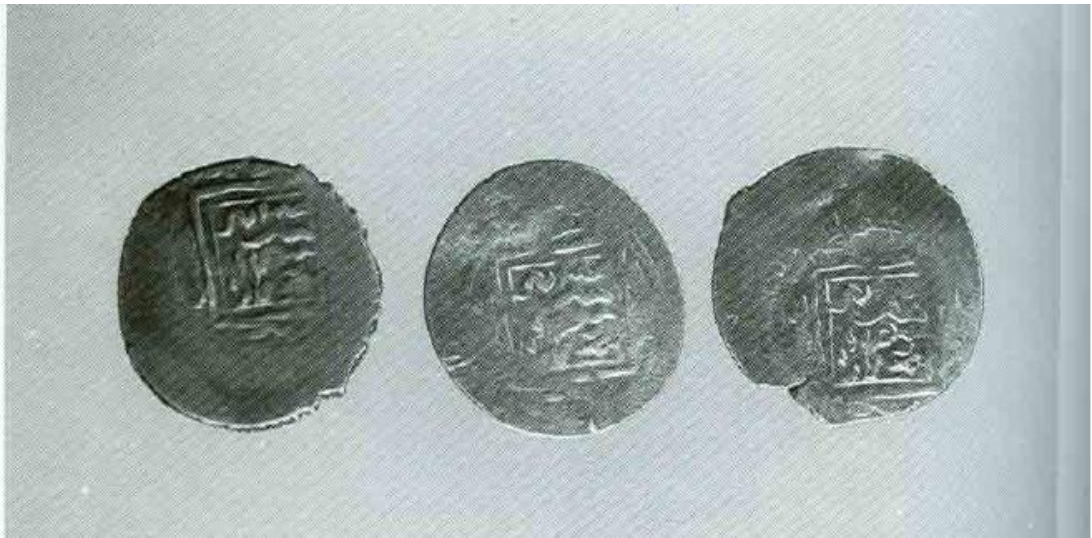

Alaaddin Eretna'nın arkasında "El-Mevlâ" yazılı paralarının arkası.

Mehmed Bey'in Lârende'de basılmış parasının yüzü.

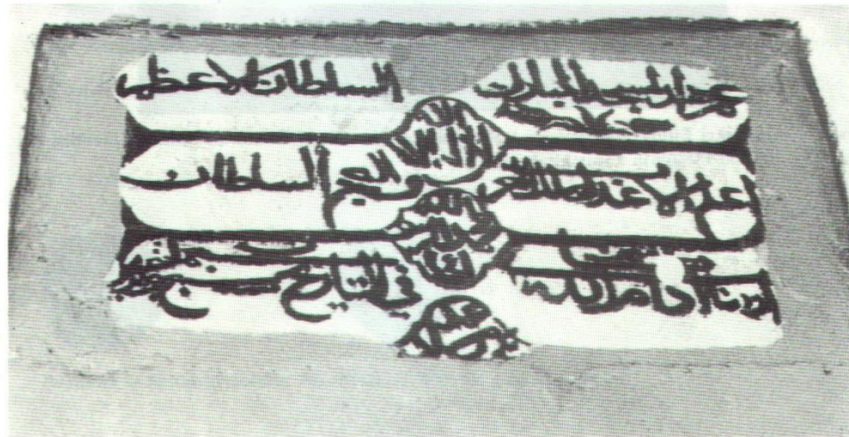

Mehmed Bey'in Lârende'de basılmış parasının arkası.

Eratnalı Mimari Yapıları*

Kayseri'de 738/1338 tarihli Kadı Mescidi kitâbesi

Kayseri/Yeşilhisar İlçesi'nde Sultan Alâeddin Eratna (1327-1352) tarafından yaptırılan 747/1346-47 tarihli Cami-i Kebir kitâbesi

*Kemal Göde, Eratnalılar (1327-1381), Ank, 1994

Kayseri Etnografya Müzesi teşhirinde bulunan 1497 numaralı Sultan Alâeddîn Ali (1365-1380)'nin kabir kitâbesi

1

2

Kayseri Develi İlçesi'nde Sultan Gıyâseddîn Mehmed (1352-1365) tarafından düzenlenmiş olan ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde kaydı bulunmayan 200 x 20.4 cm. ebadındaki Şeyh Ümmî Zâviyesi Vakfiyesi'nin küçültülmüş sûreti. (1-6)

انما شئت انما تصحوا على الامم ثلاثه
 جارية وعالمية و...
 من سيرة الامم وال...
 بقره...
 صلواته...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

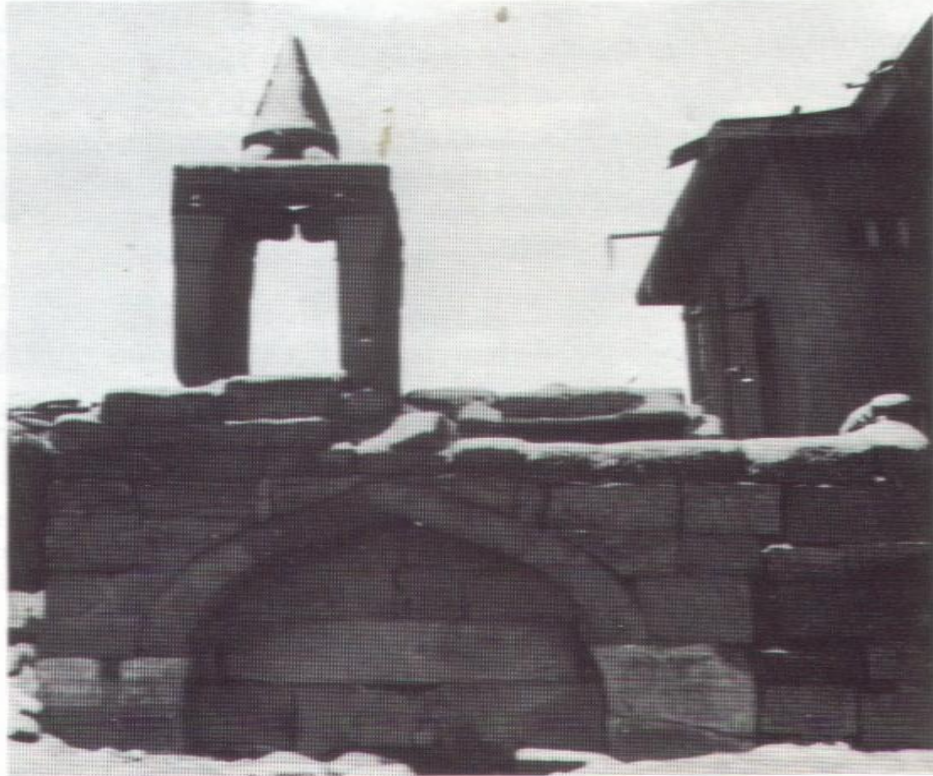
3

على...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

4

Kayseri'de Ali Cafer Kūmbedi'nin cepheden görünüşü.

Kayseri Kadı Mescidi'nin çeşmesi üzerindeki kule minaresi.

Kayseri'de Sultan Alâeddin Eratna tarafından yaptırılmış olan Köşk Medresesi'nin cep-
heden ve yandan görünüşü.

Köşk Medresesi avlusunda Sultan Eratna tarafından eşi Sülipaşa için yaptırılan; ken-
disi, oğlu Gıyâseddin Mehmed ve torunu Alâeddin Ali'nin de gömülü oldukları türbe-
nin cepheden görünüşü.

Kayseri Yeşilhisar İlçesi'nde Sultan Eratna tarafından yaptırılan ve sonradan modern tarzda onarılmış olan Câmî-i Kebir (Ulu Câmî)'in yandan görünüşü.

Bünyan Karakaya Köyü'nde Eratnalılar Devri'nden kalan ve sonradan onarılan Seyyid Halil ve oğlu Seyyid İsa'ya âit türbenin cepheden görünüşü.

Sultan Alâeddîn Eratna Devri, Emîr-zâde Mehmed Türbesi'nin cepheden görünüşü (Kayseri).

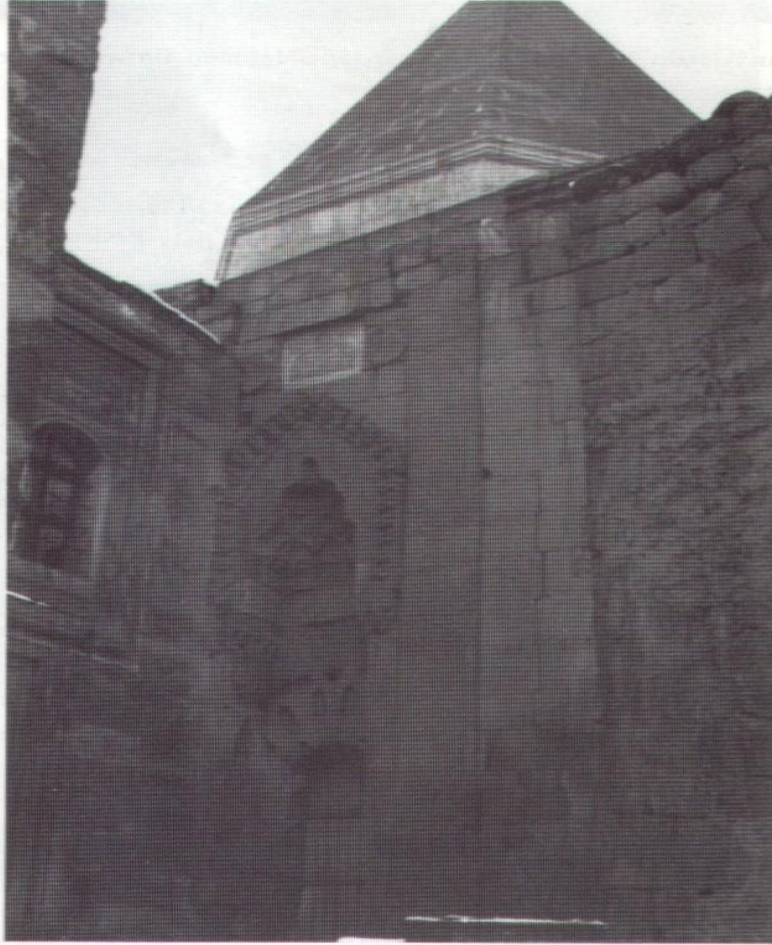

Seyyid Burhaneddin Türbesi'ne güneyden bitişik olan Sultan Eratna Devri, Emîr Erdoğmuş Türbesi'nden bir görünüş (Kayseri).

Kayseri'de Eratna Devri, Emîr Ali Türbesi'nin cepheden görünüşü.

Kayseri'de Eratna Devri, Şah Kutluğ Hâtun Türbesi'nin cepheden görünüşü.

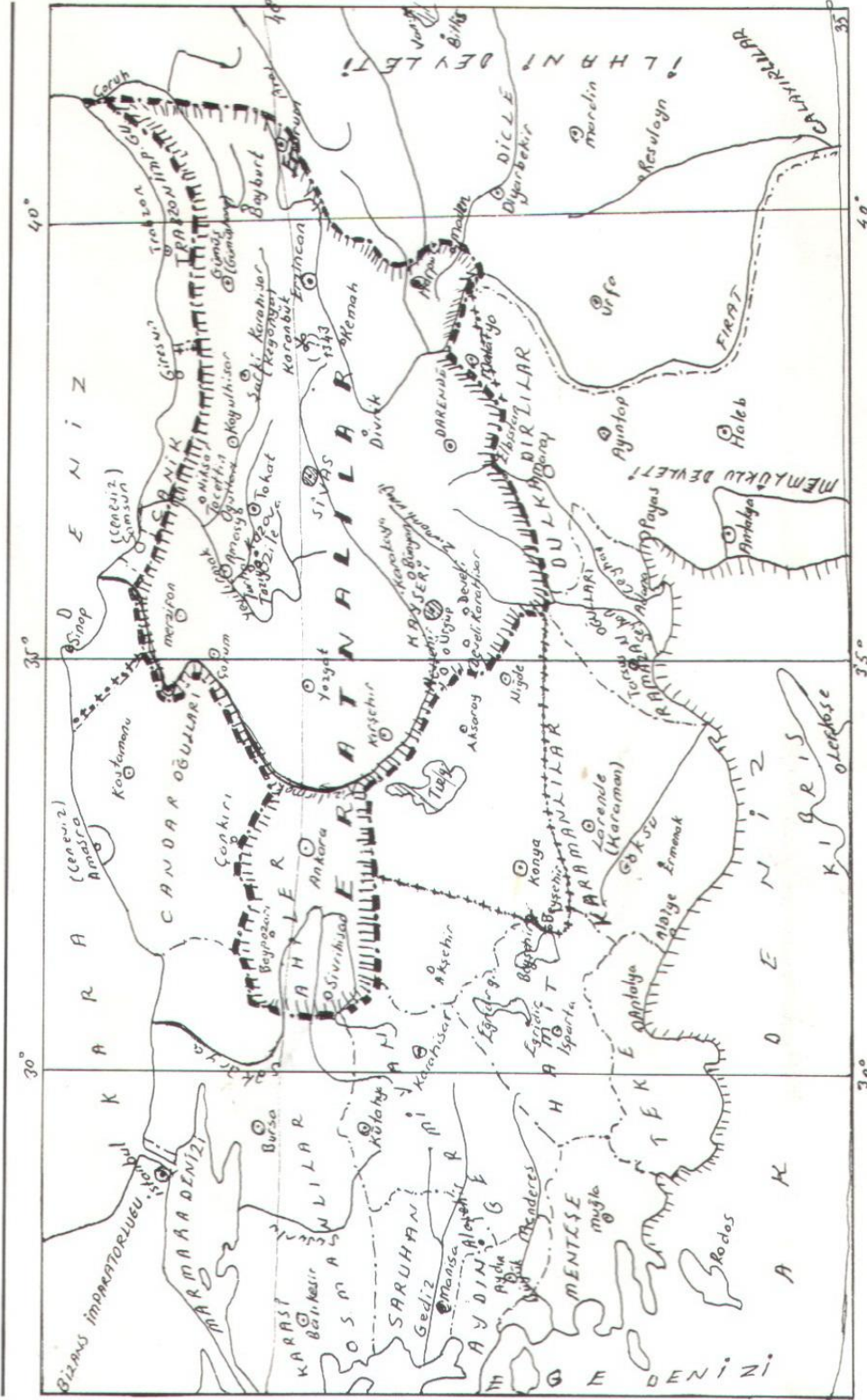

Sivas'ta Sultan Alâeddin Eratna'nın 748/1347 tarihinde ölen oğlu Şeyh Hasan için yaptırmış olduğu Dabaz Tekkesi adıyla da anılan Güdük Minâre'nin görünüşü.

Kayseri'de şimdiye kadar Selçuklu Devri Kümbedi olarak bilinen ve şimdi Eratnalı Devrine âit olduğu tespit edilen tarihsiz Şah Cihân Hâtun Türbesi veya diğer ismiyle Döner Kümbed'in cepheden görünüşü.

●●●● Eratnalılar'ın Tabii Sınırları (?)

●●●● Eratnalılar'ın Geçici Sınırları (?)

ERATNALILAR VE KOMŞULARI

Ölçek: 1/4.500.000

Eratnalılar ve komşu beylikleri gösterir harita (XIV. yüzyıl)

ÖZET

Fatih BONCUK. Eratnalılar'da Teşkilat ve Kültür, Yüksek Lisans Tezi, Ankara,2010.

Eratna Devleti, Orta Anadolu'da XIV. yüzyıl ortalarına doğru kurulmuş olan bir beyliktir. Beyliğin kurucusu Eratna, Uygur Türkleri'nden olup İlhanlılar'ın Anadolu valisi Temürtaş'ın maiyetinde idi. Temürtaş, Anadolu'ya geldikten sonra Anadolu Beylikleri ile mücadele ederek, Anadolu'da istila ve yayılma hareketine girişmişti. Bu sırada İlhanlı merkezinde önce kardeşinin daha sonra babasının öldürüldüğünü duyan Temürtaş Mısır'a kaçmış ve yerine Anadolu'da Emir Eratna'yı vekil bırakmıştır.(1327) Emir Eratna Anadolu'daki iyi idaresi sayesinde Temürtaş'ın yerine Anadolu valiliğine getirilen Celayirli Şeyh Hasan döneminde de iş başında kalmıştır.

Bu sırada Ebu Said Bahadır Han'ın 1335'te evlat bırakmadan ölümü üzerine, çıkan karışıklıklardan faydalanarak Moğol ülkesinde kendisine bir yer kapmak isteyen Şeyh Hasan'ın İran'a gitmesi ve Eratna'yı Anadolu'da vekil bırakması Emir Eratna için iyi bir fırsat oldu ve beyliğin temellerini attı. Daha sonra bir süre Memlûklere tabi olan Eratna sonunda kendi adına hutbe okutup para bastırdı. Anadolu Selçuklu topraklarının büyük bölümünü ele geçirdi. Çobanlı Şeyh Hasan'a karşı 1343'te kazandığı Karanbük zaferiyle hakimiyetini sağlamlaştırdı. 1352'ye kadar devleti yöneten Alaeddin Eratna tecrübeli bir asker ve devlet adamı olmasının yanı sıra dindar, iyilik sever, adil ve alim bir hükümdar idi. Alaeddin Eratna hem bu özellikleri hem de sakalının seyrek oluşu sebebiyle halk arasında "Köse Peygamber" lakabı ile şöhret kazanmıştır.

Sultan Alaeddin Eratna'nın 1352'de ölmesi üzerine kendisinden sonra yerine sırasıyla Gıyaseddin Mehmed, İzzeddin Cafer, Alaeddin Ali ve II. Mehmed hükümdar oldular. Ancak bu hükümdarların hiçbiri Alaeddin Eratna gibi önemli bir varlık gösteremediler, 1381'de Kadı Burhaneddin Ahmed beyliğe son vererek kendi adıyla anılan devletini kurdu.

1327-1381 yılları arasında hüküm süren Eratnalılar, önce Sivas sonra Kayseri ve sonra yine Sivas başkent olmak üzere Anadolu Beylikleri içinde en büyük sahaya sahip olmuşlardır. Eratnalılar Anadolu'da yalnız İlhanlı kültür ve medeniyet müesseselerini kullanmakla kalmamış Anadolu Selçuklu kültür ve medeniyet müesseselerini de kullanmış ve devam ettirmişlerdir. Aynı zamanda bu müesseseleri geliştirerek Anadolu kültür ve medeniyetine önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Anahtar Sözcükler

1. Eratna Devleti
2. Sultan Alaeddin Eratna
3. İlhanlı Devleti
4. Uygur
5. Sivas, Kayseri

ABSTRACT

Fatih BONCUK. Organisation and Culture in Eratna's, Master Thesis,
Ankara,2010.

Eratna State is a principality which was established towards the middle of XIV. Century in Central Anatolia, The founder of the Principality; Eratna was a Uighur Turk under the court of Temürtaş; who was the governor of the Ilhan State for Anatolia. Temürtaş, after coming to Anatolia, has started invasion and extension movements as he fought with the Principalities in Anatolia. Meanwhile, Temürtaş, after learning about the murder of his father and then his brother at the center of the Ilhan State, has fled to Egypt leaving Emir Eratna as his deputy in Anatolia (1327). Emir Eratna thanks to his good governance in Anatolia managed to remain on duty during the term of Sheikh Hassan of Celayir; who was brought as the Governor to Anatolia in place of Temürtaş.

In the meantime, following the death of Abu Said Bahadır Khan in 1335, without leaving a son behind, and the leaving of Sheikh Hassan for Iran to grab a decent place from the Mongolian land taking advantage of the on going disorder, leaving Eratna as the representative of Anatolia has been a good opportunity and Eratna laid the foundation of the Principality. Consequently, after being subject to the Mamelukes for a while, Eratna at last has produced coin money and a sermon was read on his behalf. A large part of the Anatolian Seljuk's territory was conquered. His domination was solidified with the victory of Karanbük against Sheikh Hassan from Çoban, in 1343. Alaeddin Eratna, managing the state until 1352, was an experienced soldier and statesman as well as a religious, fair, benevolent and wise ruler.

Alaeddin Eratna, both thanks to his mentioned features and his sparse beard has earned the nickname “Beardless Prophet” and reputation among public.

Following the death of Sultan Alaeddin, Gıyaseddin Mehmed, İzzeddin Cafer, Alaeddin Ali and II. Mehmed became the rulers respectively. Nevertheless, none of them were able to show a significant presence as Alaeddin Eratna did. In 1381 Gazi Burhan Ahmed has put an end to the Principality, and founded his own state carrying his name.

The Eratna State who reigned between the years 1327-1381, having first Sivas then Kayseri and then again Sivas as their capital, had the largest area of land among the Anatolian principalities. Eratna people did not use the institutions of only İlhanian culture and civilization but used and contributed to the institutions of Anatolian Seljuk’s culture and civilization as well. At the same time they have made great contribution to the Anatolian culture and civilization by enhancing these institutions.

Key Words

1. Eratna State
2. Sultan Alaeddin Eratna
3. İlkanid Empire
4. Uighur
5. Sivas, Kayseri